

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE SON 30 YILDA YAŞANAN FİNANSAL KRİZLERİN TÜRK
BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARLILIK ÜZERİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESRA GÜNGÖR

DOÇ. DR. MEHMET ALİ AKTAŞ

AKSARAY-2019

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE SON 30 YILDA YAŞANAN FİNANSAL KRİZLERİN TÜRK
BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARLILIK ÜZERİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESRA GÜNGÖR

DOÇ. DR. MEHMET ALİ AKTAŞ

AKSARAY-2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : ESRA

Soyadı : GÜNGÖR

Bölümü : BANKACILIK VE FİNANS

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Türkiye’de Son 30 Yılda Yaşanan Finansal Krizlerin Türk Bankacılık Sektöründe Karlılık Üzerine Etkisi

İngilizce Adı : Profitability Effect of the last 30 years of the Turkish Banking Sector Financial Crisis in Turkey

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı:

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Esra GÜNGÖR tarafından hazırlanan “TÜRKİYE’DE SON 30 YILDA YAŞANAN FİNANSAL KRİZLERİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARLILIK ÜZERİNE ETKİSİ” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans / ~~Doktora~~ tezi olarak kabuledilmiştir.

Danışman: (Doç. Dr. Mehmet Ali AKTAŞ)

(Muhasebe ve Finans / Aksaray Üniversitesi)

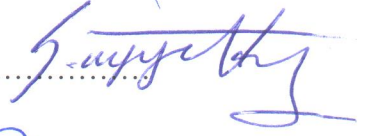
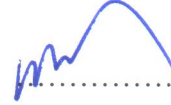
Üye: (Dr. Öğr. Üyesi Sedat AYYILDIZ)

(Uluslararası Ticaret Ve Lojistik Yönetimi / Yıldırım Bayazıt Üniversitesi)

Üye: (Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Yılmaz İÇERLİ)

(Muhasebe Ve Finans / Aksaray Üniversitesi)

İMZA

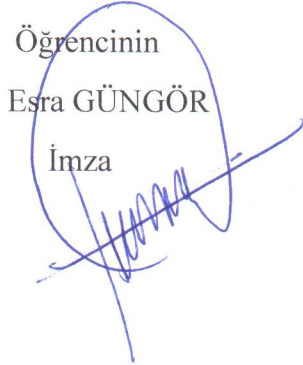

Tez Savunma Tarihi:22/08/2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun 26/09/2019 tarih ve 2019/39-4...sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Öğrencinin
Esra GÜNGÖR

İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr.Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

TEŞEKKÜR

Gerçekleştirmiş olduğum tez çalışmalarımın her aşamasında akademik desteği ve teşvik edici yaklaşımı ile yanımda olan değerli hocam Doç. Dr. Mehmet Ali AKTAŞ'a saygı ve şükranlarımı sunuyorum. Hayatımın her anında olduğu gibi, tez çalışmalarım sürecinde de benden manevi desteklerini esirgemeyen sevgili babam Mehmet GÜNGÖR'e ve annem Fatma GÜNGÖR'e de teşekkür ederim.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYE’DE SON 30 YILDA YAŞANAN FİNANSAL KRİZLERİN
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARLILIK ÜZERİNE ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

ESRA GÜNGÖR, AKSARAY 2019

ÖZET

Küreselleşen günümüzde, finansal krizlerin doğurduğu sonuçlar daha da önemli hale gelmektedir. Çünkü uluslararası finansal piyasalarda meydana gelen dalgalanmalar birçok ülke tarafından hissedilmektedir. Finansal krizlerin 1970’li yıllardan günümüze kadar dünyanın birçok yerinde zaman zaman yaşandığı ve bankacılık sektörünün finansal krizlerden en üst sevide etkilendiği genel olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda bu tez çalışmasında son 30 yılda yaşanan finansal krizlerin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkileri hem teorik hem de ampirik olarak araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmada ampirik olarak, seçilen altı adet banka için 1992-2010 yılları arasında söz konusu olan finansal krizlerin bankacılık sektörüne etkileri, oran analizi tekniği kullanılarak çalışmaya konu olan bankaların bilanço değerleri ve finansal oranlar ortaya konularak karşılaştırılmaktadır. Türk bankacılık sektörünün 2001 finansal krizinden daha çok etkilendiği genel olarak kabul görmektedir. 2001 krizinden sonra alınan önlemlerin de etkisi ile Türk Bankacılık sektörünün ekonomik problemlerden etkilenme oranının daha az olduğu gözlemlenmektedir.

Bilim Kodu : 115301

Anahtar Kelimeler : Kriz, Finansal Krizler, Türk Bankacılık Sistemi, Oran Analizi Tekniği

Sayfa Adedi : 116

Danışman : DOÇ. DR. MEHMET ALİ AKTAŞ

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
THE EFFECT OF FINANCIAL CRISES FACED IN LAST 30 YEARS IN TURKEY
ON THE PROFITABILITY OF TURKISH BANKING SECTOR

Master of Science Thesis

ESRA GÜNGÖR, AKSARAY 2019

ABSTRACT

In today's globalizing world, the consequences of financial crises are becoming even more important because many countries feel the fluctuations in prices in international financial markets. Financial crises have been experienced from time to time in many parts of the world since the 1970s and the sector most affected by the financial crises is the banking sector. In this context, this thesis aims to investigate the effects of the financial crises in the last 30 years on the Turkish banking sector both theoretically and empirically. Empirically, revealing the balance sheet values and financial ratios of the banks subject to the study using the ratio analysis technique compares the effects of the financial crises on banking sector between the years of 1992-2010 for the six selected banks. It is generally accepted that the Turkish banking sector is more affected by the 2001 financial crisis. With the effect of the measures taken after the 2001 crisis, it is observed that the Turkish Banking sector is less affected by economic problems.

Science Code : 115301

Keywords : Crisis, Financial Crisis, Turkish Banking System, Rate Analysis
Technique

Page Number : 116

Supervisor : DOÇ. DR. MEHMET ALİ AKTAŞ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KRİZ KAVRAMI VE FİNANSAL KRİZLER	4
1.1. Kriz Kavramı	4
1.2. Ekonomik Kriz	6
1.2.1. Ekonomik Krizin Nedenleri.....	7
1.3. Finansal Kriz	8
1.3.1. Finansal Kriz Türleri.....	9
1.3.1.1. Para Krizi	10
1.3.1.2. Bankacılık Krizi	11
1.3.1.3. Dış Borç Krizi.....	12
1.3.1.4. Sistematik Finansal Kriz	13
1.3.1.5. Döviz Krizi.....	14
1.3.2. Finansal Krizlerin Nedenleri	14
1.3.3. Finansal Krizi Açıklamaya Yönelik Modeller.....	15
1.4. Türkiye’de Son 30 Yılda Yaşanmış Finansal Krizler	20
1.4.1. 1994 Krizi.....	21
1.4.1.1. Krize Yol Açan Faktörler.....	22
1.4.1.2. 5 Nisan 1994 Kararları	23
1.4.2. 2000-2001 Krizi	24
1.4.2.1. 2000-2001 Krizinin Nedenleri	24
1.4.2.2. 2000-2001 Krizinin Sonuçları	25
1.4.3. 2008 Küresel Finansal Kriz.....	27
1.4.3.1. Mortgage Sistemi Ve Krizin Nedenleri	27
1.4.3.2. 2008 Küresel Krizi Sonrası Dünya Ekonomisinin Genel Görünümü	29
1.4.3.3. 2008 Küresel Krizin Sonuçları.....	31

BÖLÜM 2. BANKACILIK KAVRAMI	33
2.1. Banka Türleri	33
2.2. Türk Bankacılık Sistemi	35
2.2.1. Osmanlı Döneminde Bankacılık	36
2.2.2. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Bankacılık	37
2.2.3. Günümüz Türk Bankacılık Sistemi	43
2.3. Finansal Krizin Bankacılık Cephesinden Görünümü	50
BÖLÜM 3. ORAN ANALİZİ TEKNİĞİ VE BANKALARDA ORAN ANALİZİ TEKNİĞİNİN KULLANILMASI	53
3.1.Oran Analizi Tekniği	53
3.1.1.Oran Analizinin Anlamı ve Kullanım Araçları	53
3.1.2.Oranların Seçimi ve Kullanılması	54
3.1.3.Oran Grupları	54
3.1.3.1.Likidite Oranları	54
3.1.3.2.Finansal Yapı Oranları	55
3.1.3.3.Faaliyet Oranları	56
3.1.3.4.Kârlılık Oranları	56
3.2.Bankalarda Oran Analizinin Kullanılışı	56
3.2.1.Sermaye Yeterliliği Oranları	57
3.2.1.1.Finansal Bağımsızlık Oranı	58
3.2.1.2.Finansal Kaldıraç Oranı	59
3.2.1.3.Duran Varlıkların Özkaynaklara Oranı	59
3.2.2.Aktif kalitesi Oranları	60
3.2.2.1.Kredilerin Toplam Aktiflere Oranı	60
3.2.2.2.Takipteki Kredilerin Toplam Kredilere Oranı	61
3.2.2.3.Duran Varlıkların Toplam Aktiflere Oranı	61
3.2.2.4.Gelir-Gider Yapısı Oranı	61
3.2.3.1.Net Faiz Gelirinin Toplam Aktiflere Oranı	62
3.2.3.2.Net Faiz Gelirinin Toplam Faaliyet Gelirlerine Oranı	62
3.2.3.3.Net Faiz Gelirinin Vergi Öncesi Kâra Oranı	62
3.2.4.Likidite Oranları	63
3.2.4.1.Likit Değerlerin Toplam Aktiflere Oranı	64
3.2.4.2.Likit Değerlerin Yabancı Kaynaklara Oranı	64
3.2.4.3.Likit Değerlerin Mevduata Oranı	65

3.2.5.Kârlılık Oranları.....	65
3.2.5.1.Aktif Kârlılığı Oranı (ROA)	65
3.2.5.2.Özkaynak Kârlılığı Oranı (ROE).....	66
3.2.5.3.Kredilerin Getirisi Oranı	66
3.3.Büyüme Oranları	66
3.4.GAP Analizi.....	67
BÖLÜM 4: YÖNTEM.....	69
4.1.Araştırmanın Amacı	69
4.2.Araştırmanın Önemi.....	69
4.3.Araştırmanın Sınırlılıkları	69
4.4.Araştırmanın Yöntemi.....	70
4.4.1.Verilerin Toplanması.....	70
4.4.2. Analiz Kapsamına Alınan Bankalar	70
4.4.3. Değişkenlerin Seçilmesi	71
5.BULGULAR.....	72
5.1.Sermaye Yeterliliği Oranı İle İlgili Bulgular.....	72
5.2.Aktif Kalitesi Oranı İle İlgili Bulgular.....	75
5.3.Karlılık Oranı İle İlgili Bulgular	78
5.4. Likidite Oranı İle İlgili Bulgular	82
5.5. Oranların Karşılaştırılması.....	85
5.5.1.Kamu Bankaları ve Özel Bankalara Göre Karşılaştırma.....	85
SONUÇ.....	93
KAYNAKLAR	97

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1.1. Finansal Kriz Türleri.....	10
Tablo 1.2. Birinci ve İkinci Nesil Kriz Modellerinin Özellikleri.....	19
Tablo 1.3. Türkiye'nin Dış Ticaret Değeri ve Yüzde Değişimi.....	26
Tablo 1.4. 2000-2010 Dönemi Dünya İhracat Büyüme Oranı (% olarak).....	29
Tablo 1.5. 2000-2010 Dönemi Dünya İhracat Büyüme Oranı (% olarak).....	30
Tablo 1.6. Ekonomik Göstergeler (Türkiye - %).....	31
Tablo 2.1. 1960-1980 Dönemdeki Banka ve Şube Sayılarının Dağılım.....	41
Tablo 2.2: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Banka ve Şube Sayıları.....	43
Tablo 2.3: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Yoğunlaştıkları Alanlar (%)	45
Tablo 2.4: Türkiye’deki ATM, POS, Toplam Kredi Ve Banka Kartı Sayıları..	48
Tablo 5.1.Bankaların Yıllara Göre Sermaye Yeterlilik Oranları.....	48
Tablo 5.2.Bankaların Yıllara Göre Aktif Kalitesi Oranları.....	48
Tablo 5.3.Bankaların Yıllara Göre Karlılık Oranları.....	48
Tablo 5.4.Bankaların Yıllara Göre Likidite Oranları.....	48
Tablo 5.5.Kamu ve Özel Bankaların Sermaye Yeterlilik Oranlarının Karşılaştırılması	48
Tablo 5.6.Kamu ve Özel Bankaların Aktif Kalitesi Oranlarının Karşılaştırılması	48

Tablo 5.7.Kamu ve Özel Bankaların Karlılık Oranlarının Karşılaştırılması	
.....	48
Tablo 5.8.Kamu ve Özel Bankaların Likidite Oranlarının Karşılaştırılması ..	48
Tablo 5.9.Kamu ve Özel Bankaların Tüm Oran Ortalamalarının Karşılaştırılması	
Karşılaştırılması	48

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 2.1: Verilen Kredi Miktarı ve Kişi Sayısı (Dönemsel).....47

Şekil 2.2: Verilen Kredi Miktarı ve Kişi Sayısı (Bakiye Cinsinden).....47

GİRİŞ

Globalleşme ile birlikte, kriz kavramı oldukça önemli bir hale gelmiştir çünkü herhangi bir ülkede meydana gelen finansal veya ekonomik kriz küreselleşme ile tüm dünyayı etkileme gücüne sahiptir. Bu çerçevede kriz kavramı, ülke koşullarının riskli hale gelmesine ilişkin beklentilerine dayanarak söz konusu spekülasyon saldırılar sonucunda meydana gelen ve etkisi giderek artan olumsuzluklar olarak ifade edilebilmektedir (Yolcu, 2018). Küreselleşme ile finansal serbestleşme para ve bankacılık krizlerini olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Başka bir ifadeyle, finansal istikrarsızlıkları genellikle finansal sistemdeki bilgi akışını etkileyen dışsal şoklardan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla finansal piyasaların uluslararası düzeyde bütünleşmesi, ulusal ekonomilerdeki krizlerin finansal piyasalar vasıtasıyla küresel etkilerini beraberinde getirmektedir. Bu anlamda, finansal piyasalarda istikrarın sağlanması dünya ekonomisinin genel işleyişi için de büyük önem arz etmektedir.

Finansal istikrarsızlığın artmasına neden olan faktörler, özellikle ekonominin konjonktürüne göre gelişmekte olan ülkelerde reel ekonomi üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olmaktadır. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde enflasyon ve politik istikrarsızlık döviz krizine yol açmaktadır. Bundan dolayı, finansal istikrar için finansal sistemde ağırlıklı olan kurum ve kuruluşların istikrarlı olmaları gerekmektedir. Bu kapsamda, bankalar gelişmekte olan ülkelerde önemli bir role sahiptir. Günümüzde bankalar, Merkez bankası tarafından denetlenmektedir ve merkez bankasının etkili para politikaları ile bankacılık sektörü söz konusu ekonomik ve finansal krizlerden daha az veya etkilenmeleri çok düşük olması beklenmektedir. Buna en güzel örnek, 2000 yılında Türkiye’de meydana gelen finansal krizden Türk Bankacılık sektörü çok ciddi düzeylerde etkilenmiştir. Kriz sonrası alınan tedbir ve önlemlerden sonra, 2008 yılında Amerika’da meydana gelen küresel kriz ‘den Türk bankacılık sektörünün çok fazla etkilenmediği görülmektedir. Bu noktada bankaların enflasyonla mücadele kapsamında bankacılık sisteminin bilanço yapısında meydana gelen

değişikliklerde etkilidir. Bankalarda kullanılan oran analizi tekniği sayesinde, bankaların sermaye yeterlilik oranları, karlılık oranları, likidite oranları, büyüme oranları vb. gibi birçok alanda yeni politika ve stratejiler ile bankacılık sektörünün yapısı güçlendirilmiştir.

Sunulan bu tez çalışmasının amacı, finansal krizlerin bankacılık sektöründeki etkilerinin incelenmesidir. Bu kapsamda çalışmada ilk olarak kriz ve finansal kriz kavramalarının teorik çerçevesi verilerek, finansal krizlerden en çok etkilenen bankacılık sektörünün kavramsal çerçevesi kapsamında Türkiye’de söz konusu olan finansal krizlerin bankalar olan etkileri irdelenmektedir. Spesifik olarak, bu tez çalışmasında 1990-2019 yılları arasında meydana gelen finansal krizlerden en etkili olanlar 1994, 2001 ve 2008 krizleri incelemektedir. Söz konusu yıllar arasında özellikle bu tarihlerde olan krizlerin ele alınması, Türkiye’de meydana getirdiği etkilerinin ciddi boyutlarda olmasıdır. Ayrıca, 1994 ve 2001 krizleri benzer şekilde kötüleşmiş bir ekonomik ve finansal ortamda meydana gelmiştir. Ancak, tetikleyici faktörleri farklıydı. Bu bakımdan ele alınan ve ön plana çıkan bu krizler ile ilgili bilgi verilmesi çalışmanın dördüncü bölümünde ele alınan uygulama bolumu için önemlidir. Ayrıca söz konusu uygulamanın daha iyi anlaşılması ve kavranılması için, bu krizlerin nedenleri, etkileri ve sonuçları olarak incelenmesi bir altyapı özelliği taşımaktadır.

Bu alanda yapılan literatür araştırması sonrasında, kriz ve finansal krizlerin bankacılık sektöründeki etkileri üzerine çalışmalar olduğu görülmektedir. Fakat bu çalışmada özellikle 30 yıllık bir bandın dikkate alınması ve bu dönemde meydana gelen krizlerin bankacılık sektörüne etkilerinin incelenmesi çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, çalışmada söz konusu finansal krizlerin etkisi teorik olarak incelendikten sonra, bankalarda kullanılan oran analizi kavramının irdelenmesi üzerine bir çalışma yapmakta oldukça önemlidir.

Çalışma, kriz ve finansal kriz kavramlarının genel bir teorik bir çerçevesini ortaya koyduktan sonra Türkiye’de meydana gelen krizlerin bankacılık sektöründeki etkileri ve bankalarda kullanılan oran analiz tekniği kavramı teorik ve ampirik olarak incelenmektedir. Çalışma konusu ile ilgili ulusal ve uluslararası kaynaklar taranmıştır. Bu çalışma, finansal krizin bankacılık üzerindeki etkilerini ortaya koyabilmek adına ‘Kriz Kavramı ve Finansal Krizler’, ‘Bankacılık Kavramı’, ‘Oran Analiz Tekniği ve Bankalarda Oran Analizi Tekniğinin Kullanılması’ ve ‘Yöntem’ ana başlıkları altında dört kısımda incelenmektedir.

Çalışmanın giriş bölümünde çalışmanın önemi, amacı ve kapsamı hakkında genel bir giriş yapılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde, kriz ve finansal kriz kavramları ile ilgili genel bir giriş yapıldıktan sonra Türkiye’de meydana gelen finansal krizler incelenmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde bankacılık sistemi hakkında kavramsal ve pratik bilgiler verilerek bankacılık tarihi üzerinde durulmuştur. Türk bankacılık sisteminde Osmanlı dönemi, Cumhuriyet dönemi ve günümüz bankacılık sistemi ve işleyişi hakkında açıklayıcı bilgiler sunulmuştur. Birinci ve ikinci bölümler dördüncü bölümde yapılacak olan uygulama bölümü için altyapı özelliği taşımaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümde ise, dördüncü bölümde söz konusu olan uygulamada kullanılacak olan oran analiz yöntemi hakkında bilgiler yer almaktadır. Dördüncü bölümde, oran analiz yönteminin teorik çerçevesi ve uygulamalı örnekler bulunmaktadır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise, finansal krizlerin Türk bankacılık sektörüne olan etkisi uygulamalı olarak oran analiz yöntemi ile seçilen bankalar çerçevesinde incelenmektedir. Oran analizinde kullanılan rasyolar öncelikli olarak verilmiş olup kriz için kullanılan standart rasyolar nedenleri ile birlikte sunulularak bankacılık krizlerindeki etkiler ortaya konulmaktadır. Çalışmanın sonuç ve değerlendirme bölümünde ise bu çalışmada elde edilen bulgular özetlenmiş ve bu çerçevede günümüz şartlarında finansal krizlerin bankacılık sektörüne olan etkileri üzerine önerilerde bulunulmuştur.

BÖLÜM 1 KRİZ KAVRAMI VE FİNANSAL KRİZLER

Çalışmanın bu bölümünde kriz kavramı ve finansal kavramlar irdelenmektedir. İlk olarak kriz, ekonomik kriz ve finansal kriz kavramları ile ilgili ayrıntılı bilgi verildikten sonra, Türkiye’de son 30 yılda yaşanmış finansal ve ekonomik krizler nedenleri ve sonuçları kapsamında irdelenmektedir. Daha spesifik olarak 1990-2019 yılları arasında meydana gelen ve ön plana çıkan, 1994 ekonomik krizi, 2001 bankacılık krizi ve 2008 yılında Amerika’da meydana gelen ve tüm dünyayı etkisi altına alan 2008 finansal kriz nedenleri ve Türkiye’de meydana getirdiği sonuçları incelenmektedir.

1.1. Kriz Kavramı

Literatürde ekonomik krizin çeşitli ifadeleri ve tanımları bulunmaktadır. Genel anlamda, Türk Dil Kurumu (TDK) krizi, bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen zor dönem, bunalım ya da buhran anları olarak Bu bağlamda kriz kavramının temel özellikleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Çiğdem, 2012: 4-5; Aktan ve Şen, 2002: 4):tanımlamaktadır (TDK, 2019). Yılmaz (2012b)’a göre kriz kavramı ise; ülkenin beklenmedik durumları ve silahlı hale gelen beklenmedik durumlar ve olaylardan başlayarak, ülkenin ulusal güvenliğini, çıkarlarını, ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik yaşamını barış içinde veya normal koşullar altında olumsuz etkileyebilecek beklenmedik durumlarla ve olaylarla başlayan bir süreç olarak ifade edilebilir.

Krizler genellikle aniden ortaya çıkmakta, ancak öncesinde belirtiler vermektedir.

- Gelecekteki belirsizlik nedeniyle kuruluşun üst düzey hedeflerini tehdit etmektedir.
- Erken uyarı işaretleri almayan kuruluşlar, tehlikeleri tahmin etmek ve önlemek için yeterli zaman ve imkan bulamamaktadır.
- Ani ve hızla büyüyen bir krizin hızlı bir şekilde çözülmesi gerektiğinde şirketler çalışanlarına çözüm için baskı yapmaktadır.

- Krize karşı önlem almak için geç kalan yöneticiler ve şirket sahipleri gergin olabilmektedir.
- Ne olacağına dair belirsizlik durumunda, kriz ortamındaki işçiler kendilerini korku ve panik ortamında bulmaktadır.
- Kriz zamanlarında genelde kontrol zorlukları ortaya çıkmaktadır.
- Şirketin imajı, insan kaynakları, finansal yapı veya doğal kaynaklar krizden dolayı tehdit altında olmaktadır.
- Kriz otoriteyi merkezileştirmektedir.

Genel olarak, krizler aniden ve beklenmedik şekilde ortaya çıkan ve kabul edilebilir bir sınırın ötesinde meydana gelen ve ulusal ekonomide ciddi sorunlara sebebiyet veren herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasında fiyat ve/veya miktarlarda ciddi dalgalanmalar olarak ifade edilebilmektedir. Bu durumda, krizler gerçek/ekonomik ve finansal krizler olmak üzere iki sınıfa ayrılmaktadır (Ural, 2003: 12). Bu bağlamda, krize neden olan çeşitli faktörleri işletme dışı ve içsel faktörler olarak iki gruba ayırmak mümkün olacaktır. Buna göre iç ve dış faktörler aşağıda yer almaktadır (Çiğdem, 2012: 4-5):

- ***İşletme Dışı Faktörler:*** İşletme dışındaki faktörler tam olarak kontrol edilemez özellikte olan faktörlerdir. Sürekli değişen koşullar karşısında çevre gittikçe belirsizleşiyor ve bu nedenle işletmelerde krizin önünü açan olaylar öngörülüyor ise dış faktör olarak kabul edilebilir. Aşağıda verilen faktörler işletme dışı unsurları olarak kabul edilebilmektedir:
 - ✓ Ekonomik unsurlar,
 - ✓ Sosyo-kültürel farklılıklar,
 - ✓ Teknoloji,
 - ✓ Uluslararası çevre,
 - ✓ Yasal ve politik durumlar.
- ***İşletme İçi Faktörler:*** Bunlar, şirketlerin iç koşullarındaki problem ve eksikliklerden dolayı ortaya çıkan faktörlerdir ve alan yazınında kabul gören işletme içi faktörlere aşağıdaki örnekler verilebilir:
 - ✓ Yanlış tutumlar, inançlar ve üst yönetim tarafından alınan yanlış kararlar,
 - ✓ Tecrübeli kişilerin az olması,
 - ✓ Çalışanların deneyim eksikliği,

- ✓ Şirketlerin deneyim yetersizliği,
- ✓ İşletmenin yaşam evreleri,
- ✓ Şirketin diğer özellikleri.

Esasında, kriz kavramının genel özellikleri; mevcut/sürdürülebilir durumun ötesine geçen ani gelişmelerin varlığı, bu gelişmelerin hızı, ekonomik ve sosyo-politik düzeyde devam edebilecek insanlara tehdit oluşturan kişilerin maruz kaldıkları tehditler sosyal veya çevresel felaketlere neden olabilmektedir (Yolcu, 2018: 9). Özet olarak, kriz birçok disiplinde yaygın olarak kullanılan bir kavramdır. Aniden ortaya çıkan ve çevrede derin değişimlere neden olan öngörülemeyen bir olgudur. Kriz kelimesi Yunanca ‘crisis’ kelimesinden gelmektedir. Kelimenin anlamı karar vermektir ve kriz tanımı son derece geniştir. Sosyal bilimlerin doğası gereği ortak bir tanım üzerinde fikir birliğine varmak mümkün olmamakla birlikte, farklı tanımlar her zaman aynı paydada birleştirmektedir. Kriz, ekonominin dengeli bir devletten istikrarsız bir devlete veya istikrarlı bir devletten istikrarsız bir devlete gerilemesi olarak da tanımlanabilmektedir (Darıcan, 2005: 40). Bir başka ifadeyle kriz, daha iyiye ya da daha kötüye giden bir dönüm noktası; kati kararların verilmesi gereken kritik zaman olarak belirtilmektedir. Kriz her şeyden önce ekonomide normal olmayan bir durumdur ve piyasa mekanizması içerisinde piyasaların işlememesi, kilitlenmesi ya da aşırı duyarlı hale gelerek büyük boyutlu dalgalanmalara neden olmaktadır. Bu nedenle kriz piyasa mekanizmasının hâkim olduğu kapitalist gelişmenin belli bir anına verilen isimdir. Dolayısıyla, kriz harekete dair bir kavramdır (Eroğlu ve Albeni, 2002, s. 97).

1.2. Ekonomik Kriz

Ekonomik kriz, iktisat biliminin ortaya çıkışından bu yana, iktisadi edebiyatın önde gelen sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyanın herhangi bir yerindeki bir kriz, küreselleşme eğilimi ile ilgili olsun olmasın diğer ekonomileri etkileyebilmektedir. Krizler nedeniyle ülke ekonomileri ağır bedeller ödemektedir ve çok büyük kayıplar vermektedir. Kriz nedeniyle birçok insan evini, işini ve tasarrufunu kaybetmiştir. Birçoğu yoksulluk sınırında yaşayan insan sınıfına dahil edilmiştir. Bu ağır maliyetler nedeniyle krizler birçok ekonomistin ana çalışma konusu olmuştur. Dünyanın herhangi bir yerindeki bir kriz, küreselleşme eğilimi ile ilgili olsun olmasın diğer ekonomileri etkileyebilmektedir (Darıcan, 2005: 39).

Bu bağlamda, ekonomik kriz, makroekonomik dengeleri etkileyen ve ekonominin mikro birimlerine zarar veren bir fenomen olarak tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle, ekonominin temel dengelerinde kalıcı yapıları ortadan kaldırmadan kendiliğinden meydana gelen çalkantılar şeklinde ifade edilmektedir. (Çiğdem, 2012: 8). Bir başka tanıma göre, ekonomik kriz her zaman ekonomilerdeki refah döneminden sonra gerçekleşmektedir. Ekonominin temel özelliği, bir ekonomideki yükseliş hareketinin ani düşüşlerle yer değiştirmesidir. Örneğin, fiyatlardaki hızlı düşüş, üretim ve gelirdeki daralma, işsizlik, iflaslar ve borsaların çöküşü vb. seklindedir. Krizler bazen öngörülemeyen bir anda ve bazen de sinyallerle ortaya çıkabilmektedir. Bu krizlerin süresi, alınan önlemlere, bu önlemlerin zamanında uygulanmasına ve en önemlisi, geçmiş krizlerden iyi dersler almaya bağlı olarak değişmektedir (Pusti, 2013: 34).

1.2.1. Ekonomik Krizin Nedenleri

Genel olarak, ekonomik krizler, arz genişlemesi veya talebin daralması sonucu ortaya çıkmaktadır. Arz ve talep bağlamında ekonomik krizin yaşanmasına neden olan faktörler aşağıdaki gibidir (Çiğdem, 2012: 9):

- Artan enflasyon,
- Cari hesap açıkları,
- Ekonomik ve siyasi istikrarsızlık,
- Yüksek faizler ve kur artışı,
- Doğal afetler (depremler, seller, vb.),
- Yönetimsel problemler ve eksiklikler,
- Kamu açıklarını dış borçla kapatmak.

Ekonomik kriz, firmaların yatırım ve tüketici taleplerinde ciddi bir düşüş, yüksek işsizlik oranı ve bunun sonucunda da yaşam standartlarında düşüş şeklinde olabilmektedir. Kimi zaman krizler reel sektörden başlayıp finans sektörüne varabilmekte, bazen de bunun tersi olabilmektedir. Başka bir deyişle, doğrudan finans sektörü ile ilgili olabilmektedir. Şiddetli bir ekonomik kriz durumunda, bir durgunluk ve borcu ödeyememe olabilmektedir. Genel olarak ekonomik krizlerin nedenleri şöyle ifade edilebilmektedir (Darıcan, 2005: 41):

- Ekonomik krizler, reel ve finansal sektörlerdeki aşırı arz veya daralma talebinden kaynaklanabilmektedir. Arz ve talep krizinin ortaya çıkmasının çeşitli nedenleri vardır. Ekonomik krizler her zaman ekonomik nedenlerden kaynaklanmayabilmektedir. Örneğin, ülke düzeyinde meydana gelen deprem ve sel gibi doğal afetler krizlerin nedeni olabilmektedir.
- Ekonomik krizler organizasyon dışı nedenlerin yanı sıra organizasyon dışındaki döngüsel sebeplerden de kaynaklanabilmektedir. Siyasi, ekonomik, teknolojik ve ekolojik alanlardaki hızlı değişim, ekonomik krizlerin ortaya çıkmasında etkili olabilmektedir.
- Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, teknolojik keşifler, bazı kuruluşlar için fırsatlar anlamına gelmektedir ve bazı kuruluşlar için krize neden olabilmektedir.
- Genel üretim sürecinde meydana gelen ani döngüsel dalgalanmalar, ekonomik süreçteki istihdam ve fiyatlar da depresyon, aşırı enflasyon ve işsizlik gibi krizlere sebebiyet verebilmektedir.

1.3. Finansal Kriz

Finansal kriz, reel ekonomide büyük bir yıkıcı etkiye neden olabilecek ve piyasaların dinamik işleyişini bozabilecek finansal piyasaların kaybıdır. Banka veya banka dışı finans sektöründeki işletmelerin borç sorunlarını kapsamaktadır. Bazen, bankacılık sektöründeki iflas durumu nedeniyle finansal krizler ortaya çıkabilmektedir. Bu krizler çoğu zaman bankacılık krizine neden olabilmektedir. Finansal krizin başında ortaya çıkan işaretler genel olarak şu şekilde sıralanabilir (Çiğdem, 2012: 24):

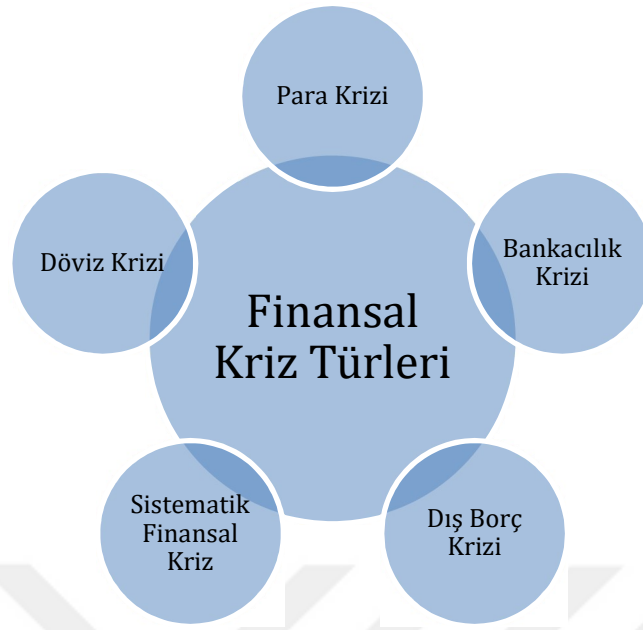
- Faiz oranlarında artış,
- Artan belirsizlik,
- Değer piyasalarının şirket ve banka bilançolarına etkisi,
- Bankacılık sektöründe panik.

Finansal krizlerin ortak unsurları vardır. Ancak kriz birçok biçimde ortaya çıkmaktadır. Finansal kriz genellikle şu senaryolardan biri veya birkaçı ile ilişkilidir; kredi hacmi ve varlık fiyatlarındaki önemli değişiklikler, finansal aracılıkta ciddi aksamalar ve ekonomideki çeşitli aktörlere dış finansman arzı; büyük ölçekli bilanço problemleri (şirketler, hane

halkları, finansal araçlar ve egemenler); ve büyük ölçekli devlet destekleri. Finansal krizler tipik olarak çok boyutlu olaylar olmakla birlikte, tek bir gösterge kullanarak karakterize etmek zor olabilmektedir. Literatür, krizi tetikleyen faktörlerin bazılarını netleştirmiştir, ancak daha derin sebeplerini kesin olarak tespit etmek bir sorun olmaya devam etmektedir. Krizlerin altında yatan nedenlerle ilgili birçok teori geliştirilmiştir. Temel faktörler makroekonomik dengesizlikler, iç ya da dış şoklar sıkça gözlemlense de krizlerin kesin nedenleri hakkında birçok soru kalmaktadır. Finansal krizler bazen bankalardaki ani işlemler de dahil olmak üzere “*irrasyonel*” faktörlerden kaynaklanıyor gibi görünmektedir; finansal piyasalar arasındaki bulaşma ve yayılma; stres zamanlarında tahkim için sınırlamalar; varlık borçlarının, kredilerin ve yangın satışlarının ortaya çıkışı; ve finansal kargaşanın diğer sebepler arasında sayılabilmektedir (Claessens ve Kose, 2013: 6).

1.3.1. Finansal Kriz Türleri

Pusti (2013)’ye göre finansal krizler, aynı zamanda bir dizi panik ve finansal sonuç veya finansal fiyat dalgalanmalarının patlaması olarak da adlandırılabilir. Başka bir deyişle, finansal krizler, finansal piyasaların etkili bir şekilde çalışamamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, ekonomik aktivite hacminde ciddi bir daralma meydana gelir. Finansal krizler; üretim kapasitesi, işçiler, tüketicilerin sahip olduğu satın alma gücü ve siyasi otoritelerin fonksiyonları üzerinde negatif bir etkisi söz konusudur. Finansal krizin sınıflandırılması aşağıdaki Şekil 1.1’de gösterilmektedir ve ayrıntılı olarak ilerleyen bölümlerde açıklanmaktadır.

Şekil 1.1 Finansal Kriz Türleri, Pusti, (2013:6).

Şekil 1.1’de görüldüğü üzere, finansal kriz kavramı genel olarak beş kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar para, bankacılık, dış borç sistematik ve döviz krizleridir.

1.3.1.1. Para Krizi

Para krizi döviz kurundaki keskin bir düşüş olarak bilinmektedir. Devlet devalüasyon yoluna gitse bile, sermaye akışını sınırlandırıp para piyasalarını belirli bir süre için kapatmasına rağmen, döviz kuru rejiminin aniden kaldırılmasına verilen genel bir addır (Pusti, 2013: 8).

Danışoğlu (2007), para krizinin, döviz kurunda ani bir hareketlilik ve sermaye akımlarındaki keskin bir değişme olduğunu söylemekte ve para krizinin, ülke parasına olan spekülasyonun devalüasyonla sonuçlanması halinde, ya da ülke otoritelerinin uluslararası rezervlerin hacmini artırarak ve faiz oranlarını yükselterek ülke parasını savunmaya zorlandıkları durumda ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu nedenler ekonomi yönetiminde para krizinin öngörülebileceği erken uyarı sistemlerinin kurulması son derece önemlidir (Bozkurt ve Dursun, 2006: 280).

Yolcu (2018)’ya göre ülkelerin karşılaştığı bir tür finansal sektör krizi olan para krizi, finansal sektördeki derinleşen küreselleşme ile önem kazanmış ve farklı açılardan ele alınmıştır. Finansal sektörden kaynaklanan bu para krizleri yavaş yavaş ilerleyebilmekte ve reel sektörde düşüşe neden olabilmektedir. Para krizinde ülkelerin merkez bankaları lider rol

oynamaktadır. Çünkü merkez bankaları fiyat ve finansal istikrarın sağlanmasından sorumludur. Bu noktada, merkez bankası faizle başlayan finansal krizlerde, spekülasyon saldırılarında ve parasal dalgalanmalarda yeterince aktif değilse, ülke yerel para biriminin değer kaybetmesi ve buna bağlı olarak ülke para biriminin krizleri ile karşı karşıya kalabilmektedir.

Günümüzde, en çok korkulan ve ortaya çıkan kriz, para krizidir. Para krizi, ulusal para birimine olan güven kaybı, spekülasyon için ülkeye fonların hızlı geri dönüşü ve merkez bankasının döviz kurunu bu spekülasyon suçlarına karşı korumaması veya ulusal para biriminin düşmesine izin vermemesi olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, piyasa oyuncularının yerel para varlıklarından yabancı para cinsinden varlıklarına olan cirosu bu nedenle merkez bankasının döviz rezervlerini sabit bir döviz kuru sisteminde hızla tüketmektedir. Bu nedenle para krizine neden olan faktörler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Çakmak, 2007: 29; Çiğdem, 2012: 14):

- Zayıf makroekonomik göstergeler,
- Yanlış ekonomik stratejiler,
- Yetersiz finansal altyapı,
- Asimetrik bilgi ve bu fenomenle ilgili ahlaki risk,
- Asimetrik bilgiye dayalı ulusal finansal piyasa oyuncularının ve uluslararası finansal kurumların yanlış projeksiyonları,
- Siyasi suikast veya terörist saldırıları gibi beklenmedik şoklardır.

1.3.1.2. Bankacılık Krizi

Son yıllarda ortaya çıkan bankacılık krizleri, sadece gelişmekte olan ve piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki ülkelerle sınırlı kalmamış; bunun yanı sıra gelişmiş ülkelerde de gözlenmiştir. Bankacılık krizleri, hane halkı ve şirketlerin faaliyetlerini sınırlandırmakta, yatırımların ve tüketimin azalmasına neden olmakla birlikte, finansal sektörün kredi ve ödemeler sisteminin sağlıklı bir şekilde işlemesini de engellediği görülmektedir (Altıntaş, 2004: 39; Oktar ve Yüksel, 2015: 38).

Bankacılık krizinin oluşumu ve sonuçları, bankaların para çekme talebinin, likidite kıtlığının ve iflas talebinin genellikle ticari bankaların borç vadelerinin devlet müdahalesi olmadan

uzatılmaması ile açıklanmaktadır. Bankacılık krizleri, mevduatların gerçek veya potansiyel bankalardan çekilmesi; banka başarısızlıkları, bankaların borçlarının ertelenmesi veya hükümeti büyük çapta finansal destek sağlayarak bunu önlemeye zorlaması ile teşvik edilen banka başarısızlıkları ortaya çıkmaktadır (Pusti, 2013: 11).

Bankalar, “toplumu oluşturan bireylerden gelen mevduatları toplayan ve bunları transfer eden ve bu mevduatları talep edenlere borç veren” temel finans kurumlarıdır. Özellikle, bankaların tüm taraflara karşı yerine getiremeyeceği eylemlerin yol açtığı bankacılık krizleri sürecinde; mevcut eylemler ertelenir ve başarısızlık durumunda, panik havanın hüküm sürdüğü iflasa karşı kaotik durumlar ortaya çıkmaktadır. Sektörün aktörleri olarak, bankaların karşılaştığı ana riskler; faiz, likidite, kredi ve kur değişimleridir (Yolcu, 2018: 16).

Özetle bankacılık krizi, finansal sisteme duyulan güvenin ve bankaların tasarrufunda meydana gelen tasarrufların bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir. Kriz, bankacılık krizi, bir veya daha fazla bankada güvenin dağılması ve ani ve yaygın olarak mevduatın kamudan çekilmesi şeklinde devam etmektedir (Çiğdem, 2012: 12-13).

1.3.1.3. Dış Borç Krizi

Dış borç krizi, iç ürününü dış borçlarla harekete geçiren, dış borçlarını düzenli olarak ödeme yetkisini kaybederek anapara ve faizini ödeyemediğini ilan eden bir ülkenin içinde bulunduğu durum ya da bir ülkenin kamu veya özel kesime ait dış borçlarını ödeyememe durumu olarak tanımlanmaktadır (Delice, 2003: 61). Dış borç krizi, borçlunun likidite oranındaki olumsuz bir değişime veya bu durumun olasılığına dayanmaktadır. Borç verenlerin alacaklarına yeni kredi açmaması ve kredilerini geri çağırmaya başlaması söz konusudur (Pusti, 2013: 12).

Finansal piyasaların genişlemesi ve derinleşmesi, sermaye akışını hızlandırabilmek için dış borç krizlerine yol açmaktadır. Yabancı ülkelere dış borçlanmanın artmasından kaynaklanan bu krizlerde ortaya çıkan borçların ödenmesinden kaynaklanan aksaklıklar olsa da, küresel sistemdeki gelişmelerden kaynaklanan şoklar yatırımlardaki düşüş ve likidite sıkışıklığından da etkilenmektedir. Bu etkiler ülkelerdeki ve yatırımlardaki para miktarında

azalmaya, dolayısıyla tüketici harcamalarında azalmaya neden olmaktadır (Yolcu, 2018: 18).

Diğer bir deyişle, dış borç krizi, dış borçlarını planlı bir şekilde ödeyen bir ülkenin yaşadığı sorunlardan dolayı karşılaşacağı anapara ve faizi ödeyememesi durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram genel olarak resmi dış borçlar için kullanılmasına rağmen, doğal olarak özel sektörün dış borçlarını da içermektedir (Çiğdem, 2012: 24).

1.3.1.4. Sistemik Finansal Kriz

Sistemik finansal kriz, bankanın sermayesinin tamamının veya çoğunun kaybedilmesinden kaynaklanan sistemik bankacılık krizleri olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca finansal sistemde sistemik finansal krizlerin yaşandığı ve bu krizlerin finansal sistemin varlık değerlemesi, kredi tahsisi ve ödemeler gibi değerli işlevlerini kesintiye uğratan bir şok olduğu belirtilmektedir. Sistemik finansal kriz, spekülasyon saldırı hissedildiğinde ve paranın değerinde belirgin bir düşüş meydana geldiğinde, döviz değerindeki dalgalanmalar hızlı bir şekilde gerçekleşebilir. Bunun sebebi döviz değerindeki dalgalanmalar döviz kurlarını hızla etkilemesidir. Sabit döviz kurları ticaret açığında bir artışa sebep olarak, para biriminde spekülasyon bir saldırıya ve döviz rezervlerinde düşüşe yol açmaktadır. Beklentilerin kur üzerindeki etkilerinin bir sonucu olarak parasal değerlerdeki hızlı ve büyük dalgalanmalar, gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde borç piyasasının kurumsal yapısını etkilemekte ve ekonomiyi sistemik bir finansal krize yönlendirmektedir (Pusti, 2013: 17) .

Delice (2003)'ye göre sistemik finansal kriz, potansiyel olarak finansal piyasaların ciddi biçimde bozulmasını ifade etmekte, ekonomik, politik ve sosyal yaşamın yapısından ve değişkenliğinden kaynaklanmaktadır. Finansal krizlerin birkaç aşamada ortaya çıktığı söylenebilir. Finansal ve finansal olmayan bilançolarda bozulmanın olduğu başlangıç aşamasını ikinci aşamada bir para krizi takip eder. Üçüncü aşamada, para krizinin bir sonucu olarak ortaya çıkan finansal ve finansal olmayan bilançoların daha ileri bozulması sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu aşamanın ekonominin yıkıcı sonuçları olan tam bir finansal krize girme aşaması olduğu ifade edilebilir.

1.3.1.5. Döviz Krizi

Döviz krizleri ekseriyetle sabit döviz kuru programlarının başarısızlığından kaynaklanmaktadır. Kur, çapa dayalı bu modelde, enflasyondaki düşüş yerel para biriminin değer kazanmasına neden olmaktadır. İç para biriminin aşırı değer kazanması, ihracattaki düşüşe, ithalattaki artışa ve dolayısıyla cari işlemler açığına sebebiyet vermektedir. Ülke sabit bir döviz kuru konusunda ısrar ederse, döviz krizi kaçınılmaz hale gelmektedir. Finansal krizlerin bankacılık veya döviz kuru şeklinde ortaya çıkmasının sebepleri (Durmuş, 2010: 37):

- Sürdürülebilir olmayan makro ekonomik yapı,
- Ters seçim ve ahlaki yapının bozulması,
- Finansal serbestleşme,
- Sürü psikolojisi olarak sıralanabilir.

1.3.2. Finansal Krizlerin Nedenleri

Bir ülkede ekonomik istikrarsızlığa ve dolayısıyla finansal krizlere yol açan birkaç faktör vardır. Bu faktörlerin, genel olarak ekonomi üzerindeki etkilerinin yanı sıra, bankacılık sektörü üzerinde de önemli etkileri bulunmaktadır. Bu olumsuz etkileri ele almak için çeşitli teşvik edici ve önleyici politikalar uygulanmaktadır. Bu çerçevede finansal krizlerin genel olarak nedenleri; yanlış makroekonomik politikalar, finansal yapıdaki zayıflıklar, döviz sistemindeki hatalar ve döviz kurunun belirlenmesi, dış makroekonomik koşullar, denetim ve düzenlemeyle ilgili sorunlardır. Bu ana nedenlerin yanı sıra, sistemin belirli bölümlerini etkileyen ve ekonomik birimlerin mevcut durumlarını yeniden gözden geçirmelerine neden olan olaylar ve haberlerde bulunmaktadır. Bu nedenlerden kaynaklanan finansal krizlerin ekonomik faaliyetler üzerinde çeşitli etkileri söz konusudur (Ural, 2003: 15).

Turgut (2007)'a göre genel kabul görmüş sekliyle finansal istikrarsızlığın nedenleri finansal liberalizasyon ve sabit döviz kuru sistemi olarak kabul edilebilir. Bir ülkede ekonomiyi, finansal istikrarsızlıklara açık duruma getiren çeşitli etkenler bulunmakta, bu etkenler makro ve mikro olarak iki sınıfa ayrılmaktadır.

- **Makroekonomik Etkiler:** Bankalar sağlıklı veya finansal piyasalar kararsız olduğunda veya her ikisi de kararsız olduğunda, finansal sistem kırılgan olarak kabul

edilmektedir. Bir krizin tetiklediği bankacılık sektörü sorunlarının, kredi aktiviteleri veya para arzı yoluyla ekonomik faaliyetler üzerinde olumsuz etkileri mevcuttur. Krizin finansal piyasalardaki makroekonomik etkileri; kredi hacmindeki daralma, faiz oranlarındaki artış, emisyonadaki artış, harcama ve taleplerdeki düşüş, üretim ve istihdamdaki düşüş, tasarruf ve yatırımlardaki düşüş biçiminde kendini göstermektedir.

- **Mikroekonomik Etkileri:** Krizin bankacılık üzerindeki etkileri çeşitli şekillerde ve genellikle birbirine bağımlı sonuçlar olarak kendini göstermektedir. Krizin en önemli etkilerinden biri bankaya yapılan saldırılardır. Bunu, bankaların mevduat çeklerini kapatmak için zarar satışları yoluyla varlıklarını elden çıkarmaları izlemektedir. Bu gelişmeler belirli bankalara ait görünüyorsa, krizin yayılması ve sistemik hale gelmesi son borç verenin işlevi ile önlenebilmektedir. Ek olarak, sigortalı mevduatlar, bir krizi doğmadan önleyebilmektedir. Kriz yaygınlaşırsa, riskli bankalardan çekilen mevduatlar güvenli kabul edilen diğer bankalara yönlendirilmektedir. Bankacılık sistemine duyulan güven sarsılırsa, bu kez fonlar bankalardan çekilecek ve sonra paraya çevrilecektir. Neticede ise, birçok banka iflas ederek kapanmakta, hayatta kalan bankalar ise olumsuz etkilerle karşı karşıya kalmaktadır.

Finansal krizler genellikle dönüşüme uğrayan varlıklar ve kredilerden önce gelmektedir. Kriz kaynaklarına odaklanan birçok teori, ani yükselmeleri varlık ve kredi piyasalarındaki önemini kabul etmiştir. Ancak, neden varlık fiyat dengelerinin veya kredilerdeki ani yükselmenin devam etmesi ve nihayetinde sürdürülemez hale geldiğinin ve nihayetinde borçlanmalara dönüşmesini açıklığa kavuşturmakta zorlanmıştır. Bu, doğal olarak ne finansal piyasa katılımcılarının ne de politika yapıcılarının riskleri öngörme ve yavaşlatma girişimlerinin nedenini cevaplamayı gerektirmektedir (Claessens ve Kose, 2013: 6).

1.3.3. Finansal Krizi Açıklamaya Yönelik Modeller

Finansal krizleri açıklamak için kullanılan çeşitli teorik modeller vardır. Bu modeller krizlerin bütünsel bir bakış açısına sahip değildir, çünkü her krizin kendine has özellikleri mevcuttur. Farklı finansal kriz noktalarına odaklanan modeller dört farklı bakış açısıyla değerlendirilmektedir (Pusti, 2013: 18-32; Çiğdem, 2012: 32-38).

- **Birinci Nesil Modeller (Spekülatif Atak Modelleri Kronik Modeller):** Bu modeller bütçe açığını ekonomik krize bağlamaktadır. İlk nesil modellerde iki önemli nokta bulunmaktadır. İç ekonomik politikalar ve döviz kuru nedeniyle sadeleştirilmiş olan bu model, birçok döviz kuru sistemindeki daha karmaşık durumlara bir örnektir. Yatırımcıların veya pazar lideri oyuncuların davranışlarının, milyarlarca dolarlık zarara neden olan ani döviz krizi nedeni olamayacağını söylenmektedir. Bu modelde, ülkede uygulanan döviz kuru rejimi sabit veya değişken olduğunda, gerçekte mevcut döviz kuru rejiminin ve para politikası modelinin çakışmamasıdır. Gevşek politika kurallarındaki para ve maliye politikaları diğer önemli konular arasında öne çıkmaktadır (Yolcu, 2018: 14).

Birinci nesil modeller finansal krizleri açıklamada ilk girişimdir. Bu modelin duayeni Paul Krugman olarak gösterilmektedir. Krugman'ın çalışmasının temeli, Salant ve Henderson'ın tüketim malları ve altın piyasası için yapmış olduğu çalışmadır. Daha sonra, 1984'te, Flood and Garber, Krugman modelini geliştirmiştir. Krugman birinci nesil bu modelleri, Kanonik Kriz Modelleri olarak ifade etmektedir. Birinci Nesil Modeller, finansal krizlerin artan bütçe açığı nedeniyle ortaya çıktığını iddia etmektedir. Bu model, hükümetlerin bütçe açıklarını kapatmak için para arzını genişletmek için para çekeceğini ve bunun sonucunda sabit döviz kuru politikasının kötüleşeceğini ima etmektedir. Sabit döviz kuru politikası bozulmaya başladığında, ülke dışından gelen yatırımcılar ülke dışındaki sermayelerini arttırmak isteyecek ve aynı zamanda ülke içinde döviz kuruna yönelme eğiliminde olacaktır. Artan döviz talebinin bir sonucu olarak, merkez bankası sürekli olarak döviz piyasasını piyasaya sürecek ve bir süre sonra döviz rezervlerinin düşmesine neden olacaktır. Bu spekülatif hareketler krizin temelini oluşturacaktır. Krugman, emtia piyasalarındaki bu spekülatif durumun, para piyasasını etkisi altında tutmaya çalışan merkez bankası için de geçerli olabileceğini ve merkez bankasının piyasaya döviz tedarik ederek döviz kurunun yükselmesini önleyeceği bilinmektedir. Bu durum merkez bankası para birimleri asgariye düşene kadar devam edecektir. Ancak, merkez bankası döviz stokundaki düşüş nedeniyle sabit döviz kurunu terk etmek zorunda kalacaktır. Bu noktadan itibaren döviz kuru yükselmeye başlayacaktır. Spekülatörler, döviz rezervleri tükenmeden hemen önce yerel para birimlerini bırakacak ve daha cazip

döviz kuruna yönelecek ve bu spekülâtif davranış nedeniyle büyük karlar elde edebilecektir (Durmuş, 2010: 33).

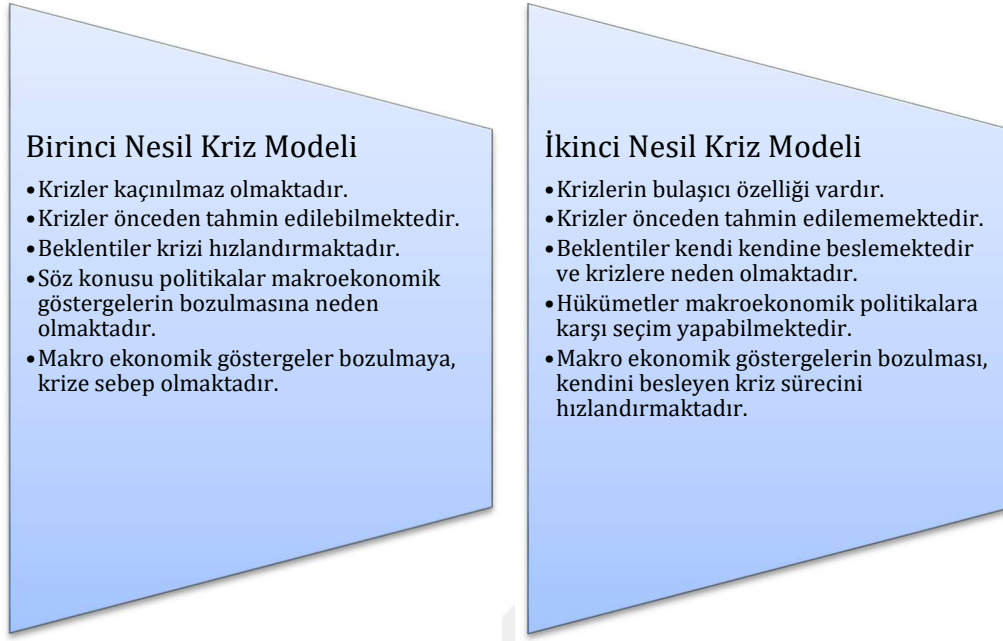
Birinci nesil modellerde, spekülâtörler hükümetlerin uyguladıkları yanlış politikaları öngörmekte ve hükümetler tarafından uygulanan politikaların imkansız hale gelip büyük karlar elde etmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Krugman'a göre, sabit bir döviz kuru uygulayan bir ülkede, hükümetin döviz kurunu korumak için sürekli döviz kurunu piyasaya sürmesi gerekecektir. Kontrol altında ve bu süreç uzadıkça döviz rezervleri kaçınılmaz olarak azalacaktır. Rezervlerdeki düşüş spekülâtif bir ortam yaratacak ve kalan rezervlerdeki düşüşü hızlandıracaktır. Hükümet nihayet döviz kuruna müdahale etme ihtimalinin neredeyse imkansız hale geldiğini fark ettiğinde, sabit kurdan vazgeçecek ve döviz kurunun dalgalanmasına izin vermek zorunda kalacaktır. Bu durumda, döviz kuru hızla yükselmeye başlayacaktır (Krugman, 1979: 322).

- **İkinci Nesil Modeller:** Birinci nesil modellerin Avrupa'da 1992-93 yıllarında ortaya çıkan kur mekanizması (ERM) krizini açıklamaması, ikinci nesil döviz modellerinin oluşumunun temelini oluşturdu. Makroekonomik göstergelerin kriz ortaya çıkmadan olumsuz etki göstermediği ve krizin daha makroekonomik problemler arayan birinci nesil krizlerle açıklanamamasından dolayı para krizlerinin nedenlerini araştıran diğer modeller türemiştir. Obstfeld'in çalışması bu modelin ortaya çıkmasının temelini oluşturmaktadır. İkinci Nesil Modeller, ülkenin para ve maliye politikalarının tutarlı olmasına rağmen, ekonominin temel verilerinin olumsuz göstermemesine rağmen, ulusal para biriminde spekülâtif saldırıların ekonomik krizlere yol açabileceğini göstermiştir. Piyasa oyuncuları kendi beklentilerinin ve ekonomik politikalarının değişmeyeceğine inanmaktadır. Ancak piyasa oyuncularının piyasadaki beklentileri makroekonomik politikada alınacak kararları etkilemektedir. Piyasadaki karar vericilerin beklentileri ile mevcut dönemin sonuçları arasındaki ilişki modelin işleyişine yol açmaktadır. Ekonominin beklenen olumsuz etkilerinin, ekonomik göstergelerin zamanında gelmesi durumunda bile bu beklentilerin etkisiyle ekonominin etkisini aniden veya beklenmedik şekilde gösterebileceğini savunmaktadır. Eğer insanlar gelecekte sahip oldukları paranın devalüe edilmesini beklediklerinde sabit bir oranın korunması daha maliyetli olacaktır. Para biriminin

beklenen bir devalüasyona karşı korunması isteniyorsa, bu kez faiz oranlarını yükseltmek gerekli olacak ve bunu gerçekleştirmek isteyen hükümetin nakit dengesi bozulacaktır. Bu bozulmanın üretim ve istihdam üzerinde olumsuz etkisi olacaktır. Hükümet mevcut pariteyi sürdürmenin maliyeti ile pariteyi değiştirmenin maliyeti arasında seçim yapmak zorunda kaldığında, devalüasyonu bekleyen spekülörler ulusal para biriminin pozisyonunu alacak ve ulusal para birimini kaldırarak devalüasyonu hızlandıracaktır. Bu durumda, hükümet sabit döviz kuru politikasını terk etmek zorunda kalarak, kriz ile karşı karşıya kalınacaktır (Durmuş, 2010: 35-36). Bu modeller, ekonomik krizlerin sabit döviz kuru ve para politikası uygulamaları arasındaki çelişki sonucunda ortaya çıktığını öne sürmektedir. İkinci nesil modeller üç konuya odaklanmaktadır (Yolcu, 2018: 15):

- ✓ Hükümetin sabit döviz kuru sisteminden ayrılma isteğinin bir nedeni olmalı,
- ✓ Hükümetin sabit bir döviz kuru sistemini sürdürmek için bir nedeni olmalı,
- ✓ Piyasada sabit bir döviz kuru sisteminin sürdürülmesinin maliyetinin arttığı inancını artırmak, piyasaların sabit bir döviz kuru sistemini sürdüremediği ve dolayısıyla krize yol açan kısır döngü olduğu ortamını yaratılması söz konusudur.

İkinci nesil kriz modelinde; döviz kurunun sabit döviz kuru rejimi ile karşılaştırılması ve daha yüksek bir geri dönüş oranı olması durumunda devalüasyon olasılığının gündeme getirilebileceği önerilmektedir. Kısacası, sabit döviz kuru rejiminin korunmasındaki devalüasyon veya ısrar, hükümet için bir politika seçimi olarak görülebilmektedir. Birincil ve ikincil kriz modelleri arasındaki temel farklar aşağıda verilen Şekil 1.2.'de gösterilmektedir (Erdoğan, 2006: 27).

Şekil1.2 Birinci ve İkinci Nesil Kriz Modellerinin Özellikleri, Erdoğan, (2006: 27).

- **Üçüncü Nesil Modeller (Yayılım Etki Modelleri):** Latin Amerika ve 1997 Güney Doğu Asya krizlerinin ikinci nesil kriz modelleriyle açıklanamaması, üçüncü nesil kriz modellerinin doğuşuna neden olmuştur. Esas olarak Latin Amerika ve Asya krizini açıklamaya yönelik üçüncü nesil kriz modelleri, bankacılık krizlerinin ve para krizlerinin birbirlerini tetiklediği ve bir sektörde başlayan krizin diğer sektörleri etkilediği felsefesine dayanmaktadır. Krugman’a göre, bankaların en önemli gelir kaynakları kredilerdir. Bankalar, karlarını artırmak için riskli projelere onay vermekte ve bankaların daha fazla kar elde etme arzusu, riskli kredi sayısında artışa yol açmaktadır. Riskli kredilerin bankalarca yaygınlaşması, finansal varlık fiyatlarının yükselmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, üçüncü nesil modeller, finans ve bankacılık sektöründeki sorunlar arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bu sorunları çözmek için Krugman (1998), menkul kıymetler piyasasına yapılan yatırım patlamasını ve bu patlamanın etkilerini araştırmıştır. Bu modeller, parasal faktörlerin üzerinde durulmadığı gerçek modellerdir ve Doğu Asya ülkelerinde 1997 para krizlerini ve dış borç krizlerini açıklamaktadır. Üçüncü Nesil Modeller, tam sermaye hareketliliği, sermaye girişi ve çıkışları içermeyen sektörel bir büyüme modeline dayanmaktadır. Bu modelde, hükümet katı bütçe kısıtlamaları olmayan bankalara

doğrudan veya dolaylı olarak garanti vermekte ve aşırı değerli şirket teminatlarına teminat sağlamaktadır. Bu bankaların bazıları yabancı bankaların şubeleridir. Yerli şirketlerin büyük bir çoğunluğu yabancı fonlardan borç alarak kredi finansmanı sağlamaktadır. Farklı bir ifadeyle, hükümet finansal sistemi dengelemek ve yabancı bankaları teşvik etmek için dolaylı veya doğrudan destek sağlamaktadır. Ancak, hükümet bu düzenlemeyi finansal sistemde uzun süre tutamazsa, finansal sistemde ahlaki tehlike sorunları ortaya çıkmaktadır (Durmuş, 2010: 38-39). Özet olarak, üçüncü nesil modellerde, bankacılık sisteminin sorunları, döviz kuru kriz sürecinde temel sorun olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, ahlaki risk problemlerini artıran asıl sebep bankaların döviz cinsinden borçlanmasıdır. Üçüncü nesil modeller üç ana konuya odaklanmaktadır (Çiğdem, 2012: 45).

- ✓ Ahlaki çöküşün yol açtığı dış borç,
 - ✓ Açık ekonomilerde bankacılık sisteminin agresif modelinin yarattığı durumu,
 - ✓ Ulusal para biriminin değer düşüklüğü, bilanço etkisidir.
- ***Dış Faktörleri Vurgulayan Kriz Modelleri:*** Dış faktörleri vurgulayan modellerde, dış faktörlerin belirleyicileri özellikle gelişmekte olan ülkelerde krizlerin başlangıç noktasıdır. Bu bağlamda, sanayileşmiş ülkelerdeki önemli ekonomik gelişmelerin, döviz kurlarındaki önemli değişimlerin, döviz kurları ve faiz oranlarının, yatırımların küreselleşmesinin ve artan sermaye piyasalarının bütünleşmesinin gelişmekte olan ülkelerde krizleri tetiklediği kabul edilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin asıl konusu, yeterli altyapı ve kurulum gerektirmeyen yapıdır. Altyapının amacı; Adil ve sistematik bir para ve maliye politikası sistemi, bağımlı olmayan bir kamu ve denetleme kurulu, güçlü bir bankacılık sistemi ve güçlü bir kamuflaj altyapısıdır. Tüm bu kriterler olmadan, finansal serbestleşmenin benimsenmesi, zaman içinde iç ve dış dengeleri bozarak krizlere yol açmaktadır.

1.4. Türkiye’de Son 30 Yılda Yaşanmış Finansal Krizler

Türkiye Cumhuriyeti, 29 Ekim 1923'teki kuruluşundan bu yana çeşitli finansal ve ekonomik krizlerle karşılaşmıştır. Bu krizler önemli ekonomik, finansal, sosyal ve politik sonuçlara yol açmıştır. Dahası, her kriz bölümü uygulanan ekonomik politikaların radikal bir dönüşümüne yol açtığı görülmektedir. 1929'daki Büyük buhranı (dünya krizi) takiben Türkiye de diğer

birçok gelişmekte olan ve gelişmiş ekonomiler gibi korumacı ticaret önlemleri olarak; devlet tarafından yönlendirilen, içe dönük bir büyüme stratejisi uygulamaya geçmiştir (Temürlenk, 2006: 58). 1940'ların ilk yarısında, yıllık ortalama %6.6'lık GSYH büyüme oranındaki düşüşler, ilk olarak Eylül 1946'da ABD dolarına karşı Türk Lirasının (TL) önemli bir düşüşüne neden olmuştur. Erilli ve meslektaşları (2012)'na göre, dış ticaret açığındaki artış ve buna paralel olarak artan dış borç stoku, özellikle 1950'lerin ikinci yarısında GSYİH büyüme oranlarının yavaşlamasıyla birlikte, Ağustos 1958'de TL devalüasyonunu yeniden tetiklemiş ve paramız %220 oranında değer kaybetmiştir.. 1977-79 ödemeler dengesi ve borç krizleri, serbest piyasa reformlarını (özellikle ticari ve finansal serbestleşme) uygulayarak ve ihracat gelirlerini teşvik ederek makroekonomik dengeleri yeniden sağlamak için Türkiye'nin kalkınma stratejisinin yeniden yönlendirilmesine neden olmuştur. Ancak, 1980'lerde yaşanan kısa süren istikrarın ardından, Türkiye ekonomisi 1990'ların başından 2002'ye kadar uzun bir finansal türbülans dönemine girmiştir. Finansal serbestleşme sürecinin ardından finansal krizlerin ortaya çıkmasının hız kazandığını açıkça gözlemlenmektedir. 1994, 1998-1999, 2000-2001 mali krizlerinde, iç dengesizliklerin ve dış şokların bir araya gelmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. 2002'den 2013'e kadar enflasyon ve ekonomik büyüme konusunda kayda değer gelişmeler kaydedilmesine rağmen, 2008 küresel krizin Türkiye'yi teğet geçmesi gibi, Türkiye ekonomisi hala dış şoklara karşı savunmasız kalmaktadır (Arı ve Cergibozana, 2014: 31).

1.4.1. 1994 Krizi

Türkiye'nin, 1994'ün başlarında, Standard & Poor's ve Moody's'in kredi notundaki keskin düşüşü, özellikle TCMB'nin bütçe açıklarını dengelemek için kısa vadeli ilerlemelerinin artması nedeniyle, ciddi bir döviz krizi yaşanmasında tetikleyici bir rol oynamıştır. TCMB'nin para piyasalarına müdahalesine rağmen TL yıllık bazda %100'den fazla değer kaybetmiştir ve gecelik faiz oranları %700'e yükselmiş ve yabancı rezerv stokunun yarısından fazlası harekete geçirilmiştir. Daha sonra ise, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), üç küçük ölçekli bankanın (Marmarabank, TYT Bank ve Impexbank) kontrolü altına aldığından, büyük ölçüde kur ve likidite risklerine maruz kalan döviz kuru krizi ilk olarak bankacılık sektörüne yayılmıştır. Reel sektörde ise ekonomik büyüme %5 daralırken, enflasyon oranları rekor seviyeleri olan %125'lere ulaşmıştır. Dış borç stoku ise yaklaşık %40 oranında artmıştır (Arı ve Cergibozana, 2014: 39).

Dolayısıyla, 1994 yılının başlarında, Türkiye ekonomisi çok ciddi bir finansal krizle karşı karşıya kalmıştır. Türk lirası, 1994 yılının ilk çeyreğinde ABD doları karşısında neredeyse %70 değer kaybetmiştir. Merkez Bankası, döviz piyasasına ağır müdahale etmiştir ve bunun sonucunda uluslararası rezervlerin yarısından fazlasını kaybetmiştir. Gecelik faiz oranları, kriz öncesi istikrarlı bir %70 seviyesinden, görülmemiş bir değer olan %700 seviyelerine yükselmiştir ve ekonomik büyüme %6 azalmıştır. Diğer taraftan, paralel döviz kuru ile resmi döviz kuru arasındaki primler krizden hemen önce sabit kalmıştır. Krizden önceki dönemde, enflasyonun temelde sürekli bozulmasına rağmen enflasyon oranı yüksek, ancak neredeyse beş yıllık bir süre boyunca sabit kaldığı görülmektedir. Finansal temeller ile enflasyon arasındaki bu belirgin korelasyon eksikliğinin arkasındaki ana neden, bütçe açığının iç borç finansmanıdır. İç borç finansmanı sadece enflasyon ve kamu açıkları arasındaki ilişkiyi bulanıklaştırmakla kalmaz, aynı zamanda döviz krizlerinin erken modellerinde merkezi bir rolü olan rezerv kaybını da maskeleymektedir. Ancak, reel faiz oranları reel ekonomik büyüme oranını aştığında ve faiz dışı fazlaları telafi etmediğinde, iç borç finansmanı sürdürülebilir değildir. Önemli olan, bu şartlar altında, her iki tarafın da iç borç piyasasındaki belirli eylemlerinin kur krizini tetikleyebilmesidir (Özatay, 2000: 327).

1.4.1.1. Krize Yol Açan Faktörler

1994 krizinin ana nedeni borçlanma politikasının ekonomik ilkeler çerçevesinde yönetilmemesidir ve bu çerçevede 1994 ekonomik krizinin genel olarak nedenleri aşağıda sunulmaktadır (Çiğdem, 2012: 50).

- ***Maliye ve para politikalarında uyumsuzluk:*** Kamu açığı maliye politikası tarafından kontrol edilmekle birlikte, merkez bankasına bir finansman yöntemi olarak başvurmak enflasyonda artışa neden olmaktadır. Hazine'nin borçlanma stratejisi ile merkez bankasının para politikası ile ulaşmak istediği hedefler arasındaki tutarsızlık önemli sorunlar yaratmaktadır.
- ***Yanlış borçlanma stratejileri:*** Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kamu borç finansmanı önemli bir rol oynamaktadır. Halk genellikle iç veya dış borçlanma yaparak ekonomik döngüyü yönetmeye çalışmakta ve borçlanma stratejileri/politikalarındaki eksiklikler ve dengesizlikler doğal olarak ekonomiyi doğrudan etkilemektedir.

- **Artan bütçe açıkları:** 1990-1993 döneminde birincil bütçe açığı bütçeye dahil edildi, çünkü desteklenen bütçe gelirleri faiz dışı harcamaları karşılamamaktadır. 1994 yılından bu yana, bütçe faiz dışı fazla vermeye başlamış ve bunun sonucunda 1990-1993 döneminde faiz dışı açıklar ve 1994 sonrası dönemde operasyonel açıklar krizde etkili olmuştur.

Başka bir deyişle, 1994'te patlak veren ekonomik krizin ana nedenleri; bütçe açığı, yüksek dış borç düzeyi, enflasyon artışı, üretimdeki düşüş, küreselleşme ile hızlı fon akışı ve bankalardaki açık pozisyonlardır. Enflasyon, 1994 yılında ulusal ekonominin dengesiz ve plansız büyümesi nedeniyle, özellikle 1988'den sonra enflasyon oranı %150 seviyelerine ulaşarak, ekonomide %6'lık daralma olduğu gözlemlenmektedir (Yolcu, 2018: 53).

1.4.1.2. 5 Nisan 1994 Kararları

1994'de meydana gelen finansal kriz sonrasında, 5 Nisan 1994 tarihinde Uluslararası Para Fonu (IMF) ile bir stand-by anlaşması yapılarak, kriz kontrol altına alınabilmektedir. Bu Ortodoks kemer sıkma programı çerçevesinde, para ve maliye politikalarının sıkılaştırılması için mali temelleri düzeltilmiştir. Ayrıca, bankacılık sistemine duyulan güveni yeniden sağlamak için tam mevduat sigortası yapılmıştır. 1995-97 döneminde, IMF tarafından uygulanan program Türkiye ekonomisinde enflasyon, mali denge ve ekonomik büyüme açısından kısa ömürlü bir iyileşme sağlamıştır. Ancak 1997-98 Asya ve 1998 Rus krizlerinin ardından gelişmekte olan ülkelere finansal piyasaların genel olarak yetersiz kalması, Türkiye'den büyük sermaye çıkışlarına neden olduğu görülmektedir. Diğer yandan, 17 Ağustos 1999'daki yıkıcı deprem, ekonomik temellerin bozulmasında da önemli bir rol oynamıştır. Ekonomik durgunluk ve finansal istikrarsızlıkların ardından, 1998 yılının sonundan 1999 sonuna kadar TMSF'ye sekiz banka daha transfer edilmiştir. Üçlü koalisyon hükümeti ekonomik istikrarın yeniden sağlanması için 2000 yılının Ocak ayında IMF destekli bir programı başlatılmıştır. Bu döviz kuru esaslı istikrar programına sıkı maliye ve para politikaları ile gelir politikası ve yapısal reformlar eşlik etmektedir (Arı ve Cergibozana, 2014: 39).

1.4.2. 2000-2001 Krizi

Kasım 2000 ve Şubat 2001'de, kriz modeliyle birlikte üç kuşak para biriminin de ilgili özellikleri var gibi görüldüğü ikiz krizler, finansal kırılganlık, özellikle de döviz krizi büyük bir finansal krize dönüşmüştür. Krizden en çok etkilenen sektör bankacılık sektörü olmuştur (Özkan, 2005: 542). Bankacılık krizi, 1994 krizinden sonra Kasım 2000 ve Şubat 2001'de meydana gelen krizde büyük rol oynamıştır. 2000 yılı Kasım ayında meydana gelen ekonomik dalgalanmaların sonucu olarak 2000 Krizi olarak adlandırılan bu kriz aslında bir uyarıdır. 2000 yılında uygulanan bazı önlemlere rağmen (enflasyonu azaltma çabaları gibi), Şubat 2001 krizinin işaretleri altı ay önce ortaya çıkmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle, 2000 krizi başlangıçta özel bankacılık krizi iken; 2001 yılında kamu bankacılığı krizi haline gelmiştir. 2000 yılında bankacılık sektöründeki kredi ve mevduatların büyüklüğü göz önüne alındığında, kamu bankalarının paylarının sırasıyla %34, %27 ve %40 sektör paylarının olduğu görülmektedir (Yolcu, 2018: 56).

Esasında, kamu bankalarının ve TMSF bankalarının finansal yapısındaki bozulma ve kısa vadeli krediler için büyük gereklilikleri Ocak 2001'de tekrar faiz oranlarını artırmıştır. Bu bağlamda, yatırımcıların sabit döviz sisteminin sürdürülebilirliğini sorgulamaları sağlanmıştır. Enflasyon oranını 2002 yılının sonuna kadar tek haneli rakamlara düşürmeyi amaçlayan IMF programı, 19 Şubat 2001'de Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasında siyasi bir anlaşmazlığın kamuya açıklanmasının ardından Şubat 2001'de çökmüştür. Rezerv stoklarını mobilize ederek (üç günde 5 milyar ABD doları) ve kısa vadeli faiz oranlarını %4000'e yükselterek sabit döviz kurunu savunmuştur (Uygur, 2001: 22; Arı ve Cergiboza, 2014: 41).

1.4.2.1. 2000-2001 Krizinin Nedenleri

Kasım 2000 krizinin önemli bir nedeni olarak, bankalardaki likidite sorunu finansal piyasalardan gelen büyük sermaye çıkışları olarak gösterilmektedir. Krizle birlikte faiz oranları çok arttı ve döviz spekülasyonu neticesinde IMF kredisi uygulandı. Genel olarak, ekonomik bozulmayı tetikleyen 2000 krizinin ana nedenleri (Uygur, 2001: 10; Çiğdem, 2012: 50);

- Devletin hacimli yapısı,

- Yolsuzluk ve rüşvet,
- Özelleştirme,
- Bankaların açık pozisyonları,
- Tüketici kredilerinde büyüme,
- Faiz oranları ve enflasyon,
- Yapısal reformların ertelenmesi,
- Sınırlı kamu gelirleri,
- TL değerlemesi,
- Cari hesap açığı olarak gösterilebilir.

2000 yılı Kasım ayından başlayarak ve Şubat 2001 krizine kadar hükümetin krize ile ilgili tedbirler, Şubat 2001'de finansal piyasalar, büyük krizler ve Türkiye ekonomisi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu krizden sonra 19 banka kapatılarak işsizlik ve iç borç miktarı da artmıştır. Yurt dışından getirilen Kemal Derviş'in önderliğinde, IMF'den aldığı destekle kriz yönetimi için ekonomik bir paket hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. 2000 yılında yaşanan durgunluktan sonra, Türkiye 2001 kriziyle karşı karşıya kalmıştır ve finansal sektörün kırılganlığı ortaya çıkmıştır. Nitekim 2001 yılında Türkiye ekonomisinin büyümesi, işsizlik ve enflasyon oranları açısından derinden acı çekmiştir. Ülke ekonomisi 2001 yılında %9,4 daralarak, işsizlik %6,3'ten %8,5'e ve enflasyon %49'dan %69'a yükselmiştir. Sonuç olarak, 18 Ocak 2002 tarihinde IMF'den 19,8 milyar ABD Doları ek borç alınmıştır (Yolcu, 2018: 60).

1.4.2.2. 2000-2001 Krizinin Sonuçları

Şubat 2001'de Türkiye'nin ortasında, yakın tarihin en kötü ekonomik krizinden birini yaşamıştır ve bunun sonucunda 2000'de 201.4 milyar ABD dolarından elde edilen Gayri Safi Milli Hasıla 2001'de 148 milyar dolar olarak kayda değer bir düşüş yaşanmıştır. Ülkeyi ekonomik ve siyasi karmaşadan kurtarmak için, Dünya Bankası üst düzey bir yöneticisi olan Kemal Derviş, ekonomiden sorumlu bakanlığa atanmıştır. Güçlü Bir Ekonomiye Geçiş Süreci geliştirilerek radikal finansal önlemler alınmasına rağmen krizi aşmak için Uluslararası Para Fonu'ndan yaklaşık 15 milyar dolarlık kredi sağlanmıştır (Okumuş ve Karamustafa, 2005: 943).

Öte yandan, ithalat 1999 yılında %11 oranında azalmış ve 2000 yılında %32,7 oranında artarak 4 milyar ABD dolarını aşmıştır. Buna karşılık; İhracat %2,8 artarken, dış ticaret açığındaki değişim %92,4 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2000 ve 2001 yıllarındaki dış ticaret değeri ve kur oranları ve kriz öncesi dönem aşağıdaki Tablo 1.3'de verilmektedir.

Tablo 1.3. Türkiye'nin Dış Ticaret Değeri ve Yüzde Değişimi

Yıllar	İthalat		İhracat		Dış Ticaret Açığı	
	Milyon Dolar	Değişim %	Milyon Dolar	Değişim %	Milyon Dolar	Değişim %
1999	40,667	-11,4	26,567	-1,4	14,100	-1,4
2000	54,902	32,7	27,774	2,8	27,128	92,4
2001	29,808	-24,5	25,758	9,5	4,050	-75,0

Kaynak: Pusti, (2013: 62).

Özet olarak, 2000-2001 kriz ekonomik ve sosyal sonuçlara zarar vermiştir, örneğin, ekonomik büyüme %5'ten fazla düşmüştür; işsizlik oranı %10'a yükselmiştir; enflasyon oranı 1999 seviyesine (yaklaşık %70) geri dönmüştür; bütçe açıkları ve kamu kesimi borçlanma rekor seviyelere ulaşmıştır (GSYİH'nın yaklaşık %12'si); iç ve dış borç neredeyse ikiye katlanmıştır; bankalar büyük zararlar kaydetmiş ve diğer ticari bankalar TMSF'ye devredilmiştir. Bunun sonucunda, “Güçlü Ekonomiye Geçiş” adlı istikrar programı 15 Mayıs 2001'de açıklanmıştır. 19 milyar ABD Doları tutarındaki IMF stand-by kredileri ile desteklenen program nihayet bankacılık sektörünü yeniden yapılandırarak görece ekonomik istikrarı yeniden sağlayarak, ekonominin ve finansal sistemin çeşitli alanlarında ve sektörlerinde birçok yapısal reformlar yapılmıştır. Yüksek ve istikrarlı büyüme oranları sıkı mali disiplinin sağlanması ile sağlanmıştır. Bankacılık sektörünün ve büyük sermaye girişlerinin (hem doğrudan yabancı hem de portföy yatırımları) yeniden yapılandırılması, 2001 krizinden sonra özel sektöre verilen banka kredilerinin üç katına çıkması nedeniyle ekonomik büyümede önemli bir rol oynamıştır (Arı ve Cergibozana, 2014: 42).

1.4.3. 2008 Küresel Finansal Kriz

2006 yılında döviz kurundaki dalgalanmaların temel nedeni uluslararası ekonomik gelişmelerden kaynaklanmıştır. ABD'deki ipotek piyasasında küresel dengesizliklerin artması, emtia ve petrol fiyatlarının artması ve spekülasyon balonlarının artması sonucunda meydana gelen 2008 küresel finansal kriz; Türkiye finansal piyasalarında büyük dalgalanmalara neden olmuştur. 2008-09 krizi, Türkiye'nin Gayri Safi Yurt İçi Hasılası (GSYİH)'nin yaklaşık %5'inde ekonomik bir durgunluk kaydettiğinden, ihracat gelirlerini azaltmış ve işsizlik oranları 2009'da %14'e yükselmiştir. Türkiye'nin küresel finansal krizden, esas olarak ticaret ve finansal kanallardan etkilendiği söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelere sermaye girişindeki keskin terslikler (ani duruş), gelişmiş ülkelerdeki ekonomik aktivitenin yavaşlaması ve ihracat talebindeki paralel çöküşle birlikte 2008-2009 mali krizinin ortaya çıkışını ve Türkiye'deki ekonomik daralmanın açıkça açıklandığını göstermektedir (Arı ve Cergibozan, 2014: 42).

2008 krizi, aynı yılın son aylarında gerçekleşen ve dünyadaki birçok ülkeyi olumsuz yönde etkileyen ekonomik ve finansal gelişmeler krizidir. Karakurt ve Akdemir (2016)'e göre 2008 krizi takip eden yıllarda gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere yayılmıştır. 2008 yılının ikinci yarısına kadar bu genişleme en hızlı aşamasına ulaşmıştır. Bu depresyon gelişmiş ülke olan ABD'de patlamış olsa da çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini etkilediği görülmektedir.

1.4.3.1. Mortgage Sistemi Ve Krizin Nedenleri

Daha belirgin olarak, 2008 krizi, ABD Ulusal Bankası'nın (FED) faiz oranlarını en düşük seviyeye (%1) düşürmesi sonucu konut kredilerinde hızlı bir artışa yol açan küresel ekonomik kriz olarak adlandırılmıştır. 2008 küresel ekonomik krizin iki önemli özelliği, talep gelirden dolayı değil, borçtan dolayı etkilenmiştir. Ayrıca, piyasadaki likidite bolluğu sonucunda, parası olanların geri ödeme yapamama riskinden sebep ellerindeki parayı vermek istememeleridir. Amerika'da başlayan bu küresel kriz dünyanın her yerine yayılmıştır. Kimi ülkeler daha fazla etkilenirken, kimi ülkeler hafif atlatmıştır. Küresel ekonomik krizin temel nedenleri aşağıda verilmekte ve kısaca özetlenmektedir (Çiğdem, 2012: 73; Stiglitz, 2009: 282).

- **Likidite ve Rastgele Kredilerin Bolluğu:** Herkese (iş veya varlık olmadan) herhangi bir kural veya plana dahil edilmeden borç vermişlerdir. Bu krediler neticesinde 2000-2006 döneminde piyasalarda likidite bolluğu oluşmuştur. Bu kredilerle konut satın alma eğilimi arttıkça, konut fiyatları arttı ve ardından kredi verenlerin çektiği ilk kredi neticesinde ödeme zorlukları ortaya çıkmıştır ve bu durum finansal kurumlara yayılarak iflaslar olmuştur.
- **Menkul kıymetleştirme:** Mortgage kredileri birincil piyasaların bir ürünüdür ve bu kredilerin ikincil piyasalarda alımına menkul kıymetleştirme denilmektedir. Yani, ipotek kredisi veren bir banka, kredi geri ödemelerini kısmen veya tamamen bir yatırım bankasına veya bir ipotek şirketine tahsis edebilmektedir. Bu mekanizma kriz sırasında finansal sistemi kırılgan hale getirmiştir.
- **Şeffaflık Eksikliği:** Araştırmalar, ekonomideki şeffaflık arttıkça finansal krizin azaldığını göstermektedir. Finansal araçların bu karmaşık yapısının çözülmesi çok zordur, bu nedenle yatırımcıların günlük olarak değişen, yenilenen ve çeşitlenen finansal araçları takip etmeleri mümkün değildir. Düşük faizli ipotek kredisi ile başlayan kriz, diğer kredi türlerini etkilemiştir ve ipotek piyasasında bir krize neden olmuştur. Başka bir deyişle, konut fiyatlarındaki balon artışları piyasada asimetrik bilgilere yol açarak kredi kullanıcılarını yanlış yönlendirmiştir.
- **Derecelendirme Yapıları:** Derecelendirme kuruluşları objektif davranamazlar çünkü derecelendirdikleri şirketler ve kuruluşlar tarafından finanse edilmektedirler. Bankalar, kurumlar ve kuruluşlar tarafından sağlanan ipotek kredilerinin zayıf denetlenmesi ve risk getirisi seviyelerinin olmaması nedeniyle kriz kaçınılmaz olmuştur.
- **Düzenleyici ve Denetleyici Yapılar:** ABD'de bankacılık sektörünü denetleyen her kurum ve kuruluş, yasal yapıyı karmaşıklaştıran ve kriz yönetimindeki birlik eksikliği nedeniyle başarısız olan kendi düzenleyici ve denetleyici mekanizmasını oluşturmuştur.
- **Hükümet Politikaları:** Amerika Birleşik Devletleri'nde patlak veren bu krizde, ipotek kredilerine ilişkin politika ve stratejilerin yanlışlığı krizin ana nedeni olarak kabul edilmektedir.

1.4.3.2. 2008 Küresel Krizi Sonrası Dünya Ekonomisinin Genel Görünümü

2008 küresel finansal kriz hafifletilmesi zor bir dizi ciddi ekonomik ve sosyal sonuçlar doğurmuştur. Özellikle, küresel ekonomik kriz, dünyadaki ticaret hacmini önemli ölçüde etkilemiştir. Küresel finansal kriz ile dünya ticaretindeki çöküş kendini çok açık bir şekilde göstermiştir. Küresel ekonomik kriz sırasında istihdam ve gelirdeki azalma korkusunun tüm dünyada artması anlaşılabilir bir durumdur. Küresel finansal kriz yüksek işsizlik oranlarını geride bırakmış ve bunun olumsuz etkisi küresel ticaret akışlarında da kendini göstermiştir. Mal ve hizmetlere olan talebin azalmasının en büyük ve son zamanlardan beri en karlı piyasaların bir sonucu olarak, toplam uluslararası ticaretin hacmindeki ve dinamiklerindeki azalma biçiminde ortaya çıkmıştır. Aşağıda verilen Tablo 1.4'te dünya ihracat rakamları verilmektedir (Čerović, vd. 2014: 17).

Tablo 1.4. 2000-2010 Dönemi Dünya İhracat Büyüme Oranı (% olarak)

	2000-10	2007	2008	2009	2010
Dünya İhracat Miktarı	3,0	6,5	2,0	- 12,0	-13,0
Tarım Ürünleri	3,0	5,5	2,0	-3,0	-4,0
Yakıtlar ve Madencilik	2,0	3,5	0,5	-4,5	-5,5
Sanayi Ürünleri	3,5	8,0	2,5	-15,5	-16,5
Dünya Üretimi	1,5	0,5	1,0	-5,5	-6,5
Dünya GSYİH	2,0	3,5	1,5	-2,5	-3,5

Kaynak: Čerović, vd. (2014: 16).

Tablo 1.4'te görüldüğü üzere, 2008 finansal krizin dünya üzerindeki etkileri ciddi şekilde hissedilmiştir. Dünya ihracat rakamlarında ve GSYH'de krizin patlak verdiği yıl olan 2008'de azaldığı görülmekle beraber, ihracat rakamlarının 2009 ve 2010 yıllarında eksi rakamları görmüştür. Kriz olduğu yıl ve özellikle sonraki iki yılda kendini daha fazla hissettirmiştir. Başka bir ifadeyle, 2010 yılında dünya üretimindeki %6'lık gerileme, % 3'lük bir ihracat ve %14'lük bir ithalatın ardından %20'lik (%-16,5) ihracattaki olumsuz eğilimlerle birlikte ithalattaki düşüşü izlemiştir. Küresel finansal kriz olgusu, çoğu gelişmiş ülkede ticarete güçlü bir düşüşe neden olurken, daha az gelişmiş ülkelerde durum daha iyi olmuştur.

2010 yılında dünya ticaretinde önemli bir düşüş kaydedilmiştir ve düşüş eğilimi, özellikle Amerika kıtasında ve Avrupa'da, 2011 yılında da devam etmiştir. En düşük ticaret düşüşü, 2010 yılında ihracatı %11 oranında azalan Çin'in faaliyetleri nedeniyle o yılki ihracatta en küçük düşüş olurken, ithalat %3'lük bir büyüme kaydetmiştir. Böylece Çin, Almanya ve ABD'yi devralarak, o yıl dünyanın en büyük ihracatçısı olmuştur. 2011 yılında ticaret akışının ana özelliği, bölgesel ticaretin egemenliği idi. Bu nedenle bölge içindeki ticaret hacmi daha fazladır. Ticaretinin %72'si Avrupa içinde, Asya'nın ihracatının %50'sinden fazlası ve Kuzey Amerika'nın ihracatının %48'i o bölgede bulunmaktaydı. Küresel finansal kriz sırasında bölge içindeki ticaretteki düşüşün, bölgeler arasındaki ticaretteki düşüşten daha küçük olduğu aşağıda verilen Tablo 1.5.'te gösterilmektedir.

Tablo 1.5. 2000-2010 Dönemi Dünya İhracat Büyüme Oranı (% olarak)

İhracat		Bölgeler	İthalat	
2000-2010	2010	Dünya	2005-2010	2010
3	-13	Kuzey Amerika	3	-14
2	-18	Güney/Orta Amerika	1	-17
1	-8	Avrupa	6	-18
2	-15	Milletler Topluluğu	6	-18
4	-5	Asya	11	-26
8	-11	Çin	6	-8
17	-11	Hindistan	15	3
12	-3	Dünya	13	-3

Kaynak: Čerović, vd. (2014: 17).

Küresel finansal krizin neden olduğu birçok olumsuz etki arasında (Dünya GSYH'sindeki azalma, işsizliğin artması, hacimde azalma ve özellikle mal ve hizmetlerde dünya ticaretinin değeri, doğrudan yabancı yatırım ve kredilerde önemli düşüş, bir dizi ülkede borç krizi, döviz cinsinden döviz girişinin azaltılması) giderek artan sayıda ülke tarafından uygulanan korumacılık öne çıkmaktadır. Küresel ticaret akışı, borç krizinden de etkilenmektedir. Çok fazla borçlu olan bir düzine ülkenin çok büyük zorlukları olmuştur. İhracat gelirlerinin

azalması, nispeten yüksek dış borç ve bu borçlarla ilgili yüksek borç miktarı nedeniyle daha fazla ülke borçlanacak anlamına gelmektedir. Küresel finansal kriz, küresel ticaret akışını etkilemiş ve bunun tam tersi, ticaret dengesizlikleri krizin derinleşmesine katkıda bulunan önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir (Karakurt ve Akdemir, 2016: 229-230).

1.4.3.3. 2008 Küresel Krizin Sonuçları

2008 küresel ekonomik krizin etkileri açısından Türkiye kendini beş farklı şekilde göstermiştir. Kredi, portföy yatırımı, dış ticaret, güven ve iç kredide azalma biçimindedir. Türkiye'de o dönemde ekonomik göstergeler aşağıdaki Tablo 1.6'da verilmektedir.

Tablo 1.6. Ekonomik Göstergeler (Türkiye - %)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
GSYH	4.7	0.7	-4.8	8.9	8.5	2.1	4.2	3	4	3.3
Enflasyon	8.4	10.1	6.5	6.4	10.5	8.9	7.5	8.9	7.7	7.8
İşsizlik	10.3	11	14	11.9	9.8	8.1	8.7	9.8	10.2	10.3
İhracat	70.3	2.7	-5.3	4.5	18.5	20.9	20.8	21.6	19.7	19,5
İthalat	10.7	-4.1	-14.3	15.2	29.8	29.3	31.1	30	25.6	24.6

Kaynak: TUIK, (2011); Yılmaz, (2018: 154).

Tablo 1.6 incelendiğinde, 2008 yılında gelirdeki büyüme oranı %0,7 iken, kriz nedeniyle 2009 yılında bu oran %-4,8'e düşmüştür. 2009'dan bu yana büyüme yeniden devam etmiştir. 2008 yılında enflasyon çok yüksektir. Tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerindeki büyüme rakamları krizden etkilenmiş ve 2009 yılında negatif rakamlara ulaşmıştır. Öte yandan, dikkat çeken diğer kalem ise 2007 yılında %70,3'ten %2,7'ye düşen ihracat rakamlarıdır. Ortalama yıllık büyüme oranı, 2009-2015 yılları arasında 3,8 Türkiye civarındadır. İşsizlik ve enflasyon rakamlarının temel makroekonomik sorunlarının en önemlisi olarak görülmesi durumunda, krizin Türkiye'nin tecrübesi üzerinde olumsuz etkisinin olduğu görülmektedir. Endeksin memnuniyetsizliği, enflasyon ve işsizlik oranlarının toplamına göre, Türkiye'de düşük performans olduğu açıktır.

Ayrıca istatistiklere göre, yıllık enflasyon oranı 2007 yılının dördüncü çeyreğinde %8,39'dan %11,13'e yükselmiştir. Aynı dönemde Merkez Bankası'nın faiz oranı %15,75'ten %16,25'e yükselmiştir. Nakit çıkışları nedeniyle dolar/TL paritesi 2008 yılının üçüncü çeyreğinde 1,26'dan 2009'un ilk çeyreğinde 1,67'ye gerileme olmuştur. Bu nedenle, 2008'in üçüncü çeyreğinde, küresel piyasalar nedeniyle gelişmekte olan piyasalarda kısa vadeli sermaye çıkışları meydana gelmiştir. Bu sermaye çıkışları sonucunda Türk Lirası diğer para birimleri karşısında değer kaybetmiştir ve bunun sonucunda ekonomik büyüme azalarak işsizlik artmıştır. Küresel ekonomik kriz, Türkiye gibi gelişmekte olan piyasalardaki döviz kurları, likidite ve kredi riskinde artışa yol açmıştır. Bu riskler aynı zamanda Türkiye'deki reel sektörde de önemli derecede etkilenmiştir (Kesimli ve Günay, 2011: 53).

2008 küresel krizin üstesinden gelmek için Türkiye bir dizi önlem aldığı görülmektedir. aşağıda bunlar verilmektedir (Yolcu, 2018: 70; Yılmaz, 2018: 159).

- Tüketim vergileri özellikle düşürülmüştür.
- Hükümet tarafından alınan ücretlerde indirim yapılmıştır.
- Artan kamu yatırımları teşvik edilmiştir.
- İşsizliğin üstesinden gelmek için işveren ve sosyal güvenlik ödemelerinde çeşitli indirimler ve teşvikler sağlanmıştır.
- Kamu çalışanlarının ve emeklilerin ücretlerinde iyileşmeler olmuştur.
- Finansal kurumlar için garanti programları düzenlenmiştir.
- Özellikle küçük işletmeler için hibeler veya düşük faizli kredi sübvansiyonları sağlanmıştır.

Küresel krizin Türkiye'ye etkisi, azalan büyüme ve işsizlik sayısında artış olarak ortaya çıkmıştır. Öztürk ve Gövdere (2010)'ye göre, 2008 yılı küresel krizi, Türkiye'nin dış ticaretinin GSYH oranı, dış gelirin gelecekte daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Türkiye, 2000 ve 2001 yıllarındaki krizden sonra iç faktörler ve 2008 yılındaki küresel olaylar nedeniyle ve 2009 yılında sıkıntılı bir dönem geçirmiştir. Ancak, küresel ekonomik kriz sırasında çoğu ülkenin ve hemen hemen her sektörün ve şirketin olumsuz yönde etkilendiğine inanılmaktadır. Bununla birlikte, bazı sektörlerde tehdit oluştururken, krizler başkalarına yeni fırsatlar getirmektedir. Dolayısıyla krizin kesin etkisini teşhis etmek mümkün değildir. Ancak, krizin kısa vadeli etkisini anlamak mümkündür.

BÖLÜM 2 BANKACILIK KAVRAMI

Ekonomiler için, finansal sektörün en önemli aktörlerinden biri olan bankaların önemi her geçen gün artmaya devam etmektedir. Bankalar, fon fazlası ile fon ihtiyacını bir araya getirerek fon talebini ve arzını dengelemektedir. Bankalar sağlam ve istikrarlı bir ekonominin korunmasında önemli bir role sahiptir. Bu kapsamda bu bölümde, bankacılık sektörünün türleri, Türk bankacılık sistemi, bankacılık krizi incelenmektedir. Bu bölüm, bankalarda kullanılan oran analiz tekniğinin uygulanması üzerine yapılan dördüncü bölüm için, sektörün teorik çerçevesini ortaya koymak önemlidir. Ayrıca, bu bölüm uygulama bölümü için bir altyapı konumundadır.

2.1. Banka Türleri

Bankacılık sektörü, birçok projenin hayata geçirilebilmesi için büyüme için gereken fonların ve tasarrufların toplanmasını sağlayan aracı kurumlar olarak tanımlanabilmektedir (Turgut ve Ertay, 2016: 115). 2016 yılında bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı 52 olmuştur. 34'ü mevduat bankası, 13'ü kalkınma ve yatırım bankası şeklindedir. Mevduat bankalarının 3'ü devlete ait, 9'u özel bankadır. Ayrıca 5 adet katılım bankası sözkonusudur. Yurtdışında yerleşik olmayanların %51'inden fazlasının hariç tutulduğu yabancı bankaların sayısı 21'dir. Kalkınma ve yatırım bankalarının 3'ü devlete, 6'sı özel, 4'ü yabancı bankadır. Yabancı bankaların sahip olduğu bankaların toplam tutarı Borsa İstanbul'da işlem gören hisse senetleri hariç tutulduğunda, aktifler yaklaşık yüzde 25 civarındadır (TBB, 2017: 13).

Aktif büyüklüğü ve oluşturduğu istihdam bakımından bankacılık sektörü, ekonomi içerisinde önemli bir rol oynamaktadır. Ekonomik ve siyasi değişimler ve gelişmelerden etkilenen hassas bir sektör olarak ifade edilebilmektedir. Faaliyet gösterdiği alanlar bakımından bankalar üç farklı şekilde kategorize edilmektedir (Arabacı, 2018: 28; Gümüş, 2018: 10).

1. **Ticaret (Mevduat) Bankaları:** Mevduat kabul etme, işletme kredisi alma ve kar amaçlı bir işletme olarak işletilen temel yatırım ürünleri ve hizmetleri sunan bankalar olarak tanımlanmaktadır. Kendi içerisinde dört grupta değerlendirilmektedir.

- a. **Kamu:** Sermayenin tamamı devlet adına olan bankalardır. T.C. Ziraat Bankası, Halk Bankası, Kalkınma Bankası ve Türk Eximbank bu bankalara örnektir.
- b. **Özel:** Sermayenin tamamı özel kişi ve kuruluşlara ait olan bankalardır ve Türkiye’de çoğunluğu özel bankalar oluşturmaktadır. Garanti, Akbank, Türkiye Ekonomi Bankası (TEB) bu bankalara örnektir.
- c. **Yabancı:** Sermayesinin tamamı yabancı uyruklu bir kişiye ve kuruma ait olan bankalardır. Türkiye’de bu bankalara, ING Banka, Citibank, HSBC en güzel örnektir.
- d. **Mahalli:** Belli bir il veya bölgede, orada yerleşmiş kişiler tarafından oluşturulmuş ve başka mevkilerde şubeleri olmayan bankalardır.

2. **Kalkınma ve Yatırım Bankaları:** Kalkınma ve yatırım bankaları katılım ve mevduat fonlarını kabul etmemektedir. İstanbul Menkul Kıymetler (İMKB) Takas ve Saklama Bankası ve İller Bankası gibi bankalar, kalkınma ve yatırım bankası olarak faaliyet göstermektedir. Kalkınma bankaları, sermaye kıtlığı olan şirketlere kaynak ve teknik yardım sağlayarak ya da büyük sanayi şirketlerinin gelişmekte olan ülkelerdeki yeni yatırımlarını yaparak, endüstriyel kalkınmayı hızlandırmayı amaçlayan finansal kurumlardır. Yatırım bankaları ise, sermaye piyasasının geliştiği ülkelerde kurumsal yatırımcılara atıl fon sağlayan, doğrudan işletmelere borç vermeyen, menkul kıymetlerin alım, satım ve değerlendirmesinde aracılık ve danışmanlık hizmeti veren, ancak orta ve uzun vadeli fon gereksinimlerini karşılayan finansal kurumlardır. Kalkınma ve yatırım bankalarda üç sınıfa ayrılmaktadır.

- a. **Kamusal Sermayeli:** Devlet sermayeli bankalardır.
- b. **Özel Sermayeli:** Özel kişi veya kuruluş sermayeli bankalardır.
- c. **Yabancı Sermayeli:** Sermayesinin tamamı yabancı uyruklu bir kişiye ve kuruma ait olan kalkınma ve yatırım bankalardır

3. **Katılım Bankaları:** Katılım bankaları hem işlemler hem de kullanılmış ürünler bakımından değişiklik arz etmektedir. Katılım bankaları, çeşitli projelerde tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları, dönem sonunda kar veya zararı tasarruf sahipleriyle paylaşmak için faizsiz finansman şeklinde faaliyet göstermektedir. QNB Finansbank, Albaraka Türk, ve Kuveyt Türk bu bankalara örnektir.

İslami finans uygulamaları, 1984'ten bu yana Türkiye'de aktif olmaya başlamıştır. Özel Finansman Evleri şeklinde başlayan bu bankacılık sistemi, 2005 yılında yeni bankacılık yasasıyla Katılım Bankalarına dönüştürülen İslami finans için ilk kurumlardır. Türkiye nüfusunun %95'inden fazlasının Müslüman olmasına rağmen, katılım bankaları banka sektörünün toplam pazar payı sadece %5'ine sahiptir. İslami finansal uygulamalar temel bankacılık uygulamalarıyla başlamıştır. İslami finans piyasasının büyüklüğü 2009 ve 2014 yılları arasında yaklaşık 2 trilyon dolara ulaşmış olup, yıllık %17 oranında birleşik büyüme oranına sahiptir (Aslan ve Özdemir, 2015: 30).

Faizsiz finansal araçlar ve katılım bankaları, ticaret ve sanayinin ihtiyaç duyduğu makine, teçhizat ve gayrimenkul alımı için bankacılık hizmetleri sunmaktadır. Bu sistemdeki temel dinamik, sabit bir gelir garantisi vermeden mevduat sahipleriyle kar ve zararı paylaşmaktır. Katılım bankaları müşterilere nakit fon şeklinde olmayan krediler sağlamaktadır. Bu nedenle katılım bankaları, malları müşterilerin ihtiyaçlarına göre satın almaktadır ve aynısını müşterilere kar ile satmaktadır. Katılım bankaları, topladıkları fonları kar zarar ortaklığına yatırmakta ve gerçek ekonomik finansmana katkıda bulunmaktadır. Katılım bankacılığının temel işlevi reel ekonomiye yaptığı katkıdır. Üretim, hizmet, yatırım vb. ekonomik faaliyetlerde bulunmak isteyen mevduat sahipleri, tasarruflarını üretim girdilerine dönüştürmek amacıyla katılım bankacılığı sistemine dahil edilebilmektedir. Sonuçta, tasarruflarını Türkiye'deki katılım bankacılığı sistemine ve İslami bankacılık sistemine sosyal, dini ve ekonomik nedenlerle aktarma eğilimindedir (Varsak, 2017: 104).

2.2. Türk Bankacılık Sistemi

Türkiye, 19. yüzyıla kadar uzanan köklü bir bankacılık geleneğine sahiptir. Bankacılık sektörü Türk finansal sisteminde önemli bir rol oynamaktadır ve Türkiye ekonomisini daha finansal olarak serbest hale getirme yönünde bir dereceye kadar yapısal değişikliklerle

önemli ilerleme kaydetmiştir. Türkiye ekonomisinin yeniden yapılandırılmasına ve Türkiye'yi modern finans dünyasına dahil etme ihtiyacına cevap olarak, Türk bankaları hem kurumsal yapılarında hem de sundukları hizmet ve ürün kalitesinde önemli değişiklikler zaman içerisinde olmuştur. Örneğin, 1979 - 1999 donemi arasında, bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı 43'ten 74'e yükselmiştir. Aynı dönemde, Türkiye'de bağlı ortaklık veya şubeleri bulunan yabancı bankaların sayısı 4'ten 20'ye yükselmiştir. Kasım 1998 itibariyle, 74 bankanın 60 tanesi genel olarak ticari bankalar ve geri kalan 14 tanesi kalkınma ve yatırım bankası pozisyonundadır. Bu bankaların 36 çoğunluk hissesi özel sermayeli ticari bankalardır; 20 tanesi Türkiye'de kurulan veya Türkiye'de şubeleri bulunan yabancı bankalardır; ve yukarıda belirtildiği gibi on dört tanesi, kalkınma ve yatırım bankalarıdır. Aynı zaman diliminde, bankacılık sektöründe 165.000'den fazla kişi çalışmaktadır. Ayrıca, Türk Bankacılık Sistemi her bankacılığın yenilikçiliğini hızla benimseyen agresif bir yapıya sahiptir. Uluslararasılaşma ve küreselleşme sürecine paralel olarak faaliyet gösteren Türk Bankaları, yabancı finansal kuruluşlara da yatırım yapmaya başlayarak bir adım öne geçmiştir. Türk bankaları artık yurtdışında finansal iştirakler ve şubeler açmak için yabancı bankalarla ortak girişimler oluşturabilmektedir. Kasım 1998 itibarıyla, Türk bankalarının 19 farklı ülkede 63 finansal iştiraki ve 10 farklı ülkede 26 şubesi bulunmaktadır (Erçel, 1999: 2).

Bu bölümde, Türk bankacılık istemi üç başlık altında değerlendirilmektedir. İlk olarak Osmanlı dönemindeki bankacılık sistemi ve Cumhuriyet donemi ve sonrasındaki bankacılık ile ilgili bilgilere yer verilmektedir. Günümüz bankacılık sistemi ile ilgili olarak mevcut bankacılık yapısı istatistiklerle açıklanmaya çalışılmaktadır.

2.2.1. Osmanlı Döneminde Bankacılık

Osmanlı Devleti'nde; hazine, kuyumcular, vakıflar, çarşılar ve loncalar gibi çeşitli kuruluşlar tarafından ekonomik faaliyetler gerçekleştirilmekteydi. Bu dönemdeki ana ekonomik faaliyetler ise aşağıdaki gibidir (TCMB, 2019).

- Para miktarının düzenlenmesi,
- Kredi hacminin düzenlenmesi,
- Altın ve döviz rezervlerinin yönetimi,
- İç ve dış ödemelerin yapılması.

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar süren bu sistemde, Osmanlı İmparatorluğu Sultan adına altın para basmıştır. İç borçlanma ve savaşların yol açtığı finansal problemler karşısında Osmanlı İmparatorluğu banknot basmış (Kaime-i Nakdiye-i Mutebere) ve 1840 yılında dolaşıma sokmuştur. 1854'teki Kırım Savaşı sırasında, Osmanlı Devleti, tarihinde ilk defa diğer uluslardan borç almıştır. Bu dış borçların geri ödenmesinde aracı bir işlevi üstlenmesi için bir devlet bankasına ihtiyaç duyduğundan, Osmanlı Bankası (Bank-ı Osmanî) 1856'da İngiliz sermayesiyle ve merkezi Londra'da kurulmuştur. Bankanın temel yetkileri, küçük miktarlarda borç verme, devlete avans ödemeleri yapma ve belirli hazine bonolarını indirgeme ile sınırlıdır. 1863 yılında Osmanlı Bankası, devlet bankası haline gelen Bank-ı Osmanî-i Şahane (İngiliz İmparatorluğu Bankası) adı altında İngiliz-Fransız ortaklığı olarak yeniden yapılandırılmıştır. İmparatorluk Osmanlı Bankası'na otuz yıl boyunca banknot basma ayrıcalığı vermiştir. Devletin hazinesi olarak görev yapan Banka, devlet gelirlerini tahsil etmesi, Hazine adına ödemeleri yapması ve Hazine bonolarını iskonto etmesinin yanı sıra, iç ve dış borçlarla ilgili faiz ve anapara ödemeleri yapması için görevlendirilmiştir. Zaman içinde, İmparatorluk Osmanlı Bankası'nın başkentinin diğer ülkelere ait olması, bir ulusal merkez bankası fikrinin temelini atmıştır. Osmanlı Ulusal Kredi Bankası'nın (Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası) kurulmasında 11 Mart 1917'de yurtiçi sermayeli bir merkez bankası kurma çabaları sona ermiştir. Ancak, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilgisi bankanın oluşmasını engellemiştir (TCMB, 2019).

2.2.2. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Bankacılık

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Türkiye'de bir merkez bankası kurulması konusundaki müzakereler, uluslararası para politikalarını bağımsız olarak formüle etme eğilime paralel olarak, merkez bankalarını para verme yetkisi ve güçlendirme güdüsü ile belirleyerek hız kazanmıştır. İlk olarak 1923'te İzmir İktisat Kongresi'nde "ulusal devlet bankası" kurulmasına özel olarak vurgulanırken, 1927'de, Maliye Bakanı Abdülhalik Renda tarafından sunulan bir merkez bankası kurulmasına ilişkin taslak kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın kuruluş aşamasında Türkiye, diğer ülkelerin merkez bankalarıyla görüş alışverişinde bulunmuştur. Türk para biriminin istikrarını sağlamak için bir merkez bankası kurulmasının gerekli olduğu anlayışının benimsenmesi sonrasında, Hükümet, bir merkez bankasının kurulması için gerekli yasal çerçevenin taslağını oluşturma girişiminde bulunmuştur. Kanun, 11 Haziran 1930 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi

tarafından kabul edilerek, 1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu olarak 30 Haziran 1930 tarihli Resmi Gazete 'de yayımlanmıştır. Farklı kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen görevlerin merkezileştirilmesinin ardından, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyete geçmiştir. Bankanın hisseleri (A), (B), (C) ve (D) biçiminde sınıflara ayrılmıştır (TCMB, 2019).

- (A) sınıfı paylar yalnızca Hazineye aittir. Banka'nın bağımsızlığını güçlendirmek amacıyla 1715 sayılı Kanunda bu payların sermayenin yüzde on beşten fazlasını teşkil etmeyeceği öngörülmektedir.
- (B) grubu paylar ulusal bankalara tahsis edilmiştir.
- (C) sınıfı paylar, ulusal bankalar dışındaki bankalara ve imtiyazlı şirketlere tahsis edilmiştir.
- (D) sınıfı paylar Türk işletmelerine ve Türk milletinin tüzel ve gerçek kişilere tahsis edilmektedir.

1715 sayılı Kanun uyarınca, Merkez Bankası'nın temel amacı ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemektir. Bu amaçla, bankanın yetkileri aşağıdaki gibidir (Keskin, vd. 2008: 3-4).

- Reeskont oranlarını belirlemek, onları ana politika aracı olarak kullanmak,
- Para piyasasını ve paranın dolaşımını düzenlemek,
- Hazine işlemlerini yürütmek,
- Türk para biriminin istikrarı konusunda önlemler almak,
- Hükümetin saymanı olarak hareket etmek,
- Bu dönemde, döviz kurunu sabit döviz kuru rejimi altında belirleme yetkisi Hükümet'e aittir. Hükümetin, Banka'nın yetki ve karar alanlarına müdahale edemediği 1930'lar, Merkez Bankası bağımsızlığı ve düşük enflasyon düzeyleri ile işaretlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Dönemi bankacılık sektöründe meydana gelen değişimler genellikle 1980'den önceki dönemlerde yapılan çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Aslında, her bir alt dönemde bankacılık diğer alt dönemlerden farklı olmasına rağmen, 1923 ile 1980 arasındaki sürenin 1980 sonrası döneme göre bir bütünlük sağladığı görülmektedir. Bu dönemde, finansal sistemin gelişmeye başladığında, devletin bankacılık faaliyetlerine yoğun bir

şekilde katıldığı ve kayıtlar gerçekleştirdiği görülmektedir. Cumhuriyet sonrası dönemde bankacılık sektörü , dört alt dönem olarak incelenmiştir (Coşkun, vd. 2012: 5-8).

1. Kuruluş Dönemi (1923-1932): Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı devletinin sahip olduğu maddi ve manevi değerleri devralmıştır. Tarıma dayalı olan ekonomi, iktisadi olarak çok yıpranmıştı. Bu bağlamda, kuruluş yıllarının ekonomik politikaları, bu kalıtsal ekonomik ve sosyal yapıyı değiştirmeyi amaçlamaktadır. Ekonominin Cumhuriyet Dönemi'ndeki yönü ve şekli Şubat 1923'te delegelerin tüccarlar, sanayiciler, çiftçiler ve işçilerin katılımıyla gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nin temel özellikleri ile belirlenmiştir. Kongrede, ekonomik kalkınma için ulusal bankacılık oluşturulması ve geliştirilmesi gerekliliği tüm katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu çerçevede, bankacılık sektörünün ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasındaki öneminin bilincinde olarak ulusal bankacılığı geliştirmek için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Cumhuriyet döneminin ilk özel sermayeli finans kurumu olan İş Bankası'nın misyonu ise, emlak alım satımı yapmak, her türlü sınai ve ticari işletmeye girmek ve bu alandaki işletmelere kredi vermek biçiminde belirlenmiştir. 1924 yılında İş Bankası özel kesim banka statüsünde kurulmuştur. 1925 yılında ise devlet bankası olarak Sanayi ve Maadin bankası kurulurken, 1926 yılında ise Emlak ve Eytam bankasının kurulmasının gayesi ise, ülkenin gelişimini hızlı bir şekilde gerçekleştirmek, inşaat sektörü için kredi sağlamak ve yetim haklarını muhafaza etmek olmaktadır. 1931 yılında ise Banka Nizamnamesi yürürlüğe girerek, 1715 sayılı kanun ile Merkez Bankası'nın amacı Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına destek vermek olarak belirlenmiştir.

2. Devletçilik Dönemi (1933-1944): Cumhuriyetin ilk 10 yılında özel sektörün sanayileşme stratejisi, yetersiz sermaye birikimi nedeniyle önemli bir sonuç vermemiştir. Öte yandan, 1929'da meydana gelen Büyük Buhran sonrası Sovyetler Birliği ekonomisi dışında tüm dünya ekonomilerinin çöküşüne yol açan yeni gelişmeler yaşanmıştır. Bu bağlamda, temel kalkınma stratejisi, devlet sermayesinin Devlet İktisadi Teşebbüsleri aracılığıyla devlet eliyle istihdam edilmesini sağlamak ve ithal ikamesi sağlayacak sektörler öncelik vermek biçiminde belirlenmiştir. Ekonomik stratejisinin bankacılık sektörünün gelişimi üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Bu dönemde bankacılık sektörünün ayırt edici özelliği; kamu bankalarının

ağırlığındaki artıştır. Ayrıca, 1929'da ekonomik çöküntü ve büyük sermayeli ulusal bankaların rekabeti nedeniyle, yerel ve tek şubeler birer birer bankaları kapatmaya başlamış ya da şube bankacılığının gelişmesiyle birlikte ulusal bankaların şubeleri haline gelmiştir. Devlet önderliğindeki planlı sanayileşmenin bir gereği olarak, 1934'ten 1938'e kadar olan dönemi kapsayan İlk Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır. 1933-1944 döneminde, devletin sanayileşme için gerekli olan ancak özel sektör tarafından gerçekleştirilemeyen yatırımları gerçekleştirmesi, bu yatırımları bütçe fırsatlarını zorlayarak ve belirli zorunlu tasarruf fırsatlarını uygulayarak finanse ederek gerçekleştirmesi mümkün olmuştur. 1936'da kabul edilen 2999 sayılı kanun ile, Devlet İç Borç Menkul Kıymetlerinden, banka mevduatları %15'i veya aynı faizde olan diğer menkul kıymetler (yaklaşık %6-7) oranında herhangi bir hüküm verilmesi gerekli değildir. Bu uygulamanın bir amacı kamu yatırımları için düşük maliyetli finansman sağlamaktır.

- 3. Yeni Devletçi ve Liberal Dönem (1945-1960):** Birinci Beş Yıllık Sanayi Planının başarılı bir şekilde uygulanması sonucunda İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır. 1945-1960 yılları arasındaki dönemin en önemli özelliği, bir sanayileşme stratejisi olarak devletçilik anlayışının yerini özel sektörün önderlik ettiği ekonomik kalkınma politikası almıştır. Bu politika dönüşümünde ana etken, savaş yıllarındaki yüksek enflasyon ve spekülasyondur ve tarım ve ticaret sektörlerinde gelişmiş olan özel sermaye birikimi, ekonomik ve sosyal kalkınmada etkinlik kazanmıştır. Bu süreç, kırsal sektörün pazara açılmasını, hızlı kentleşmeyi ve dolayısıyla yeni birikim fırsatlarını yaratmıştır. Çok partili bir siyasi ortama geçiş, ekonominin dışa açılması ve yeni tüketim modelleriyle birlikte özel sermaye birikimi, özel sektörün ilerlemesine yol açmıştır. Yatırımlardaki hızlı artış, dönem boyunca milli gelir ve nüfus, kırsal alanlardan kentsel alanlara göçle birlikte kentsel nüfusun artması ve pazar için üretimin artması ekonomide para ve kredi ihtiyacına neden olmuştur. Bankacılık sektöründeki yatırım getirisi artmış ve özel bankacılık hızla önem kazanmıştır. 1950 yılında Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası (TSKB) kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Dünya Bankası'nın talebi üzerine gelişmekte olan ülkeler için yaratılan sanayileşme yaklaşımının göstergesi olan TSKB'nin temel gayesi; özel sektöre iç ve dış destek sağlayarak, özel sektörün

kurulmasına ve genişlemesine yardımcı olmaktır. Bu hedefler doğrultusunda Banka, 1950-1962 döneminde sanayi kuruluşlarına yaklaşık 500 milyon TL borç vermiştir. Banka tarafından verilen kredilerin toplam krediler içindeki payı, toplam banka kredilerinin onda biri kadardır.

- 4. Planlı Dönem (1960-1980):** Türkiye, 1950-1960 döneminde ekonomide bir büyüme sürecine girmiştir. 1954 yılına kadar, olumlu iç ve dış koşullar sayesinde ekonomide önemli nicel ve nitel gelişmeler yaşanmıştır. Bununla birlikte, 1954'ten bu yana, üretimdeki artış, dış ticaret açığı ve enflasyondaki artış ile ekonomi yavaşlamış ve tüm alanlarda büyüme hızı yavaşlamıştır. Ekonomik krizin görünen nedeni, iç ve dış kaynakları zorlayarak dengesiz bir koordine edilmemiş ekonomik kalkınma çabasının devam etmesi ile beraber etkin kaynak kullanımı ve istikrarın sağlanamamasıdır. 1958'de uygulamaya konulan istikrar önlemleri ekonomiyi dengelememiştir. Ekonomiyi dengelemenin veya krizden çıkmanın iki yolu söz konusudur. Birincisi, sermaye kullanımını piyasa göstergelerine bırakmak iken, ikincisi ise planlı sermaye kullanmaktır. İç ve dış koşullar, faktörler ve gelişmeler ikinci yola neden olmuştur. Böylece, liberal ekonomi politikalar terk edilerek, ekonomi kalkınma planlarına yönelme olmuştur. 1960-1980 döneminde, yeterli ticaret bankacılığının, yeni yabancı bankaların öncelik vermesi dışında, daha fazla uzmanlaşmış bankanın olması gerekliliği öngörüsü sonucunda, 5 tanesi kalkınma, 2 tanesi ticaret olmak üzere yedi banka kurulmuştur. Dünya, özel sektör yatırımlarını hızlandırmak için teşvik edilen ve özel ticari bankaların çoğunu holding bankalarına dönüştürmüştür. 1960-1980 donemdeki banka ve şube sayıları artmıştır ve ayrıntılı bilgi aşağıda verilen Tablo 2.1'de gösterilmektedir.

Tablo 2.1. 1960-1980 Dönemdeki Banka ve Şube Sayılarının Dağılımı

Yıllar	Banka Sayısı			Şube Sayısı		
	Ulusal	Yabancı	Toplam	Ulusal	Yabancı	Toplam
1960	53	6	59	1699	60	1759
1961	48	5	53	1675	61	1736
1962	47	5	52	1697	62	1759

1963	47	5	52	1776	64	1840
1964	44	5	49	1841	68	1909
1965	44	5	49	1913	68	1981
1966	42	5	47	1990	68	2058
1967	42	5	47	2155	68	2223
1968	43	5	48	2465	86	2551
1969	43	5	48	2846	102	2948
1970	43	5	48	3099	111	3210
1971	42	5	47	3314	113	3427
1972	41	5	46	3568	114	3682
1973	39	5	44	3909	114	4023
1974	39	5	44	4311	114	4425
1975	38	5	43	4491	114	4605
1976	38	5	44	4721	114	4835
1977	40	4	44	5129	109	5238
1978	40	4	44	5381	104	5485
1979	40	4	44	5665	104	5769
1980	40	4	44	5870	105	5975

Kaynak: Coşkun, vd. (2012: 11).

Tablo 2.1.'de görüldüğü üzere, planlı dönemde (1960-1980) banka sayısında azalma sözkonusu iken, şube sayısında artma görülmektedir. Ekonomik durgunluk döneminde bankalar kapatılarak, şubeler şeklinde çalışmayı tercih ettikleri görülmektedir. Şube sayıları incelendiğinde ise, yabancı bankaların şube sayılarında da ciddi artış olduğu gözlemlenmektedir. Yabancı banka sayısında çok fazla dalgalanma yoktur fakat ulusal banka sayısında 1960 yılına göre, 1980 yılında %20 oranından fazla azaldığı da tablodan görülmektedir.

2.2.3. Günümüz Türk Bankacılık Sistemi

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'deki bankaların genel bir görünümünü ortaya koyabilmek adına günümüz bankacılık sistemi ile ilgili istatistikler irdelenecektir. Bankaları bire bir ele almak yerine, Türkiye'deki tüm bankanın genel verileri üzerinden değerlendirme söz konusudur.

Finans sektöründe büyük bir paya sahip olan bankacılık sektörü, başarılı performansı, ekonomik aktivitelerinin finansmanı ve parasal aktarım düzeneği ile dinamik çalışmasını devam ettirmektedir. 2018 yılı temel verileri, Türk bankacılık sektörünün, ödeme sistemlerinin etkili bir şekilde çalışmasını, risklere ve beklenmeyen şoklara karşı dayanıklı olmasını ve büyümenin finansmanını desteklemesini sağlayacak etkin bir bilanço yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Bankacılık sektörü de kredi dışı finansal hizmetleri çeşitlendirirken, şube ağını genişletirken, diğer yandan artan mobil uygulamalarla finansal sektörün büyümesine katkıda bulunmaktadır. Aşağıdaki Tablo 2.2 ve Tablo 2.3’de banka ve şube sayısı ile Türk bankacılık sektörüne genel bir bakış bulunmaktadır. 30 Haziran 2018 tarihi itibarıyla, Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar aşağıdaki Tablo 2.2’de detaylı olarak verilmiştir.

Tablo 2.2: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Banka ve Şube Sayıları

	Banka Sayısı	Şube Sayısı
Sektör Toplamı	47	10.536
Mevduat Bankaları	34	10.483
Kamu Sermayeli Bankalar	3	3.725
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.		1.781
Türkiye Halk Bankası A.Ş.		978
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.		966
Özel Sermayeli Bankalar	9	4.015
Adabank A.Ş.		1
Akbank T.A.Ş.		800
Anadolubank A.Ş.		112
Fibabanka A.Ş.		83

Şekerbank T.A.Ş		273
Turkish Bank A.Ş.		12
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.		504
Türkiye İş Bankası A.Ş.		1.364
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.		866
Taşınmaz Mevduat Sigorta Fon Devri Bankalar	1	1
Birleşik Fon Bankası A.Ş.		1
Yabancı Sermayeli Bankalar	21	2.752
Alternatif bank A.Ş		53
Arap Türk Bankası A.Ş		7
Bank Mellat		3
Bank of China Turkey A.Ş.		1
Burgan Bank A.Ş		43
Citibank A.Ş		3
Denizbank A.Ş.		713
Deutsche Bank A.Ş.		1
Habib Bank Limited		1
HSBC Bank A.Ş		82
ICBC Turkey Bank A.Ş.		44
ING Bank A.Ş		254
Intesa Sanpaolo S.p.A.		1
JPMorgan Chase Bank N.A		1
MUFG Bank Turkey A.Ş.		1
Odea Bank A.Ş.		46
QNB Finansbank A.Ş.		542
Rabobank A.Ş.		1
Société Générale (SA)		1
Turkland Bank A.Ş.		24

Türkiye Garanti Bankası A.Ş.		930
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	53
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.		9
Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.		1
Diler Yatırım Bankası A.Ş.		1
GSD Yatırım Bankası A.Ş.		2
İller Bankası A.Ş.		19
İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.		1
Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.		1
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.		1
Pasha Yatırım Bankası A.Ş.		1
Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.		1
Türk Eximbank		12
Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.		1
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.		3

Kaynak: TBB, (2018a: 2).

Yukarıdaki Tablo 2.2 incelendiğinde, yabancı sermaye bankası sayısının toplam kamu bankası sayısından ve Türk sermayeli bankası sayısından daha fazla olması dikkat çekmektedir. Kalkınma ve yatırım bankaları incelendiğinde ise, ağırlıklı olarak yabancı ülke bankaları görülmektedir. Bu bankalar genellikle kurumsal olarak çalışmaktadır ve Türkiye'de kurumsal yatırımcılara kredi sağlama suretiyle faaliyet göstermektedirler. Aşağıda verilen Tablo 2.3'de ise, Türk bankacılık sektöründe yoğunlaşılacak faaliyetler gösterilmektedir.

Tablo 2.3: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Yoğunlaştıkları Alanlar (%)

	2009	2010	2013	2016
İlk 5 Banka				
Aktif	63	63	58	58
Mevduat	66	66	59	60

Krediler	55	57	56	56
İlk 10 Banka				
Aktif	87	87	86	85
Mevduat	91	91	90	89
Krediler	85	86	85	84

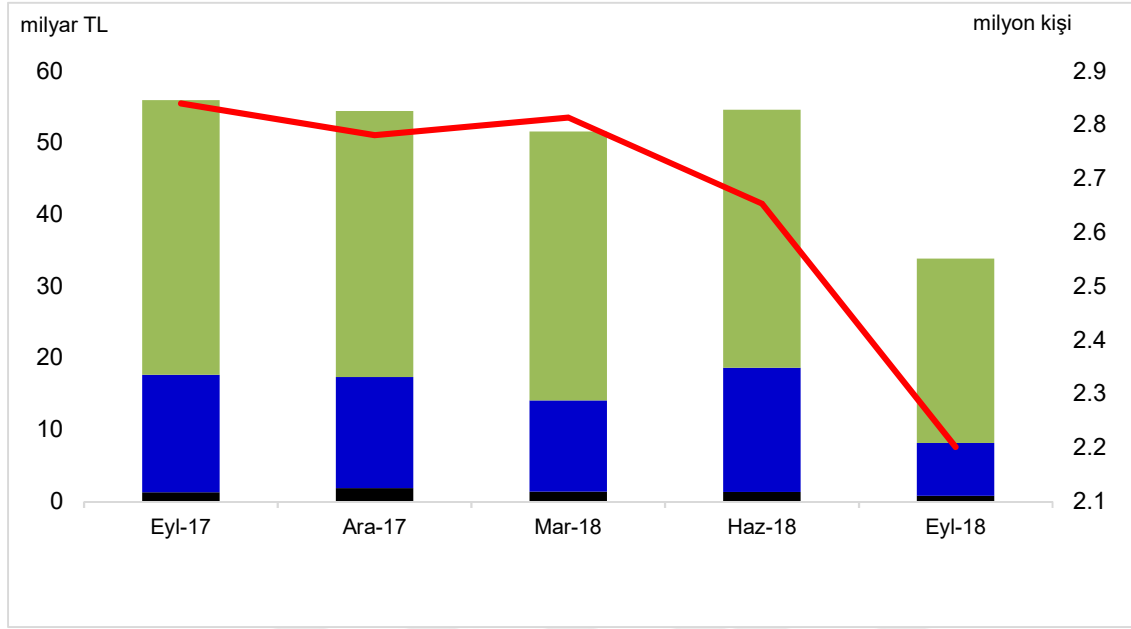
Kaynak: Yücememiş ve Arıcan (2017: 63).

Tablo 2.3 incelendiğinde, Türk bankacılık sektöründeki yoğunlaşma oranları, sektördeki ilk beş bankanın yoğunluğunun daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ayrıca, aktif büyüklüğüne göre, 2016 yılında en büyük ilk beş bankanın toplamı %1 oranında azalmıştır. Toplam kredi ve mevduat içindeki payları değişmemiştir. İlk beş bankanın aktifleri toplam bankacılık sektörünün %57'sini oluşturmaktadır. En büyük ilk on bankanın toplam aktifler ve toplam krediler içindeki payları sırasıyla %85 ve %90 ile değişmeden kalmıştır. Diğer taraftan, ilk on bankanın toplam mevduat içindeki payı 1 puan artarak %90'a gerilemiştir. 2016 yılı itibariyle en büyük ilk beş banka 1 devlete ait ve 3 özel banka ve 1 yabancı bankadan, ilk en büyük on banka 3 devlete ait, 4 özel ve 3 yabancı bankadan oluşmuştur. Aktif büyüklüğü 100 milyar ABD Doları olan bir banka, 80 milyar ila 100 milyar ABD doları aktif büyüklüğüne sahip 2 banka, 40 milyar ila 80 milyar ABD Doları arasında aktif büyüklüğü olan 4 banka mevcuttur. Ancak, bankaların %72'si aktif büyüklüğü 10 milyar doların altındadır. Bankacılık sektöründe mevduat bankalarının aktiflerinin payı %90'ken, kalkınma ve yatırım bankalarının ve katılım bankalarının paylarının her biri %5'tir. Devlete ait mevduat bankalarının payı %30, özel bankaların payı %35 ve yabancı bankaların payı %25 gerçekleşmiştir (TBB, 2017: 17).

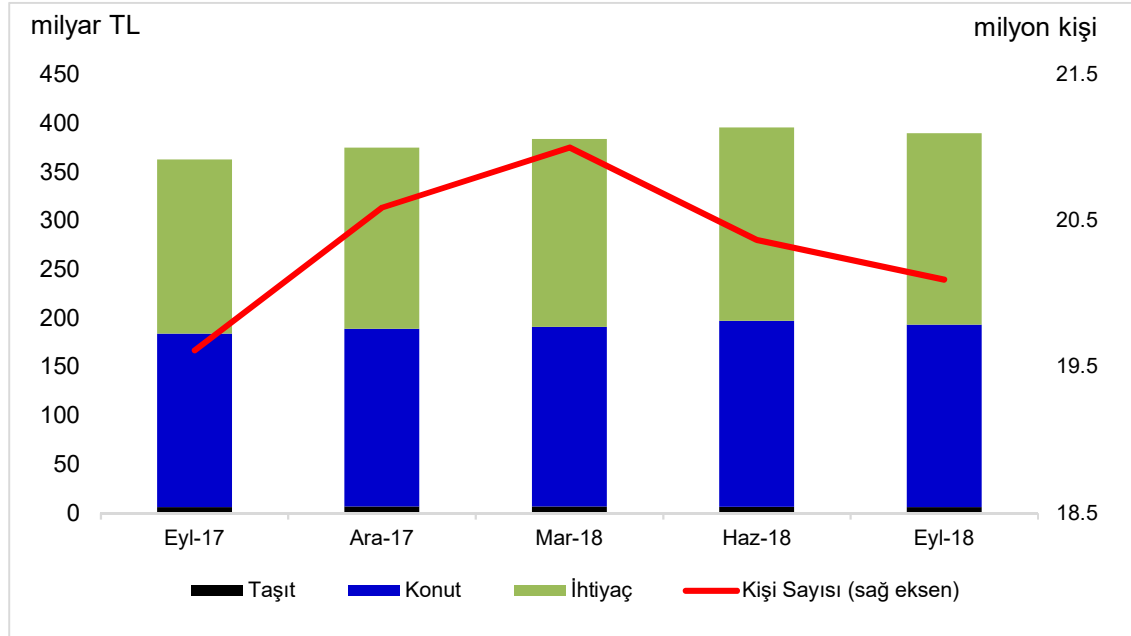
Bununla birlikte, ilk beş ve ilk on bankanın toplam aktifler, toplam mevduat ve toplam krediler içindeki payı oldukça azaldığı görülmektedir çünkü yoğunlaşma oranlarına sahip bankalar dışındaki diğer bankaların rekabet edebilirliğinin bir miktar artmaya başladığının bir göstergesidir. Türk bankacılık sektöründe 2015 yılında ilk beş bankada 1 halka açık, 3 özel ve 1 yabancı sermaye bankası bulunurken, ilk 10 bankanın içinde 3 halka açık, 4 özel

ve 3 yabancı banka yer almaktadır. 2018 Eylül ayı itibariyle tüketici ve konut kredileri ile ilgili bilgiler ise aşağıdaki Şekil 2.1 ve Şekil 2.2’de gösterilmektedir.

Şekil 2.1: Verilen Kredi Miktarı ve Kişi Sayısı (Dönemsel)

Kaynak: TBB, (2018b:1)

Şekil 2.2: Verilen Kredi Miktarı ve Kişi Sayısı (Bakiye Cinsinden)

Kaynak: TBB, (2018b:2).

Şekil 2.1 ve Şekil 2.2'ye göre, Temmuz-Eylül 2018 sonu itibariyle tüketici kredileri ve ipotek kredileri 390 milyar TL, kredi kullanan kişi sayısı 20 milyon 97 bin olarak gerçekleşmiştir. Toplam insan sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre 483 bin kişi artarken, bir önceki çeyreğe göre 271 bin kişi azalmıştır. Bakiyeler açısından taşıt kredileri bir önceki yılın aynı çeyreğine göre yüzde 1 azalırken, konut kredileri yüzde 5, tüketici kredileri yüzde 10 artmıştır.

İlave olarak, Türkiye'deki ATM sayılarının kullanımında modern bankacılığa geçiş ve finansal piyasaların yenilikleri kullanmaları hakkında fikir verebilmektedir. Türkiye'de hemen hemen her bankacılık işlemi artık ATM'ler üzerinden yapılabilmektedir ve sonuç olarak bireysel ilişkiler azalmakta ve personelin zamanı daha verimli kullanabilmesine olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte Türkiye'de kullanılan banka ve kredi kartı sayıları artarak devam etmektedir. Bununla birlikte işyerlerindeki POS makina sayılarında artmaktadır. Aşağıda verilen Tablo 2.4'te Türkiye'deki ATM, POS, toplam kredi ve banka kartı sayıları verilmektedir.

Tablo 2.4: Türkiye'deki ATM, POS, Toplam Kredi Ve Banka Kartı Sayıları

Yıl	ATM Sayısı	POS Sayısı	Toplam Kredi Kartı Sayısı	Banka Kartı Sayısı
2018	51.455	1.609.308	65.483.891	140.076.710
2017	49.847	1.656.999	62.453.610	131.593.443
2016	48.421	1.746.220	58.795.476	117.011.685
2015	48.277	2.158.328	58.215.318	112.383.854
2014	45.576	2.191.382	57.005.902	105.513.424

Kaynak: BKM, (2018).

Tablo 2.4 incelendiğinde, 2014-2018 döneminde, ATM sayılarında, toplam kredi kartı sayısı ve banka kartı sayısında artış gözlenirken, işyerlerinde kullanılan POS sayısında azalış olduğu görülmektedir. Kullanılan kredi kartı ve banka kartı ile doğru orantılı olarak POS

makinasının artması beklenirken, azalış göstermesi dikkat çekicidir (Borsa İstanbul, 2018: 8).

Türk bankacılık endüstrisinde, küreselleşme ve teknolojik ilerlemenin bir sonucu olarak ekonomik rekabet giderek yoğunlaşırken, önemli bir ekonomik büyüme oranı ve istihdam hacminde olağanüstü bir artış kaydedilmiştir. İstihdamdaki büyüme ve artış, teknolojik gelişmelere paralel olarak nitelikli işgücü tarafından kolaylaştırılmıştır. Türkiye ekonomisinde 2001 yılında yaşanan ekonomik çöküş nedeniyle Türk bankacılık sektörünün istihdam hacminde kritik bir daralma gözlenmiştir. Türkiye bankacılık sektöründe, sırasıyla 2001 ve 2002 yıllarında 32.906 ve 14.071 çalışan işten çıkarılmıştır. Sektör istihdamındaki bu daralma 2004 yılına kadar devam etmiştir. Ayrıca, bazı özel bankaların Tasarruf Mevduatına devredilmesi sonucu daha önce istihdam edilen personelin istihdamıyla özel bankalarda bazı ek işler yaratılmış gibi yapay bir izlenim yaratılmıştır. Türk bankacılık sektöründe istihdamın işlevsel dağılımı, 2001 yılındaki ekonomik krizden sonra yaşanan yapısal değişiklik ile birlikte 2013 yılına doğru değişmiştir. Özellikle yabancı bankaların payı, istihdamda 2000 yılına göre yaklaşık yirmi kat artış kaydetmiştir. Bu arada, yapısal değişimin bir başka etkisi de, bir zamanlar kamu bankaları lehine olan payın istihdamın büyüklüğünde özel bankalar lehine dönüşmesi olmuştur (Yılmaz, 2012a: 99). Bunlara ek olarak, 2017 yılı itibariyle, Türkiye’de toplam 51 banka bulunmaktadır ve toplam varlık büyüklüğü 3.3 trilyon TL olmuştur. Varlık büyüklüğü olarak ilk beşteki bankalar, sırasıyla, Ziraat Bankası (408 milyar TL), Türkiye İs Bankası (346 milyar TL), Garanti Bankası (311 milyar TL), Akbank (293 milyar TL).

Bunlara ek olarak, 2016 yılı itibariyle, bankalar 211 bin kişi istihdam ederken, banka çalışanlarının sayısı 2016 yılı sonunda 6,400 azalmıştır. Banka personelinin %91’i mevduat bankaları, %3’ü kalkınma ve yatırım bankaları tarafından istihdam edilmiştir. Bankacılık sektörü personelinin % 27’si devlete ait mevduat bankaları, %35’i özel bankalar ve %28’i yabancı bankalar tarafından istihdam edilmiştir. Sektördeki kadın çalışanların oranı %51’dir. Toplam çalışan sayısı 625, devlet bankalarında 2.842, yabancı bankalarda 2.842, özel bankalarda 1.014 kişi azalmıştır. Çalışan sayısı da kalkınma ve yatırım bankalarında 57 azalmıştır. Banka çalışanı başına düşen nüfus 406’dır. Şube sayısı 533 ile 11.741 arasında azalmıştır. Devlete ait bankalar hariç tüm banka gruplarında düşüş kaydedilmiştir. Şube sayısı özel bankalarda 167, yabancı bankalarda 265, devlet bankalarında 21 kişi artmıştır. Şube başına nüfus 6.798 olmuştur (TBB, 2017: 16).

2.3. Finansal Krizin Bankacılık Cephesinden Görünümü

Krizler, yurtdışında faaliyet gösteren çok çeşitli ülkelerinden gelen bankalarla ve küresel olarak daha az bütünleşerek bölgesel olarak daha entegre olan bir sistemle bir dizi yapısal dönüşümü hızlandırmıştır. Başka bir ifadeyle, küresel finansal krizin yabancı bankanın varlığını birkaç önemli şekilde etkilediği görülmektedir (Claessens ve Van Horen, 2015: 870).

1. Birincisi, yabancı bankaların yerel finansal aracılıktaki önemi bir miktar azalırken, kriz küresel olarak bir miktar geri çekilmeye yol açarken, bu toplu gelişmeler ev sahibi ülkeleri aynı şekilde etkilememiştir. Bazı ev sahibi ülkeler, 2007-2013 yılları arasında yabancı banka varlığında bir düşüş yaşamış olsa da, diğerleri yabancı bankaların pazarlarındaki öneminin arttığını görmüştür.
2. Ayrıca, 2013 yılı sonunda OECD'nin kendi ülkelerinde banka mülkiyeti dünya genelinde hala yabancı banka varlıklarının yüzde 89'unu temsil ederken, bu, krizden etkilenen Batı Avrupalı bankaların bir işten çıkarılmasından dolayı, krizden 6 puan daha azdır. Aksine, OECD üyesi olmayan ülkelerden bankalar çoğunlukla kendi coğrafi bölgelerindeki varlıklarını iki katına çıkardılar. Sonuç olarak, küresel bankacılık sistemi şimdi daha geniş bir yelpazedeki oyuncuları kapsamaktadır ve bölgesel olarak daha entegre hale gelmiştir.

Türk bankacılık sistemine bakıldığında ise, 1990'lar, yüksek dalgalı bir ortamda aşırı risk alma dönemleri olarak bilinmektedir. Bankalar devlet tahvillerine giderek daha fazla yatırım yapmakta, ve holdinglere önemli miktarda kredi limiti açmaktaydılar. 1990'lı yılların yüksek ve değişken enflasyon oranları, ekonomik büyümenin patlama döngülerinin ve dış sermaye girişlerinin kırılganlığının tümü belirsizliklere katkıda bulunmuştur. Türkiye ekonomisinin 1994 ve 2001 yıllarında iki büyük kriz yaşanması da bankacılık sistemine çok pahalıya mal olmuştur. Yaşanan krizlerin bankacılık sisteminde yarattığı sorunların sonucunda ortaya çıkardığı etkileri aşağıda sıralanmaktadır (Daver ve Küçükkocaoğlu, 2016: 2).

- Yetersiz sermaye tabanı
- Küçük ve parçalı bankacılık yapısı
- Devlet bankalarının toplam bankacılık sektöründeki üstünlüğü
- Zayıf varlık kalitesi (konsantre krediler ve riskler, grup bankacılığı ve karşılıklar arasındaki uyumsuzluk)

- Piyasa riskine karşı aşırı maruz kalma ve kırılganlık (vade uyumsuzluğu, döviz açık pozisyonu gibi)
- Yetersiz iç kontrol sistemleri, risk yönetimi ve kurumsal yönetim
- Şeffaflık eksikliği şeklindedir.

2008 yılında başlayan küresel ekonomik kriz, dünyadaki bütün ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye, krizden en çok etkilenen ülkelerden birisidir. Bununla birlikte, küresel krizin Türk Bankacılık Sektörü üzerindeki etkileri gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ülkelerdeki emsallerine kıyasla nispeten sınırlı kalmıştır. Türkiye bankacılık sektörü, 2000 yılı sonlarında ve 2001 başlarında arka arkaya yaşanan ekonomik krizlerin ardından yeniden yapılandırılmış ve modernize edilmiştir. Zayıf finansal yapıya sahip bankalar ya ortadan kaldırılmış ya da daha güçlü bankalarla birleştirilmiştir. BDDK'nın düzenleyici çerçevesi altında, sektör doğrudan yabancı yatırımların arttırılmasıyla teşvik edilen daha verimli ve rekabetçi hale gelmiştir. Kriz sonrası dönemde sağlam bir yasal altyapı oluşturmak ve kriz deneyimlerini bu yapıya yansıtmak, sektörün olası krize karşı gücünü artırmıştır. Yapısal reformlarla desteklenen istikrarı korumak için geliştirilen yeni finansal mimari, ekonomik krizin ve ekonominin küresel kriz sırasında dış dalgalanmalara karşı daha esnek ve dirençli hale gelmesinin önündeki temel faktördür. 2001 krizi ve yeniden yapılanma sürecinin ardından bankacılık sektörü 2002-2008 döneminde hızlı bir büyüme performansı göstermiştir. Bu dönemde, şube ve personel sayısı muazzam bir gelişme göstermiştir. Aynı zamanda, sektörün finansal yapısı da güçlenmiş ve risk yönetimi sistemleri gelişmiş ve kamu denetimi bu dönemde daha etkili hale gelmiştir. Bankacılık sistemi tarafından 2002-2008 döneminde kaydedilen bu olumlu gelişmeler, ilgili iç ve dış ekonomik durum ve risk yönetimi anlayışındaki değişiklik de dahil olmak üzere çeşitli nedenlere sahiptir. Bir diğer önemli neden “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılanma Programı” nı başarmasıdır. Mayıs 2001'de başlatılan bu yapılandırma programı, aracılık işlevine odaklanarak, iç ve dış şoklara karşı dayanıklı olacak uluslararası rekabete dayalı bir bankacılık sektörüne geçiş yapmayı hedeflemektedir. Söz konusu yapılandırma programının öncelikleri, sektördeki 2000-2001 krizlerinin yol açtığı bozulmayı gidermek ve zayıf bankalardan uzaklaştırarak sistem için güçlü bir temel oluşturmak olarak belirlenmiştir. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılanma Programı devlete ait bankaların yeniden yapılandırılması, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna (TMSF)'ye devredilen bankaların çözülmesi, özel bankacılık sisteminin iyileştirilmesi, düzenleme ve denetleme çerçevesinin

güçlendirilmesi ve bankacılık sektörünün verimliliğinin artırılması amaçlanmıştır. Sonuç olarak, program dört ana blok üzerine kurulmuştur. Bu bloklar ise aşağıdaki gibidir (Aras, 2010: 117).

- Kamu bankalarının finansal ve operasyonel olarak yeniden yapılandırılması planlanmaktadır.
- TMSF kapsamındaki bankaların zamanında çözülmesi hedeflenmektedir.
- Krizden olumsuz etkilenen özel bankalara sağlıklı bir yapı kazandırmak öncelikli amaçlar arasındadır.
- Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak ve sektöre daha etkin ve rekabetçi bir yapı getirecek yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

BÖLÜM 3 ORAN ANALİZİ TEKNİĞİ VE BANKALARDA ORAN ANALİZİ TEKNİĞİNİN KULLANILMASI

3.1.Oran Analizi Tekniğı

İşletmenin finansal durumunu değerlendirmek için kullanılan oranlar, iki sayısal değer arasındaki ilişkiyi gösteren bir analiz aracıdır. Finansal oranlar hem işletme yöneticilerini hem de işletme faaliyetlerini planlanan hedeflere ulaşmak için kontrol etmekte; sahiplerinin ve pay sahiplerinin paylarının değer artışı ve azalışını öğrenmelerini; ayrıca, işletmenin borç ödeme kabiliyetini belirleme açısından işletmeye kredi verecek kişi veya kuruluşlara da yararlar sağlamaktadır.

3.1.1.Oran Analizinin Anlamı ve Kullanım Araçları

Bilançodaki kalemler ve gelir tablosu arasındaki ilişkiler açısından bir işletmenin finansal durumu ve faaliyet sonuçları incelendiğinde ve değerlendirildiğinde, işletmenin finansal tablolarındaki rakamlar anlam kazanmaktadır. Oran analizi, şirketlerin sonuçlarını aynı veya farklı sektörlerdeki diğer şirketlerin sonuçları ile karşılaştırarak işletmelerin finansal durumunu ve faaliyet sonuçlarını incelemek için kullanılır. Bu amaçlar için finansal analiz sadece bir veya iki veya daha fazla dönem için olabilir.

Oran analizi tekniğinin en önemli özelliğı, incelenecek tek bir konuya bile uygulanabilmesidir. Bu nedenle, oranlar finansal tabloların altında gizlenen kalemler arasında herhangi bir ilişkinin ortaya çıkmasını sağlar ve böylece finansal tabloların daha kolay anlaşılmasını sağlar.

Bunlardan farklı olarak finansal analiz teknikleri bağlamında, oran analizinin önemli olmasını sağlayan nedenler;

- Banka yöneticilerinin daha hızlı karar verebilmesi,
- İş dışındaki kişiler için oranların anlamı karar vermekten daha faydalı ve daha uygun olması,
- Fiyatlar, işletmelerin büyüklüğünü ve benzer özellikleri ortadan kaldırdığından işletmeler arasında karşılaştırma yapılmasına yardımcı olması.

şeklinde sıralanabilir (Ceylan, 2000; 29).

3.1.2.Oranların Seçimi ve Kullanılması

Oran analizinde, finansal tablolarda yer alan kalemler arasındaki önemli ilişkiler yüzde veya katı olarak ifade edilir. Bu teknikte, hesaplar veya hesap grupları arasında matematiksel ilişkiler kurarak işletmenin ekonomik ve finansal yapısı ile karlılık ve çalışma durumu hakkında değerlendirme yapılmaktadır. Yalnız bulunan ihtimaller bir anlam ifade etmemektedir. Hesaplanan finansal oranlar yorumlanmalıdır. Yapılacak açıklamalarda, standart oranlarla ve önceki yıl oranlarıyla yapılan karşılaştırmalar sonucu oluşan sapmaların nedenleri açıklanmalıdır.

3.1.3.Oran Grupları

İşletmelerde, finansal yöneticiler, işletmenin likidite durumu, varlık yönetimindeki etkinliği ve karlılığı hakkında çeşitli soruları cevaplamak için çeşitli oranlardan yararlanır.

Oranları aşağıdaki şekilde gruplandırabiliriz (Haftacı, 2003; 82):

- Likidite Oranları,
- Finansal Yapı Oranları,
- Faaliyet Oranları,
- Karlılık Oranları.

3.1.3.1.Likidite Oranları

Likidite, bir işletmenin kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirme kabiliyetidir (Zengin ve Yüksel, 2016). Likidite oranları aynı zamanda işletme sermayesinin, döner varlıklar olarak

da adlandırılan, kısa vadeli borç ödeme yeteneğini ölçmek için yeterli olup olmadığını belirlemek amacıyla kullanılmaktadır. İşletmenin borç geri ödeme kapasitesini hem işletme yöneticileri hem de borç verenler açısından bilmek önemlidir. Bu sebeple, işletmenin dönen varlıklarıyla kısa vadeli borçları arasında bir ilişki kurarak kısa vadeli borç ödeme kapasitesini belirlemeye çalışılmaktadır.

İşletmeler gecikmiş borçları için likit döner varlıklar bulundurlar. İşletmelerin dönen varlıkları, mevcut borçları ödeme potansiyeline sahiptir. Likiditesi yüksek olan işletmelerin mevcut yükümlülüklerine oranı oldukça yüksektir. Kısa vadeli yükümlülükler ile varlıklar arasındaki ilişkiyi kurarken, likidite oranları döner varlıkların özelliklerine göre değişmektedir.

Likidite oranları, işletmenin kısa vadeli borç ödeme kapasitesini ölçmek için kullanılır. Bu oranlar cari oran, likidite oranı (asit-test oranı), hazırlık oranı (nakit oranı) ve stokların net işletme sermayesine oranı şeklinde sıralanabilir.

3.1.3.2.Finansal Yapı Oranları

Finansal oranlar olarak da adlandırılan bu oranlar, bir işletmenin finansmanında yabancı kaynakların kullanım derecesini ölçer. Diğer bir deyişle, finansal yapı oranları ve işletmenin borçlarının işletmenin finansal yapısı içindeki yeri ve bu yapının sonuçları incelenmektedir. Burada yabancı kaynakların işletme sermayesine karşı tutumları ve sabit kıymetlerin finansmanında kullanımları ve net karlara olan ilgileri bakımından incelenmektedir.

Başlıca finansal yapı oranları; borçların toplam aktiflere oranı (kaldıraç oranı), borcun özkaynaklara oranı, kısa vadeli borçların özkaynaklara oranı, kısa vadeli borçların toplam borçlara oranı ve sabit varlıkların özkaynaklara oranı şeklinde sıralanabilir.

Finansal kaldıraç oranı yüksek olduğunda, işletme sahipleri küçük bir sermaye ile büyük bir kaynağa hükmedebilmektedirler. Faaliyetlerinden elde ettikleri kâr oranı yabancı kaynakların maliyetinden yüksekse, özsermaye kârlılığı oranı kullanılabilir; Başka bir deyişle, finansal kaldıracın olumlu etkisinden yararlanma fırsatına sahip olabilirler. Bununla birlikte, bir işletmenin toplam borç oranını sürekli artırarak sınırsız bir kaldıraç etkisi ihtimal dahilinde değildir.

3.1.3.3.Faaliyet Oranları

Bir işletmenin faaliyetlerinde varlıklarını ne ölçüde kullandığı, verimlilik oranları ile ölçülür. Bu bağlamda, varlıkların toplamı ile varlıkların toplamı ile satış arasında bir ilişki kurulmaya çalışılmaktadır. Faaliyet oranları bir işletmenin kendisini analiz etmesinin yanı sıra aynı iş kolunda yer alan işletmelerle karşılaştırmalar yapmasını da sağlamaktadır.

Ortalama tahsil süresi, alacakların devir hızı, stok devir hızı, döner varlık devir hızı oranı, net işletme sermayesi devir hızı oranı, nakit devir oranı, sabit kıymetlerin devir hızı oranı, toplam varlıkların devir hızı ve özkaynak devir hızı faaliyet faaliyetlerini ölçmek için kullanılan oranlardır.

3.1.3.4.Kârlılık Oranları

Kârlılık oranları, bir işletmenin faaliyetlerinin sonucu olarak ölçülmüş ve yeterli bir kar elde edip edemeyeceğini ölçmeye hizmet eder. Bu konu işletme sahipleri ve yöneticiler için çok önemlidir. Kâr, yönetimin başarısı anlamına geldiğinden, hissedarların kısa vadeli gelirlerinin ve yatırımlarının da uzun vadede değer kazanmasının bir kaynağıdır. İşletmenin karlılığının değerlendirilmesinde; Satış ve kar marjının karşılaştırılması sonucunda, sektörün karlılığı ve buna bağlı olarak verim durumu hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Bununla birlikte kârın, paydaşların beklentileriyle uyumlu olup olmadığına da bakılmaktadır (Brigham, 1992; 58).

Kârlılık oranlarının çoğunluğu; kârın net satışa oranı, satış maliyetinin net satışa oranı, karın özkaynağa oranı ve hisse başına karlılık ve temettü oranı şeklinde sıralanmaktadır.

3.2.Bankalarda Oran Analizinin Kullanılışı

Yatay ve dikey analizde, aynı bölümdeki bir rakam başka bir sayıyla karşılaştırılır. Finansal analiz açısından, iki sayının farklı bölümlerde karşılaştırılması önemlidir. Bu iş oran analizi ile yapılır. Oran analizi yönteminde faydalı sonuçlar elde etmek için, analiz sonucunda bankanın elde ettiği oranların aynı sınıftaki diğer bankaların oranlarıyla veya eşdeğer banka grubu standartlarıyla (ortalamalar) karşılaştırılması gerekir.

Makroekonomik dengelerin dengelenmediği ülkelerde bankacılık sektörünün dengeye gelmesini beklemek doğru değildir (Taşkın, 2011). Bu nedenle, oranların doğru hesaplanması ve yorumlanması müşteriler ve banka sahipleri için büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda bankacılık sektörünün sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi ve dolayısıyla ülkenin ekonomik durumu için de faydalar sağlamaktadır.

Banka finansal tablolarının analizinde kullanılan temel oranlar şu şekilde sınıflandırılabilir (Çolak ve Öcal, 1999; 169):

- Sermaye Yeterliliği Oranları,
- Aktif Kalitesi Oranları,
- Gelir-Gider Yapısı Oranları,
- Likidite Oranları,
- Kârlılık Oranları,
- Büyüme Oranları,
- GAP Analizi.

3.2.1.Sermaye Yeterliliği Oranları

Bankaların daha fazla sermayeye sahip olma arzusu varsa, sermaye ihtiyacı bu amaca hizmet etmektedir (Brealey vd., 2001; 149). Sermaye, varlıkların düşmesi veya bankanın zarara maruz kalması durumunda mevduat sahiplerine ve diğer alacaklılara koruma sağlar. Bu nedenle, hiçbir yöneticinin sermaye ihtiyacını görmezden gelmesi olası değildir.

Her ne kadar bankalar çoğunlukla yabancı kaynakları kullanan ve diğer işletmelere kıyasla toplam kaynaklar içinde düşük sermaye payına sahip kurumlar olsa da, sermaye hem yasal düzenleyiciler hem de banka yönetimi tarafından yakından izlenen bir konudur. Çünkü bankanın sermayesi, bankanın sürekli kullandığı maddi güç hissi veren ve karşılaştığı güçlüklerin üstesinden gelmeye yardımcı olan fonların özünü yansıtan bir araçtır. Sermayenin büyüklüğü genellikle finansal gücün bir ölçüsü olarak görülmektedir. Sermaye yeterliliği, ticari bankanın varlık ve kaynaklarının yapısına bağlı olan göreceli bir kavramdır. Sermaye yeterliliği standart oranları, banka sermayesinin yeterliliğini bilanço riski derecesine göre ölçmek için kullanılan bir yöntemdir. Sermaye yeterliliği oransu, bankanın sermaye yeterliliğini, ticari bankanın yöneticileri veya düzenleyici otoriteler tarafından

belirleyen ve bankanın sağlam olup olmadığını belirten oranlardır. Yeterli düzeyde sermaye, tasarrufların korunması, korunması ve müşteriye güvenilmesi açısından büyük öneme sahiptir. Sermayenin oransal büyüklüğü, bankaların borç ödeme yükümlülüklerini başarılı bir şekilde yönetme derecelerini değerlendirmelerinde denetim ve denetim organlarına yardımcı olmaktadır (Takan, 2002; 55).

Türk bankacılık sektörünün en önemli sorunları arasında sermaye kıtlığı bulunmaktadır. Sermayenin güçlendirilmesi için kar dağıtım politikasının gözden geçirilmesi ve ödenmiş sermayenin nakit girişi ile artırılması gerekmektedir (Parasız, 1992; 110). Sermaye yeterliliği kriterlerinin banka idareleri için bir rehber sağladığını, ülke içindeki ve yurt dışındaki bankalar arasında bir karşılaştırma sağladığını bunun yanında banka idarelerine disiplin getirdiğini söylemek mümkündür.

Sermaye, bankalar için bir fon kaynağıdır. Özellikle, banka sermayesi sıkı para politikasında önemli bir rol oynamaktadır. Banka yöneticileri, yasal olarak düzenleyici kurumların, mevduat sahiplerinin ve banka sermayesiyle yakından ilgilenen hissedarların çıkar ve menfaatlerini de gözlemlemelidir. Sermaye yeterliliği ve ilgili oranlar, bankanın performansını mevcut özkaynaklarıyla ölçmeye yardımcı olurken, yabancı kaynak ile kullanım değerleri arasında ilişki kurarak, bankanın borçlanma politikalarının sınırları hakkında bilgi sağlamaktadır (Takan, 2002; 55).

Sermaye yeterliliğiyle alakalı olarak temelde üç orandan söz etmek mümkündür:

- Finansal Bağımsızlık Oranı,
- Finansal Kaldıraç Oranı,
- Duran Varlıkların Özkaynaklara Oranı.

3.2.1.1.Finansal Bağımsızlık Oranı

Finansal bağımsızlık oranı, özkaynakların bankanın toplam değerindeki payını gösterir. Özkaynakların toplam aktiflere oranı ile bulunan bu oran, bankaların ve bankacılık sektörünün yeterli sermaye ile çalıştığı önemli bir veri kaynağıdır.

TBB verilerine göre bankacılık sektörü için finansal bağımsızlık ortalama oranı; 2017 için % 14,3 iken, 2018 yılı için % 15,1 olmuştur. Bu, bankaların ortalama oranının % 0,8 oranında arttığını ve sermaye yeterliliğinde olumsuz bir gelişme olduğunu göstermektedir.

3.2.1.2.Finansal Kaldıraç Oranı

Finansal kaldıraç oranı, bankaların yabancı kaynaklarla ne ölçüde çalıştığını gösterir. Özkaynakların yabancı kaynaklara oranı ile bulunan bu oran, bankanın sabit kaynaklarına tabi olan yabancı kaynakların özkaynaklarla finanse edilme seviyesini de gösterir.

Bankalarda finansal kaldıraç oranının standart seviyenin üzerine çıkması genellikle bir tehlike işareti olarak yorumlanmaktadır. Ancak, Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde, özsermayenin kurumsallaşmasında, uygun maliyet sağlamadaki normal değer üzerinde gerekli finansal kaldıraç oranının bulunmaması nedeniyle zorluklar yaşanmaktadır.

TBB verilerine göre Türk bankacılık sektörü içinkredilerin GSYH'ya oranı 2015 için % 76'dır. Finansal kaldıraç oranı; 2017'de % 18,4 iken, 2018 için % 20,6 değerindedir. Bankaların yabancı kaynaklarını kendi fonlarıyla finanse etme kabiliyeti bir önceki yıla göre % 2,2 artmıştır.

3.2.1.3.Duran Varlıkların Özkaynaklara Oranı

Bu oran sabit varlıkların özkaynaklara oranını göstermektedir. İştirakler, menkul kıymetler ve gayrimenkullerin toplamının özkaynaklara oranı, sabit kıymetlerin finanse edilmesinde bankanın özkaynaklarının ne ölçüde kullanıldığı ölçülür.

Banka, sabit varlıklarından bir kısmını kiralamışsa, bankanın sabit varlıklarının bir kısmı devlet tarafından sağlanmışsa veya bankanın sabit varlıklarının önemli bir kısmı itfa edilmişse, söz konusu oran düşük olabilir. Özel bankalardaki özel bankaların ortalama oranı, yüksek sabit varlıklar nedeniyle bazı özel bankaların konumlarından dolayı devlet bankalarının ortalamasına göre oldukça yüksektir (Çolak ve Öcal, 1999; 176).

TBB verilerine göre Türk bankacılık sektöründe sabit varlıkların özkaynaklara oranı; 2017 yılında, ortalama olarak % 19,3 ve 2018 yılında % 19,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum bankacılık sektöründe özkaynakların sabit kıymetlere karşı payının % 0,2 oranında bir değişimle arttığını göstermektedir.

3.2.2.Aktif kalitesi Oranları

Bankalar özkaynaklarını ve yabancı kaynaklarını krediler, sabit varlıklar ve menkul kıymetler gibi çeşitli varlıklara bağlar. Bu tür yatırım kararlarında varlık kalitesi açısından önemli olan, varlıkların gelir getirici, gelir getirici güç, gelir sürekliliği, nakit geri dönüş kabiliyeti olup olmadığı ve bankanın kaynak yapısına uygun olup olmadıklarıdır.

Bankalar, en önemli varlık kalemlerinden olan kredilerin ve menkul kıymetlerin vade yapısını yönetebilir ve aktif yönetimde esneklik sağlayabilir. Krediler veya menkul kıymetler kısa vadeli ise, bu, bankaya kısa aralıklarla yeni yatırım yapma fırsatı verir. Ancak, bunlar düşük yatırımlardır.

Bankalar açısından aktiflerdeki ana varlıklardan biri olan krediler, aktif kalitesini ölçen en önemli kalemlerden biridir. Bankaların fonksiyonel ve finansal faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörlerden biri, takipteki alacaklar ve tercih edilen borçlardır. Tahsili gecikmiş alacakların ve tercihlili kredilerin geniş bir yelpazeye yayıldığı bir ekonomide, finansal piyasadaki rekabet koşulları ihmal edilmekte, faiz oranlarındaki değişiklikler denge güvence prosedürlerini yerine getirememektedir (Şahin, 2002; 467). Dolayısıyla, varlık kalitesini ölçmede kullanılan oranların ağırlıklı kısmı kredilerle ilgilidir.

Aktif kalitesi ile alakalı olarak temelde üç orandan söz etmek mümkündür:

- Kredilerin Toplam Aktiflere Oranı,
- Takipteki Kredilerin Toplam Kredilere Oranı,
- Duran Varlıkların Toplam Aktiflere Oranı.

3.2.2.1.Kredilerin Toplam Aktiflere Oranı

Bu oran, bankanın toplam varlıklar içindeki kredi miktarını belirlemeye yardımcı olur. Kredilerin aktiflerdeki payının yüksek olması, bankanın asıl görevini yaptığını göstermekle birlikte bu oranın çok yüksek olması da bankanın riskini arttırmaktadır ve bu oranın optimum düzeyde kalması gerekmektedir. Kredi müşterilerinin güvence kuruluşlarına bağlı olarak, kredilerin iade edilmemesi riski söz konusu olabilir.

TBB verilerine göre kredilerin toplam aktiflere bölünmesiyle bulunan bu oran, Türk bankacılık sektörü için 2017'de % 48,6 iken 2018 yılında % 44,2 olmuştur. Bu oranlar, bankaların kredi faaliyetlerinin hızlandığını göstermektedir.

3.2.2.2.Takipteki Kredilerin Toplam Kredilere Oranı

Takipteki alacaklar özel olarak izlenen ve borç veren kredilerdir. Kredilerin takibi, söz konusu kredilerin sorunlu olduğunu, bir başka deyişle ödeme yapılmaması riskinin yüksek olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, takipteki alacakların toplam krediler içindeki payı banka yöneticisi için bir sorundur. Ancak, sorunlu kredilerin takip edildiği takipteki alacaklar, banka bilançolarında en gizli değişkenler arasında yer almaktadır (Çolak ve Öcal, 1999; 177). Bu nedenle, sağlıklı bir yorum yapmak mümkün değildir.

Ayrıca, bir önceki yıla göre önemli bir düşüş gözlenmektedir. Ancak, sorunlu kredilerin takip edildiği takipteki alacaklar, banka bilançolarında en gizli değişkenler arasında yer almaktadır (Çolak ve Öcal, 1999; 177). Bu nedenle, sağlıklı bir yorum yapmak mümkün değildir.

3.2.2.3.Duran Varlıkların Toplam Aktiflere Oranı

Bir varlık ne kadar aktif olursa, o kadar az likidite meydana gelmektedir. Ticari banka mevduatının büyük bir kısmını nakit olarak tuttuğunda büyük bir kâr elde edemez (Çermikli ve Çolak, 1998; 177). Bu nedenle, sabit varlıkların toplam aktifler içindeki payındaki artış ve artışın bankanın aktif kalitesini etkilediği görülmektedir. Sabit varlıkların toplam aktiflere oranı, bankanın aktiflerinin ne kadarının sabit varlıklara bağlı olduğunu göstermektedir.

TBB verilerine göre Türk bankacılık sektörü 2017'de varlıklarını % 4,5'ini, 2018 yılında ise varlıklarının % 5,3'ünü sabit varlığına işaret etmektedir.

3.2.2.4.Gelir-Gider Yapısı Oranı

Bankanın gelir ve gider yapısını belirlemek önemlidir. Banka'nın toplam gelir ve giderlerinde hangi kalemlerin en önemli paya sahip olduğu; Banka'nın karının gelir veya gider kalemleri gibi konular, gelir-gider yapı oranları analiz edilerek çözülebilir.

Gelir tablosu analizi ve bilanço analizi tamamlayıcı çalışmalardır. Ancak, gelir tablosu analizinde dikkate alınması gereken en önemli husus kar ve zarar tablosu rakamlarının genellikle öznel olmasıdır. Diğer işletmelerde olduğu gibi, bankalar zaman zaman çeşitli nedenlerden dolayı düşük veya yüksek kar rakamları göstermektedir. Bu nedenle, gelir gider oranları dikkatli olmalıdır. Gelir-gider yapısına ilişkin başlıca üç orandan söz edilebilir:

- Net Faiz Gelirinin Toplam Aktiflere Oranı,
- Net Faiz Gelirinin Toplam Faaliyet Gelirlerine Oranı,
- Net Faiz Gelirinin Vergi Öncesi Kâra Oranı.

3.2.3.1.Net Faiz Gelirinin Toplam Aktiflere Oranı

Banka'nın gelirinin aktiflerinden oranı, net faiz gelirinin toplam aktiflere bölünmesiyle bulunur.

Türkiye'deki bankaların toplam gelirindeki ticari faiz dışı gelirlerin önemli bir rolü vardır. Faiz harcamaları bankalar için yüksek maliyetli bir kalemdir ve toplam gelirler ile toplam harcamalar arasındaki orantılı ilişki de bunu ortaya koymaktadır.

3.2.3.2.Net Faiz Gelirinin Toplam Faaliyet Gelirlerine Oranı

Net faiz gelirinin toplam faaliyet gelirin oranı; Faiz gelirinin bankanın toplam gelir içindeki payını gösterir. Bu oran, faiz oranları ve bankanın faiz oranları hakkında bilgi verir.

TBB verilerine göre Türk bankacılık sektörü için faiz gelirlerinin toplam faaliyet gelirlerine oranı, 2017'de % 77,5 iken 2018 yılı için % 79,6'dır. Bu, bankaların kredi işlemlerinin ve faiz gelirlerinin % 2,1 oranında arttığını göstermektedir.

3.2.3.3.Net Faiz Gelirinin Vergi Öncesi Kâra Oranı

Net faiz gelirinin vergi öncesi kara bölünmesi ile Banka vergi ödemedi önce net faiz gelirinin kar üzerindeki etkisini bulmaya çalışır.

3.2.4.Likidite Oranları

21. yüzyılın başında finansal piyasalardaki nokta, bu piyasaların işlemlerinin karmaşıklığı ve karmaşıklığının göstergesidir. Bu gelişmenin doğal bir sonucu olarak, ticari bankaların finansman kaynakları ve finansman yapıları finansman sisteminde de değişmiştir. Fon kaynaklarındaki ve ticari bankaların kullanım yapılarındaki farklılıklar, öncelikle likidite yönetimini ve bankaların maliyetlerini etkilemektedir. Banka yönetimi tarafından karşılaşılan en önemli görev gerekli likiditeyi sağlamaktır (Rose, 1999; 347).

Finansal derinliği yüksek ülkelerde bankalar, varlıklarında tam likit değerlerden herhangi bir getiri elde etmedikleri için, mümkün olan en düşük likidite seviyesinde çalışmak istemektedir (Çolak, 2001; 191). Ancak, mevduat toplayan bir banka mevduatın geri çekilmesini karşılayamazsa, müşterilerinin güvenini kaybeder. Bankalar tarafından toplanan fonlar genellikle talep veya kısa vadeli olmakla birlikte, verilen krediler, artık uzun vadeli veya standart olmayan farklı vadeli sözleşmelerdir (Yüksel ve diğerleri, 2004; 199). Bu durumda bankalar için likidite yönetimi önemlidir. Çünkü likidite aynı zamanda geçmiş yükümlülükleri yerine getirme kabiliyeti ile ilgili bir kavramdır. Bu kurumların çalışması için finansal kurumlara güvenmek zorunludur. Bir bankanın müşterilerine uzun süre güvenini kaybetmesi pek mümkün değildir. Bu nedenle finansal kuruluşların çoğu likidite yönetimine önem vermektedir. Bu sebeple, banka yöneticileri tüm likit kalemlerin bilanço toplamındaki ağırlığını arttırmaktadır. Ama aynı zamanda maliyeti de var. Bankaların likidite yeterliliği, likit varlıkların bazılarının etkisiz veya düşük getiri olması nedeniyle yüksek bir maliyettir.

Bankalar çoğunlukla iki tür likit varlığa sahiptir. Bunlar birincil ve ikincil likit varlıklardır. Birincil likit varlıklar, bankaların kasalarında elde ettikleri ulusal ve yabancı para birimleri ile diğer bankaların sahip olduğu nakit değerleri ve menkul değerleridir. Krediler ikincil likit varlıklar olarak gösterilmektedir. Burada, varlığın likidite seviyesinin belirleyicisi varlığın nakde dönüştürülüp dönüştürülmeyeceğidir.

Bankaların ilk amacı, diğer işletmelerde olduğu gibi karı maksimize etmektir; Bankaların temel sorunu, yüksek risk maliyetlerine maruz kaldıklarında daha fazla kar elde etmeleridir. Dolayısıyla, bankanın likidite yönetimi sırasında dikkate aldığı faktörlerden biri de karlılık oranlarıdır. Banka aktiflerinin tam likit varlıklardan oluşması bankanın likidite seviyesini arttırmakta ve kar oranlarını düşürmektedir (Çolak, 2001; 195). Likidite eksikliği, bankanın

güvenini sarsarken ve bankanın faaliyetlerini olumsuz yönde etkilerken, kârlılığı olumlu yönde etkileyecektir.

Bir banka, riskini artırmadan kar maksimizasyonu sağlarsa yönetimi başarılı olur. Bu riskleri almak bankanın ekonomik fonksiyonlarının bir parçasıdır. Banka bu riskleri olabildiğince düşük tutabilirse performansını artırır ve iyi bir kâr sağlar (Parasız, 1992; 132).

Bir bankanın temel likidite kaynağı topladığı fonlardır. Bankadan gelen çizimler yeni mevduatlarla dengelenmiştir. Ancak, bazen yeni mevduat çekilişlerden daha az olabilir. Banka bu olası durumu karşılamalıdır. Ek olarak, bir fırsat ortaya çıktığında bankalar yeni krediler verebilmelidir. Ancak, yeterli fon yoksa banka kredi verememektedir.

En çok kullanılan likidite oranları şunlardır (Kaval, 2000; 330):

- Likit Değerlerin Toplam Aktiflere Oranı,
- Likit Değerlerin Yabancı Kaynaklara Oranı,
- Likit Değerlerin Mevduata Oranı.

3.2.4.1.Likit Değerlerin Toplam Aktiflere Oranı

Likit varlıkların toplam aktiflere oranı, hem varlık kalitesi hem de bankaların likiditesine bağlı bir oran olduğu için önemlidir. Yüksek oran, varlıkların sabit varlıklar ve bağlı ortaklıklar gibi donmuş varlıklara harcanmadığını ve bankanın parasının en yüksek verimli yatırımlara yönlendirilebileceğini göstermektedir.

TBB verilerine göre Türk bankacılık sektörü açısından bu oran 2017 yılında % 46,8, 2018'de % 49,1 olarak gerçekleşmiştir. Ortalama olarak, bir yılda % 2,3 oranında artış olmuştur.

3.2.4.2.Likidite Değerlerin Yabancı Kaynaklara Oranı

Likit değerlerinin yabancı kaynaklara oranının yüksek olması, bankanın yükümlülüklerini yerine getirme gücünün yüksek olduğunu göstermektedir. Ani bir konjonktür hareketinde, banka likit varlıkları nakde çevirerek kendisini koruyabilir. Bununla birlikte, çok yüksek oranlar kaynakların verimli kullanılmadığını gösterebilir.

TBB verilerine göre Türk bankacılık sektöründe, 2017 yılında ortalama olarak yükümlülüklerin % 64,8'i karşılanırken, 2018 yılında söz konusu oran % 76,9 olmuştur ve bir önceki yıla göre değişiklik olduğu görülmektedir.

3.2.4.3.Likit Değerlerin Mevduata Oranı

Likit değerlerin birikintiler içindeki payını gösteren bu oran, likit değerlerin birikintilere bölünmesiyle bulunur. Mevduat müşterileri yatırdıkları parayı geri çekmek istediklerinde nakit taleplerinin derhal karşılanmasını beklerler. Bu, bankalara olan güveni artırır. Bu oran önemli bir veri kaynağıdır.

3.2.5.Kârlılık Oranları

Kârlılık oranları, banka ortaklarının bankaya sağladığı paranın getirisini ölçmek için kullanılan oranlardır. Diğer getiri oranlarının hesaplanması, özkaynak getiri getirisini daha iyi analiz etmektir. Karlılık, uzun vadede bankaların etkinliğinin belirlenmesinde ana kriterdir. Başka bir deyişle, bankaların faaliyetleri ile ne kadar başardıklarının bir göstergesidir. Kârlılığın belirlenmesinde varlıkların ve stokların getirilerine bakmak genel olarak kabul edilir.

Genel olarak, ticari bankalar istikrar dönemlerinde klasik bankacılık işlevlerini vurgulayarak karlılık oranlarını artırmaya çalışmaktadır (Çolak, 2001; 197). Başka bir deyişle, bankalar kaynakların kredi olarak kullanımını artırmaktadır.

Bankaların kârlılığını belirlemede kullanılan başlıca oranlar şunlardır:

- Aktif Kârlılığı Oranı (ROA),
- Özkaynak Kârlılığı Oranı (ROE),
- Kredilerin Getirisi Oranı.

3.2.5.1.Aktif Kârlılığı Oranı (ROA)

Varlık karlılığı, bankaların aktiflerinin ne kadar verimli olduğunu göstermektedir. Banka'nın net kârının toplam aktiflere oranı ve ROA katsayısı elde edilmektedir. Genelde bu oran% 1

olmalıdır. Ancak, Türkiye'de bankaların kârının yüksek olması ile çalışma sonucunda bu oran daha yüksektir. Bu oran, bir anlamda, bankaların aktiflerinin etkinliğinin bir ölçüsüdür.

3.2.5.2.Özkaynak Kârlılığı Oranı (ROE)

Özkaynak kârlılığı oranı (ROE), özkaynakların etkin kullanımını ifade eden oranlardan biridir. Bu oran hissedarlar için gelir ölçüsü olarak algılanabilir. Bu orandaki artış, finansal kaldıraç oranındaki artışa paraleldir. Orandaki düşüş bankanın karlılık oranındaki düşüş olarak gösterilmektedir.

TBB verilerine göre bankanın net karının özkaynaklara bölünmesiyle hesaplanan ROE, Türkiye bankacılık sektörünün ortalama değerleri için 2017 yılında % 16,3 ve 2018'de % 14,5 olarak hesaplanmıştır. Yüksek oranların en önemli nedeni, bankaların özkaynaklarının düşük olmasıdır.

3.2.5.3.Kredilerin Getirisi Oranı

Kredilerden alınan faiz ve komisyonların kredilerin toplamına oranı, bankanın kredilerinden elde ettiği getirileri ölçmek için kullanılan orandır.

3.3.Büyüme Oranları

Bankalarda büyüme kaçınılmazdır. Büyüyemeyen bir bankanın uzun vadede hayatta kalabilmesi zordur. Büyüme ile ilgili değerlere ulaşmak için kullanılan oranlar bulunurken, önceki döneme ait veriler ile cari döneme ait veriler karşılaştırılmıştır. Daha spesifik olarak, bankanın tarihi, finansal durumdaki ve faaliyet sonuçlarındaki olumlu ya da olumsuz gelişmelerin bir ölçüsü olarak görülmektedir (Akgüç, 1998; 21).

Büyümeye ilişkin çeşitli göstergeleri şu şekilde sıralanabilir:

- Toplam Aktifte Artış Oranı,
- Özkaynaklarda Artış Oranı,
- Mevduatta Artış Oranı,
- Kredilerde Artış Oranı.

Büyüme oranları, varlıkların cari dönem değerleri, özkaynakları, mevduatlar ve kredilerle orantılı olarak hesaplanır. Bulunan oranlar sayesinde, bankanın söz konusu kalemle ilgili büyüme durumu yorumlanmaktadır.

3.4.GAP Analizi

GAP analizi, bilançodaki varlık ve borçların faiz oranı riskine duyarlılığının araştırılması ile başlamaktadır (Canbaş ve Doğukanlı, 1997; 26). GAP analizi, faiz getiren varlıklar ve borçlar arasındaki vade farkına dayanmaktadır (Çolak ve Öçal, 1999; 179). Yöntem, belirli bir süre içinde vadesi geçmiş veya yeniden fiyatlandırılan varlık ve borçların parasal değerleri arasındaki farkı ölçmektedir (Akçay ve Bolgün, 1998; 196).

Aktifler ve kaynaklar faiz oranına duyarlılıklarına göre şu şekilde sınıflandırılabilir (Canbaş ve Doğukanlı, 1997; 135):

Faiz Oranı Varlıkları:

- Kalan vadesi 3 aydan daha az olan menkul kıymetler,
- Kalan vadesi 3 aydan az olan krediler,
- Sözleşmenin vadesine bakılmaksızın, faiz oranı 3 ay içinde değiştirilebilen değişken vadeli krediler.

İlgi alanına duyarlı kaynaklar:

Vadesi 3 aydan daha az olan depozitoların tasarruf edilmesi,

- Vadesi 3 aydan daha az olan diğer vadeli mevduatlar,
- Yabancı mevduat 3 ay içinde yeniden fiyatlandırılır,
- Merkez Bankası'ndan alınanlar da dâhil olmak üzere borçlar.

GAP analizinde faize duyarlı yükümlülükler faize duyarlı varlıklardan düşülmüştür.

GAP (Faiz Oranı Farkı) = Faiz oranına duyarlı varlıklar - Faiz oranına duyarlı yükümlülükler şeklinde hesaplanır.

Faize duyarlı aktif ve pasifler de GAP oranı ile karşılaştırılabilir. GAP oranı, faize duyarlı varlıkların faize duyarlı borçlara bölünmesiyle elde edilmektedir (Çermikli ve Çolak, 1998; 113).

$GAP \text{ Oranı} = \text{Varlıklar} / \text{Faiz Duyarlı Yükümlülöklere İlişkin Faiz}$

Eğer faize duyarlı varlıklar faize duyarlı borçlardan daha küçükse, buna negatif GAP denir. Bu durumda, faiz oranlarındaki artış banka kazancını olumlu yönde etkiler; Düşüş karlılığı olumsuz yönde etkiler. Aksi durumda, pozitif GAP'a ulaşılır. Bu durumda, faiz oranlarındaki artış karlılığı olumsuz yönde etkilemektedir. azalmanın olumlu bir etkisi vardır.

GAP oranının 1'e eşit olması, varlıkların faize duyarlılığının tamamen kaynakların faize duyarlılığına paralel olduğunu göstermektedir. Oran 1 ise, banka kazancı faiz oranındaki değişikliklerden etkilenmez. Banka yöneticileri, mümkün olan en düşük GAP oranıyla çalışmak istemektedirler. GAP analizi, faiz oranlarındaki artışın bankanın kârını azaltacağını ve düşüşü artıracığını göstermektedir.

GAP hesaplandığında faiz oranlarındaki yüzde değişimin banka kârı üzerindeki etkisi kolaylıkla hesaplanabilir (Canbaş ve Doğukanlı, 1997; 176).

$\text{Banka Karındaki Değişim} = \text{Faiz Oranındaki Değişim} \times \text{GAP}$

BÖLÜM 4 YÖNTEM

4.1.Araştırmanın Amacı

Çalışmanın temel amacı, ekonomik istikrarın sağlanmasında kilit rol oynayan 1994, 2001 ve 2008 ekonomik krizlerinin bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini incelemektir. Diğer taraftan, bankacılık sektörünün ekonomik krizlerde sadece etkilenen tarafta mı yoksa aynı zamanda sektörün de bu krizlerin tetikleyicisi olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda araştırmanın temel amacı, Türkiye'de kamu, özel ve yabancı sermayeli bankaları kriz zamanlarında oran analizi yöntemleriyle karşılaştırarak finansal performansı ölçmek ve kriz zamanındaki dalgalanmaları değerlendirmektir.

4.2.Araştırmanın Önemi

Bankacılık sektörü Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde, bu çalışmanın önceki bölümünde açıklandığı gibi ekonomik istikrarın sürdürülmesinde en önemli sektörlerden biridir. Bankacılık sektörünün bu stratejik önemi ve finansal açıdan rolü nedeniyle, bankaların finansal oranları çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından düzenli olarak analiz edilmekte ve elde edilen bilgiler sürekli raporlanmaktadır.

Krizlerin özellikle kamu bankalarına yansımalarına bakıldığında, kriz dönemlerindeki dalgalanmaların özel, kamu ve yabancı bankaların finansal performansı ile karşılaştırılabilir olduğu görülmektedir.

4.3.Araştırmanın Sınırlılıkları

Türkiye Cumhuriyeti bankacılık sektöründe TBB verilerine göre 2018 yılı itibariyle faaliyette olan banka sayısı ise 52 adettir. Bu bankalardan 34 'ü mevduat bankası, 13'ü

kalkınma ve 5'i de katılım bankası olarak faaliyetini sürdürmektedir. Çalışmaya konu edilen bankalar ise 6 adet mevduat bankası olup bankalar içerisindeki payı yaklaşık %11'dir.

Bu açıklamalar ışığında araştırmanın sınırlılıklarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Araştırma, 1994, 2001 ve 2008 kriz dönemlerini kapsayan 1992-2010 yıllarını arasını kapsadığından süre yönünden sınırlıdır.
- Araştırma, Türkiye'de "mevduat" bankası olarak faaliyet gösteren 6 banka ile sınırlıdır.
- Araştırmaya Türkiye'deki kamu, özel ve yabancı sermayeli "katılım bankaları" dahil edilmemiştir.
- Araştırma seçilen bankaların 1992-1996 arası, 1999-2003 arası ve 2006-2010 arası bilanço ve gelir tablolarında yer alan verilerle sınırlıdır.

4.4.Araştırmanın Yöntemi

4.4.1.Verilerin Toplanması

Türk Bankacılık Sistemi'nde mevduat bankaları, toplam aktifler bazında sektörün yaklaşık %65'ini oluşturmaktadır. Bu nedenle analizde sadece mevduat bankalarına ait veriler kullanılmıştır.

4.4.2. Analiz Kapsamına Alınan Bankalar

Akbank, Halkbank, İş Bankası, Şekerbank, Yapı Kredi Bankası, Ziraat Bankası

Tüm veriler araştırma oranı analizine tabidir. Bankalar Birliği (TBB) ve Kamuyu Aydınlatma Platformu, web sayfalarını gösteren dinamik sorgulama kullanılarak yıllarca verilmektedir.

Bu anlamda araştırma verileri toplanmış ve oran analizi için hazırlanmıştır; İkinci aşamada, her bir bankanın bilançoları ve gelir tabloları toplanmış ve ayrı olarak EXCELL dosya biçiminde etiketlenmiştir.

Üçüncü aşamada, oran analizi verileri dışındaki analizler için gerekli hesaplama formülleri EXCELL programına girilmiş ve seçilen bankaların bilançolarında ve gelir tablolarındaki her gösterge her banka için ayrı ayrı yapılmıştır.

Bu şekilde elde edilen bulgular, tezin bu son bölümünde konu başlığına göre yorumlanmaya çalışılmış, yabancı bankalarda, kamu ve özel bankalarda oluşturulan görseller eşliğinde yorumlanmaya çalışılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde “oran analizi yöntemi kullanılmıştır.

Böylece, Türkiye'de kamu ve özel bankalar, krizin kısa vadeli finansal performansta oran analizi yöntemiyle değerlendirilen ölçülen bulgularına ulaşmış, kriz zamanlarındaki dalgalanmalar tablodan okunmaya çalışılmıştır.

4.4.3. Değişkenlerin Seçilmesi

Bankaların yönetimi ve değerlendirilmesinde oranlar büyük önem taşımaktadır. Bankalar bilançoların her iki tarafını da (aktif ve pasif) aynı önemlilik düzeyinde ele almakta ve yönetim stratejilerini ve amaçlarını buna göre belirlemeye çalışmaktadır. Bu nedenle; hedefleri sağlıklı bir şekilde belirlemek, daha sonra sunulan göstergeleri belirlemek ve hedeflere ulaşmak için gereklidir. Oran analizi sadece durumu belirleme açısından değil, gelecek için de önemlidir.

Oran analizi yöntemi, finansal tablolarda herhangi bir iki kalem arasındaki ilişkinin basit bir matematiksel ifadesi olarak yorumlanabilir. Finansal tablolarda yer alan kalem sayısına göre geometrik olarak artan kalem sayısını hesaplamak ve tüm kalemleri birbirleriyle karşılaştırmak mümkündür. Ancak, analiz açısından önemli olan nokta, sermaye yeterliliği, varlık kalitesi, likidite durumu ve bankaların karlılığı gibi performans kriterlerini içeren önemli oranların kullanılmasıdır. Bu nedenle, analizde, yukarıda belirtilen performans kriterlerini toplu olarak içeren derecelendirme sistemine dahil olan oranlar kullanılmıştır;

BÖLÜM 5 BULGULAR

5.1.Sermaye Yeterliliği Oranı İle İlgili Bulgular

Bu bileşen, bankanın sermaye yeterliliğini değerlendirir. Bu amaçla, bankanın sermayesinin miktar ve nitelik bakımından oranları kullanılır. Bankaların sermaye yeterliliği hesaplanırken, bankaların kredi riski, faiz oranı riski ve kur riski gibi faaliyetlerinden kaynaklanan tüm risk gruplarının dikkate alınması gerekmektedir. Bu amaçla en önemli oran Tüm Sermaye Tabanı / Risk Ağırlıklı Varlıklar Risk ve Risk Bilanço Dışıdır. Analizde kullanılan sermaye yeterliliği oranı şöyle hesaplanmıştır;

$$\text{Sermaye Yeterliliği} = \frac{\text{Öz Kaynaklar + Toplam Kar}}{\text{Toplam Aktifler}}$$

Banka toplam varlıklarının ne kadarlık kısmının kendi kaynaklarıyla karşılandığını göstermektedir.

Bankalar	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Akbank T.A.Ş.	Şekerbank T.A.Ş.	Türkiye İş Bankası A.Ş.	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.
Yıllar						
1992	11.12	8.06	13.96	9.32	9.85	8.02
1993	11.59	6.98	13.90	11.62	11.48	6.85
1994	7.15	5.07	11.94	12.99	9.82	8.20
1995	5.28	7.09	15.36	12.12	10.93	11.64
1996	3.29	5.22	18.48	10.58	12.69	11.76
1997	5.30	6.33	17.18	10.87	14.26	12.97

1998	3.77	4.12	18.73	8.14	17.73	13.30
1999	2.74	3.62	17.41	9.88	17.49	12.51
2000	3.13	3.00	14.70	8.60	21.03	22.15
2001	11.86	6.09	11.82	2.47	17.72	9.93
2002	11.04	10.49	13.28	4.73	17.89	14.55
2003	12.50	13.26	17.10	6.96	18.04	16.82
2004	8.85	11.70	17.83	9.50	19.83	18.84
2005	8.91	11.81	12.12	11.15	15.18	7.03
2006	9.15	10.98	12.33	10.91	12.51	6.84
2007	8.91	10.89	15.54	14.20	13.22	9.73
2008	7.05	8.36	13.08	12.12	9.68	10.75
2009	8.31	9.50	14.88	13.95	11.91	12.80
2010	8.90	10.21	15.51	12.31	12.90	12.17

1992-2010 arasında sermaye yeterlilik oran ortalaması bankalar bazında en yüksek değerde olan Akbank T. A.Ş (15.007), en düşük değerde olan ise Ziraat Bankası (9.195)'dir. Yıllar bazında incelendiğinde en düşük ortalama (14.425) 1994 yılında, en yüksek ortalama (12,08) 2007 yılında gerçekleşmiştir. Son 18 yılda oranları yükselen bankalar Akbank, İş Bankası ve Yapı Kredi Bankası'dır.

Kriz dönemleri açısından incelediğimizde;

Ziraat Bankası sermaye yeterlilik oranında 1994 kriz döneminde düşüş yaşandığı, krizin hemen sonrasında ise (1995) yaşanan düşüşün nispeten daha fazla olduğu görülmektedir. Şubat 2001 kriz dönemine kadar kısmi düşüşler yaşanarak 2001 kriz döneminde gözle görülür bir artış yaşandığı (11,86), bir sonraki yıl (2002) ise düşüş yaşandığı (11,04) fakat düşüşün fazla olmadığı görülmektedir. 2008 kriz dönemin öncesinde ise 8,92 değerinde olan sermaye yeterlilik oranı 2008 döneminde 7,05 değerine gerilemiş, 2009 yılında tekrar artışa (8,31) geçmiştir. Genel olarak Ziraat Bankası sermaye yeterlilik oranı açısından incelendiğinde 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilenmediği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilendiği söylenebilir.

Halkbank sermaye yeterlilik oranında 1994 kriz döneminde düşüş yaşandığı, krizin hemen sonrasında ise (1995) yükselme (7,09) olduğu görülmektedir.. Şubat 2001 kriz dönemine kadar kısmi düşüşler yaşanarak 2001 kriz döneminde gözle görülür bir artış yaşandığı (6,09),

bir sonraki yıl (2002) ise yükselme olduğu (10,49) yükselmenin 2003 yılına kadar devam ettiği görülmektedir. 2008 kriz dönemin öncesinde ise 10,89 değerinde olan sermaye yeterlilik oranı 2008 döneminde 8,36 değerine gerilemiş, 2009 yılında tekrar artışa (9,50) geçmiştir. Genel olarak Halkbank sermaye yeterlilik oranı açısından incelendiğinde 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilenmediği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilendiği söylenebilir.

Akbank sermaye yeterlilik oranında 1994 kriz döneminde bir önceki yıla göre (13,90) düşüş yaşandığı (11,94), krizin hemen sonrasında ise (1995) yükselme (15,36) olduğu görülmektedir. 2000 dönemine kadar gözle görülür bir artış yaşandığı, 2001 döneminde ise düşüş yaşandığı (11,82) görülmektedir. 2008 kriz dönemin öncesinde ise 15,54 değerinde olan sermaye yeterlilik oranı 2008 döneminde 13,08 değerine gerilemiş, 2009 yılında tekrar yükselişe (14,88) geçmiştir. Genel olarak Akbank sermaye yeterlilik oranı açısından incelendiğinde 1994 ve 2008 kriz döneminde olumsuz olarak etkilenmediği, 2001 kriz dönemlerinde etkilendiği söylenebilir.

Şekerbank sermaye yeterlilik oranında 1994 kriz dönemi öncesinde 11,62 değerinde olan oran 1994 kriz döneminde 12,99 değerine yükselmiştir. Krizin hemen sonrasında ise (1995) nispeten azalmış (12,12) sermaye yeterlilik oranı 2001 kriz dönemine kadar dalgalı bir hareket seyretmiştir. 2001 kriz dönemin öncesinde 8,60 değerinde olan oran kriz döneminde 2,47 değerine gerileyerek ciddi bir düşüş göstermiştir. Kriz sonrası tekrar artışa geçen değer 2008 kriz dönemi öncesinde 14,2 seviyelerine yükselmiş, 2008 kriz döneminde ise 12,12'e gerilemiştir. Hemen sonraki yıl tekrar yükselişe geçmiş (13,95). Genel olarak Şekerbank sermaye yeterlilik oranı açısından incelendiğinde 1994 kriz döneminde olumsuz olarak etkilenmediği, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilendiği söylenebilir.

İş Bankası sermaye yeterlilik oranında 1994 kriz döneminden bir önceki yıl 11,48 olan oran 1994 kriz döneminde düşüş yaşandığı (9,82), krizin hemen sonrasında ise (1995) yükselme olduğu (10,93) görülmektedir. Şubat 2001 kriz dönemine kadar genel anlamda yükselme görülürken 2001 kriz döneminde de yükselme (17,72) devam etmişti. 2008 kriz dönemi incelendiğinde ise, 2007 yılında 13,22 değerinde olan sermaye yeterlilik oranı 2008 kriz döneminde 9,69 değerine gerilemiş, sonraki yıl yükselerek 11,92 değerine ulaşmıştır. Genel olarak İş Bankası sermaye yeterlilik oranı açısından incelendiğinde 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilenmediği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilendiği söylenebilir.

Yapı Kredi Bankası için sermaye yeterlilik oranı incelendiğinde (Tablo5.1), 1994 kriz dönemine kadar düşüş yaşandığı, 1993 yılında 6,85 değerinde olan sermaye yeterlilik oranı 1994 yılında 8,20 değerine yükselmiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak yükselme seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 22,15 iken 2001 kriz döneminde 9,93 seviyesine gerilemiştir. Kriz döneminden sonra genel olarak dalgalı bir hareket seyreden sermaye yeterlilik oranı 2008 krizi öncesinde 9,73 iken 2008 kriz döneminde 10,75 değerine yükselmiştir. Kriz sonrası sermaye yeterlilik oranında düşüş (12,80) görülmüştür. Genel olarak Yapı Kredi Bankası sermaye yeterlilik oranı açısından incelendiğinde 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilenmediği söylenebilir.

Tablo 5.1.'de görülebileceği gibi, bankalar arasında sermaye yeterliliği oranları açısından en yüksek oran 2002 yılında % 17 ile kamu ve özel bankalara aittir, 2006 yılında ise yabancı sermaye bankalarının oranı % 16,6 seviyelerinde artış göstermiştir.

5.2.Aktif Kalitesi Oranı İle İlgili Bulgular

Bu bileşen sayesinde, bankaların ellerinde kaynakları başarılı bir şekilde tedarik edip edemedikleri değerlendirilmektedir. Bankalar için en önemli sorun, varlık kalemindeki zararı belirleyerek yeterli karşılık ayırmadıkları ve faiz gelirindeki ertelemeyi hesaplarına zamanında koyamadıklarıdır. Varlık kalitesinin değerlendirilmesinde kullanılan kriterler aşağıdaki gibidir (Kaya, 2001):

- i. Muhtemel kredilerin bakımı ve izlenmesi sırasında kredilerin başarısına bağlı olarak,
- ii. Takipteki krediler için karşılıkların durumunu,
- iii. Bilanço dışı işlemlerde, finansal türev işlemlerde ve kredi limitlerinde verilen kredi risk düzeyi ve teminatların değerlendirilmesi,
- iv. Sorunlu varlıkların koleksiyonundaki başarı düzeyi,

Analizde varlık kalitesini ölçmek için kullanılan oranlar şöyledir;

$$\text{Aktif Kalitesi} = \frac{\text{Toplam Krediler ve Toplam Alacaklar}}{\text{Toplam Aktifler}}$$

Bankaların temel işlevi mevduat toplayarak kredi vermektir. Bu oran, bankaların toplam aktiflerinin ne kadarının kredi olarak transfer edildiğini göstermektedir.

Tablo 5.2. Bankaların Yıllara Göre Atif Kalitesi Oranları

Bankalar						
Yıllar	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Akbank T.A.Ş.	Şekerbank T.A.Ş.	Türkiye İş Bankası A.Ş.	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.
1992	54.59	37.05	30.12	28.13	37.88	38.83
1993	39.10	35.97	35.91	37.91	42.78	49.64
1994	41.86	19.28	22.31	22.91	34.04	54.14
1995	55.39	29.34	23.16	38.34	36.86	52.45
1996	47.53	25.07	30.46	49.87	46.06	53.10
1997	55.44	26.25	37.52	59.72	47.57	51.72
1998	28.96	22.75	35.92	43.38	48.34	49.96
1999	24.25	16.68	31.62	32.36	34.19	39.68
2000	26.38	13.47	35.74	34.82	37.42	39.22
2001	14.60	7.58	28.23	14.55	24.14	17.65
2002	12.64	6.93	25.69	22.51	30.48	37.64
2003	11.78	13.01	29.56	29.06	27.61	38.17
2004	16.02	16.88	37.06	41.77	32.33	40.83
2005	20.63	22.98	42.19	36.15	32.56	47.37
2006	24.16	33.82	49.47	49.80	39.64	46.03
2007	26.69	45.03	54.27	59.36	42.37	56.61
2008	29.53	50.56	51.80	59.68	48.80	60.68
2009	29.49	53.51	41.67	54.78	42.68	58.63
2010	38.01	60.72	46.73	61.62	48.73	62.06

1992-2010 arasında aktif kalitesi oran ortalaması bankalar bazında en yüksek değerde olan Akbank T. A.Ş (36,285), en düşük değerde olan ise Ziraat Bankası (8,09)'tır. Yıllar bazında incelendiğinde en düşük ortalama (17,79) 2001 yılında, en yüksek ortalama (52,79) 2008

yılında gerçekleşmiştir. Son 18 yılda oranları yükselen bankalar Şekerbank, İş Bankası ve Yapı Kredi Bankası'dır.

Ziraat Bankası için aktif kalitesi oranı incelendiğinde (Tablo 5.2) 1994 kriz dönemine kadar düşüş yaşanmış, 1993 yılında ise 39,01 değerinde olan aktif kalitesi oranı 1994 yılında 41,86 değerine yükselmiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak düşüş seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 26,38 iken 2001 kriz döneminde 14,6 seviyesine düşmüştür. Kriz döneminden sonra genel olarak yükselme seyreden aktif kalitesi oranı 2008 krizi öncesinde 26,69 iken 2008 kriz döneminde 29,53 değerine yükselmiştir. Kriz sonrası aktif kalitesi oranında düşüş (29,49) görülmüştür. Genel olarak Ziraat Bankası aktif kalitesi oranı açısından incelendiğinde 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilenmediği söylenebilir.

Halk Bankası için aktif kalitesi oranı incelendiğinde (Tablo 5.2), 1994 kriz dönemine kadar düşüş yaşanmış, 1993 yılında ise 35,97 değerinde olan aktif kalitesi oranı 1994 yılında 19,28 değerine düşmüştür. Krizin hemen sonrasında genel olarak düşüş seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 13,47 iken 2001 kriz döneminde 7,58 seviyesine gerilemiştir. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden aktif kalitesi oranı 2008 krizi öncesinde 45,04 iken 2008 kriz döneminde 50,56 değerine yükselmiştir. Kriz sonrası aktif kalitesi oranında düşüş (53,52) görülmüştür. Genel olarak Halk Bankası aktif kalitesi oranı açısından incelendiğinde 1994 ve 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 2008 kriz döneminde etkilenmediği söylenebilir.

Akbank için aktif kalitesi oranı incelendiğinde (Tablo 5.2), 1994 kriz dönemine kadar düşüş yaşanmış, 1993 yılında ise 26,51 değerinde olan aktif kalitesi oranı 1994 yılında 9,27 değerine düşmüştür. Krizin hemen sonrasında genel olarak dalgalı bir hareket seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 35,74 iken 2001 kriz döneminde 28,23 seviyesine düşmüştür. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden aktif kalitesi oranı 2008 krizi öncesinde 54,27 değerinde iken 2008 kriz döneminde genel olarak 51,80 değerine gerilemiştir. Kriz sonrası aktif kalitesi oranında düşüş (41,67) görülmüştür, sonraki yıl (2010) değerinde artış yaşanarak 46,73 seviyesine yükseldiği görülmüştür. Genel olarak Akbank aktif kalitesi oranı açısından incelendiğinde 1994, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz etkilendiği söylenebilir.

Şekerbank için aktif kalitesi oranı incelendiğinde (Tablo 5.2), 1994 kriz dönemine kadar yükseliş yaşanmış, 1993 yılında ise 37,91 değerinde olan aktif kalitesi oranı 1994 yılında 22,91 değerine gerilemiştir. Krizin hemen sonrasında genel dalgalı hareket seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 34,82 iken 2001 kriz döneminde 14,56 seviyesine yükselmiştir. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden aktif kalitesi oranı 2008 krizi öncesinde 59,37 iken 2008 kriz döneminde 59,69 değerine yükselmiştir. Kriz sonrası aktif kalitesi oranında düşüş (54,79) görülmüştür. Genel olarak Şekerbank aktif kalitesi oranı açısından incelendiğinde 1994 ve 2001 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilendiği, 2008 kriz döneminde olumsuz etkilenmediği söylenebilir.

İş Bankası için aktif kalitesi oranı incelendiğinde (Tablo 5.2), 1994 kriz dönemine kadar yükseliş yaşanmış, 1993 yılında ise 42,78 değerinde olan aktif kalitesi oranı 1994 yılında 34,04 değerine düşmüştür. Krizin hemen sonrasında genel olarak dalgalı bir hareket seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 37,42 iken 2001 kriz döneminde 24,15 seviyesine düşmüştür. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden aktif kalitesi oranı 2008 krizi öncesinde 42,38 iken 2008 kriz döneminde 48,81 değerine yükselmiştir. Kriz sonrası aktif kalitesi oranında düşüş (42,69) görülmüştür. Genel olarak İş Bankası aktif kalitesi oranı açısından incelendiğinde 1994 ve 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 2008 kriz döneminde etkilenmediği söylenebilir.

Yapı Kredi Bankası için aktif kalitesi oranı incelendiğinde (Tablo 5.2), 1994 kriz dönemine kadar yükseliş yaşanmış, 1993 yılında ise 49,64 değerinde olan aktif kalitesi oranı 1994 yılında 54,14 değerine yükselmiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak düşüş seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 39,22 iken 2001 kriz döneminde 17,66 seviyesine düşmüştür. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden aktif kalitesi oranı 2008 krizi öncesinde 56,62 iken 2008 kriz döneminde 60,69 değerine yükselmiştir. Kriz sonrası aktif kalitesi oranında düşüş (58,64) görülmüştür. Genel olarak Yapı Kredi Bankası aktif kalitesi oranı açısından incelendiğinde 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilenmediği söylenebilir.

5.3.Karlılık Oranı İle İlgili Bulgular

Bankaların faaliyetlerini sürdürmeleri için karlılık çok önemlidir. Bu sebeple sadece kâr gelişimi ve bankaların miktarı değil aynı zamanda kârlılığın niteliği ve sürdürülebilirliği de

karlılık bileşeni ile değerlendirilmektedir. Bankaların karlılıklarını değerlendirirken dikkate alınması gereken faktörler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Kaya, 2001):

- Trende yatırımların durumunu bildirmek ve istikrar açısından değerlendirmek;
- Dağıtılmamış karlarla banka için yeterli sermaye yaratılmış olup olmadığı,
- Kaynak ve kalite kazanmak,
- Hazırlık sisteminin durumu ve yeniden değerlendirme,
- Piyasa riskinin kazanca duyarlılığı.

Kazanç bileşeninin çalışmasında kullanılan karlılık oranı aşağıdaki gibidir:

$$\text{Karlılık} = \frac{\text{Net Kar/ Zarar Toplamı}}{\text{Toplam Aktifler}}$$

Tablo 5.3. Bankaların yıllara göre karlılık oranları

Bankalar	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Akbank T.A.Ş.	Şekerbank T.A.Ş.	Türkiye İş Bankası A.Ş.	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.
Yıllar						
1992	6.71	1.47	5.07	1.22	2.16	1.90
1993	5.98	0.76	6.30	5.85	3.75	2.14
1994	0.50	0.91	6.68	3.15	4.01	2.73
1995	0.68	1.03	8.26	0.31	4.24	7.51
1996	0.08	1.16	10.75	1.98	7.19	5.38
1997	0.44	0.59	10.97	2.08	7.98	6.86
1998	0.45	0.63	11.07	1.36	7.28	4.64
1999	0.44	1.71	9.42	2.41	7.05	5.77
2000	0.51	0.05	5.86	0.31	4.06	4.13
2001	-0.24	-5.82	-0.08	-8.39	-4.64	-5.83
2002	0.41	3.41	2.80	0.47	1.30	5.85
2003	2.29	2.50	4.49	2.32	1.36	0.77
2004	2.68	2.05	2.92	2.64	1.64	-0.23
2005	2.77	1.96	2.74	1.18	1.49	-12.55

2006	2.92	2.50	2.79	1.29	1.47	1.04
2007	2.90	2.81	2.92	2.01	2.12	1.40
2008	2.04	1.99	1.99	1.79	1.54	1.63
2009	2.81	2.68	2.86	1.70	2.09	2.09
2010	2.45	2.75	2.52	1.49	2.26	2.43

1992-2010 arasında karlılık oran ortalaması bankalar bazında en yüksek değerde olan Akbank T. A.Ş (5,28), en düşük değerde olan ise Halk Bankası (1,323)'tür. Yıllar bazında incelendiğinde en düşük ortalama (-4,16) 2001 yılında, en yüksek ortalama (4,46) 1999 yılında gerçekleşmiştir. Son 18 yılda oranları yükselen bankalar Şekerbank, İş Bankası ve Halk Bankası'dır.

Ziraat Bankası için karlılık oranı incelendiğinde (Tablo 5.3), 1994 kriz dönemine kadar düşüş yaşandığı, 1993 yılında 5,98 değerinde olan karlılık oranı 1994 yılında 0,50 değerine düşmüştür. Krizin hemen sonrasında genel olarak yükselme seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 0,51 iken 2001 kriz döneminde -0,24 seviyesine gerilemiştir. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden karlılık oranı 2008 krizi öncesinde 2,9 iken 2008 kriz döneminde 2,04 değerine düşmüştür. Kriz sonrası karlılık oranında yükselme (2,82) görülmüştür. Genel olarak Ziraat Bankası karlılık oranı açısından incelendiğinde 1994, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinden olumsuz olarak etkilendiği söylenebilir.

Halk Bankası için karlılık oranı incelendiğinde (Tablo 5.3), 1994 kriz dönemine kadar düşüş yaşandığı, 1993 yılında 0,76 değerinde olan karlılık oranı 1994 yılında 0,91 değerine yükselmiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak yükselme seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 0,05 değerine gerilemiş iken 2001 kriz döneminde gerilemeye devam ederek -5,83 seviyesine düşmüştür. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden karlılık oranı 2008 krizi öncesinde 2,81 iken 2008 kriz döneminde 1,99 değerine düşmüştür. Kriz sonrası karlılık oranında yükselme (2,69) görülmüştür. Genel olarak Halk Bankası karlılık oranı açısından incelendiğinde 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 kriz döneminde etkilenmediği söylenebilir.

Akbank için karlılık oranı incelendiğinde (Tablo 5.3), 1994 kriz dönemine kadar artış yaşandığı, 1993 yılında 6,30 değerinde olan karlılık oranı 1994 yılında 6,68 değerine artmıştır. Krizin hemen sonrasında genel olarak yükselme seyreden oran 2001 kriz dönemi

öncesinde 5,86 iken 2001 kriz döneminde -0,08 seviyesine gerilemiştir. Kriz döneminden sonra genel olarak dalgalı bir hareket seyreden karlılık oranı 2008 krizi öncesinde 2,92 iken 2008 kriz döneminde 1,99 değerine düşmüştür. Kriz sonrası karlılık oranında artış (2,86) görülmüştür. Genel olarak Akbank karlılık açısından incelendiğinde 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 kriz döneminde olumsuz etkilenmediği söylenebilir.

Şekerbank için karlılık oranı incelendiğinde (Tablo 5.3), 1994 kriz dönemine kadar yükseliş yaşandığı, 1993 yılında 3,75 değerinde olan karlılık oranı 1994 yılında 4,01 değerine yükselmiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak dalgalı bir hareket ve artış gösteren oran 2001 kriz dönemi öncesinde 4,06 iken 2001 kriz döneminde -4,64 seviyesine gerilemiştir. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden karlılık oranı 2008 krizi öncesinde 2,02 iken 2008 kriz döneminde 1,79 değerine düşmüştür. Kriz sonrası karlılık oranında düşüş (1,7) görülmüştür. Genel olarak Şekerbank karlılık oranı açısından incelendiğinde 1994 kriz döneminde olumsuz etkilenmediği, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilendiği söylenebilir.

İş Bankası için karlılık oranı incelendiğinde (Tablo 5.3), 1994 kriz dönemine kadar yükseliş yaşanmış, 1993 yılında 3,75 değerinde olan karlılık oranı 1994 yılında 4,01 değerine yükselmiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak dalgalı bir hareket seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 4,06 iken 2001 kriz döneminde -4,64 seviyesine düşmüştür. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden karlılık oranı 2008 krizi öncesinde 2,12 iken 2008 kriz döneminde 1,55 değerine düşmüştür.. Kriz sonrası karlılık oranında yükseliş (2,1) görülmüştür. Genel olarak İş Bankası karlılık oranı açısından incelendiğinde 1994 kriz döneminde olumsuz etkilenmediği, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilendiği söylenebilir.

Yapı Kredi Bankası için karlılık oranı incelendiğinde (Tablo 5.3), 1994 kriz dönemine kadar yükseliş yaşanmış, 1993 yılında 2,14 değerinde olan karlılık oranı 1994 yılında 2,73 değerine yükselmiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak dalgalı hareket seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 4,13 iken 2001 kriz döneminde -5,83 seviyesine düşmüştür. Kriz döneminden sonra genel olarak dalgalı bir hareket seyreden karlılık oranı 2008 krizi öncesinde 1,41 iken 2008 kriz döneminde 1,64 değerine yükselmiştir. Kriz sonrası karlılık oranında yükseliş (2,1) görülmüştür. Genel olarak Yapı Kredi Bankası karlılık oranı

açısından incelendiğinde 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilenmediği söylenebilir.

5.4. Likidite Oranı İle İlgili Bulgular

Genel olarak likidite, bankaların finansal yükümlülüklerini zamanında yerine getirmeleri anlamına gelir. Bankaların likidite durumu bu bileşen ile değerlendirilmektedir. Bankaların likidite durumunu değerlendirirken dikkate alınması gereken faktörler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Kaya, 2001):

- I. Bugünün ve geleceğin sadakat kaynaklarını değerlendirmek ve bankanın durumunu ve faaliyetlerini olumsuz etkilemeden likidite ihtiyacını ortadan kaldırmak,
- II. Para piyasalarına ve benzeri fon pazarlarına erişim,
- III. Banka'nın fon kaynaklarının farklılaşma durumu (bilanço ve bilanço dışı), iv. Kısa vadeli geçici fonlara bağımlılık düzeyi,
- IV. Mevduatın gelişmesi ve istikrarı,
- V. Varlıkları menkul kıymetlere dönüştürme imkanı ve ihtiyaç halinde satış yapabilme,
- VI. Kaynak yönetimi, likidite stratejileri ve yönetim bilgi sistemlerinin etkinliği de dahil olmak üzere Banka'nın likidite durumunun değerlendirilmesi. Likidite bileşeninin çalışmasında kullanılan oranlar ve açıklamalar aşağıdaki gibidir:

$$\text{Likidite} = \frac{\text{Likit Aktifler}}{\text{Toplam Aktifler}}$$

Likit varlıklar; nakit mevduat, etkin depo, bankalar, diğer finansal kurumlar, bankalararası piyasa ve menkul kıymet portföy hesaplarını içerir. Bu rakam, Banka'nın varlıklarının ne kadarının nakit veya nakit benzeri olarak bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 5.4. Bankaların yıllara göre likidite oranları

Bankalar	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Akbank T.A.Ş.	Şekerbank T.A.Ş.	Türkiye İş Bankası A.Ş.	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.
Yıllar						
1992	34.15	41.15	52.43	39.06	44.56	41.51

1993	47.69	32.71	51.06	84.52	37.66	36.01
1994	44.13	38.73	63.20	94.52	48.94	24.87
1995	35.5	32.97	58.61	82.34	47.71	27.33
1996	36.57	33.18	50.34	80.71	37.42	26.58
1997	27.48	28.05	39.18	80.94	34.21	28.17
1998	22.17	19.17	43.71	51.31	30.29	26.23
1999	19.66	18.44	51.28	51.65	41.91	38.17
2000	17.36	16.54	50.23	27.41	28.53	33.07
2001	17.95	12.24	37.73	23.78	32.83	34.68
2002	20.72	6.89	60.82	22.32	38.02	30.71
2003	34.35	16.04	55.98	25.24	46.35	29.79
2004	34.10	9.60	53.95	32.66	44.92	31.31
2005	39.94	20.42	50.68	46.52	52.28	23.22
2006	50.04	30.48	47.29	41.06	51.07	13.56
2007	54.22	33.78	42.76	30.86	45.91	9.78
2008	21.86	14.88	21.35	18.24	41.33	13.15
2009	32.72	15.45	39.01	25.23	38.57	14.33
2010	36.30	19.18	45.17	25.41	33.23	16.19

1992-2010 arasında likidite oran ortalaması bankalar bazında en yüksek değerde olan Akbank (48,14), en düşük değerde olan ise Halk Bankası (23,15)'dir. Yıllar bazında incelendiğinde en düşük ortalama (21,8) 2008 yılında, en yüksek ortalama (52,39) 1994 yılında gerçekleşmiştir. Son 19 yılda oranları yükselen bankalar Akbank'tır.

Ziraat Bankası için likidite oranı incelendiğinde (Tablo 5.4), 1994 kriz dönemine kadar yükseliş yaşandığı, 1993 yılında 47,69 değerinde olan likidite oranı 1994 yılında 44,13 değerine gerilemiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak düşüş seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 17,36 iken 2001 kriz döneminde 17,95 seviyesine yükselmiştir. Kriz döneminden sonra genel olarak yükselme seyreden likidite oranı 2008 krizi öncesinde 54,22 iken 2008 kriz döneminde 21,86 değerine gerilemiştir. Kriz sonrası likidite oranında yükseliş

(32,72) görülmüştür. Genel olarak Ziraat Bankası likidite oranı açısından incelendiğinde 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz etkilendiği söylenebilir.

Halk Bankası için likidite oranı incelendiğinde (Tablo 5.4), 1994 kriz dönemine kadar düşüş yaşandığı, 1993 yılında 32,71 değerinde olan likidite oranı 1994 yılında 38,73 değerine yükselmiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak düşüş seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 16,54 iken 2001 kriz döneminde 12,24 seviyesine gerilemiştir. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden sermaye yeterlilik oranı 2008 krizi öncesinde 33,78 iken 2008 kriz döneminde 14,88 değerine gerilemiştir. Kriz sonrası likidite oranında yükseliş (15,45) görülmüştür. Genel olarak Halk Bankası likidite oranı açısından incelendiğinde 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 kriz döneminde olumsuz etkilendiği söylenebilir.

Akbank için sermaye likidite oranı incelendiğinde (Tablo 5.4), 1994 kriz dönemine kadar düşüş yaşandığı, 1993 yılında 51,06 değerinde olan likidite oranı 1994 yılında 63,20 değerine yükselmiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak dalgalı seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 50,23 iken 2001 kriz döneminde 37,73 seviyesine yükselmiştir. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden likidite oranı 2008 krizi öncesinde 42,76 iken 2008 kriz döneminde 21,35 değerine gerilemiştir. Kriz sonrası likidite oranında yükselmenin devam ettiği (39,01) görülmüştür. Genel olarak Akbank likidite oranı açısından incelendiğinde 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 kriz döneminde etkilendiği söylenebilir.

Şekerbank için likidite oranı incelendiğinde (Tablo 5.4), 1994 kriz dönemine kadar artış yaşandığı, 1993 yılında 84,52 değerinde olan likidite oranı 1994 yılında 94,52 değerine yükselmiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak düşüş seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 27,41 iken 2001 kriz döneminde 23,78 seviyesine düşmüştür. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden likidite oranı 2008 krizi öncesinde 30,86 iken 2008 kriz döneminde 18,24 değerine gerilemiştir. Kriz sonrası likidite oranında tekrar yükselme (25,23) görülmüştür. Genel olarak Şekerbank likidite oranı açısından incelendiğinde 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 kriz döneminde ise etkilendiği söylenebilir.

İş Bankası için likidite oranı incelendiğinde (Tablo 5.4), 1994 kriz dönemine kadar düşüş yaşandığı, 1993 yılında 37,66 değerinde olan likidite oranı 1994 yılında 48,94 değerine yükselmiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak düşüş seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 28,53 iken 2001 kriz döneminde 32,83 seviyesine yükselmiştir. Kriz döneminden sonra genel olarak dalgalı bir hareket seyreden likidite oranı 2008 krizi öncesinde 45,91 iken 2008 kriz döneminde 41,33 değerine gerilemiştir. Kriz sonrası likidite oranında düşüş (8,17) görülmüştür. Genel olarak İş Bankası likidite oranı açısından incelendiğinde 1994, 2001 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilenmediği, 2008 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği söylenebilir.

Yapı Kredi Bankası için likidite oranı incelendiğinde (Tablo 5.4), 1994 kriz dönemine kadar düşüş yaşandığı, 1993 yılında 36,01 değerinde olan likidite oranı 1994 yılında 24,87 değerine gerilemiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak dalgalı bir hareket seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 33,07 iken 2001 kriz döneminde 34,68 seviyesine yükselmiştir. Kriz döneminden sonra genel olarak düşüş seyreden likidite oranı 2008 krizi öncesinde 9,79 iken 2008 kriz döneminde 13,15 değerine yükselmiştir. Kriz sonrası likidite oranında yükselme (14,33) görülmüştür. Genel olarak Yapı Kredi Bankası likidite oranı açısından incelendiğinde 1994 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilenmediği söylenebilir.

5.5. Oranların Karşılaştırılması

5.5.1. Kamu Bankaları ve Özel Bankalara Göre Karşılaştırma

Bu bölümde kamu ve özel bankaların oranlarının ortalaması ayrıştırılmış ve kriz dönemlerindeki değişimlerle karşılaştırılmış ve tartışılmıştır.

Tablo 5.5: Kamu ve Özel Bankaların Sermaye Yeterlilik Oranlarının Karşılaştırılması.

Yıllar	Kamu Bankaları	Özel Bankalar
1992	9.59	10.28
1993	9.28	10.96
1994	6.11	10.73
1995	6.18	12.51

1996	4.25	13.37
1997	5.81	13.82
1998	3.94	14.47
1999	3.18	14.32
2000	3.06	16.62
2001	8.97	10.48
2002	10.76	12.61
2003	12.88	14.73
2004	10.27	16.50
2005	10.36	11.37
2006	10.06	10.64
2007	9.90	13.17
2008	7.70	11.40
2009	8.90	13.38
2010	9.55	13.22

Kamu Bankaları için sermaye yeterliliği oranı incelendiğinde (Tablo 5.5), 1994 kriz dönemine kadar düşüş yaşandığı, 1993 yılında 9,28 değerinde olan sermaye yeterliliği oranı 1994 yılında 6,11 değerine gerilemiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak dalgalı bir hareket seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 3,06 iken 2001 kriz döneminde 8,97 seviyesine yükselmiştir. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden sermaye yeterliliği oranı 2008 krizi öncesinde 9,90 iken 2008 kriz döneminde 7,70 değerine düşmüştür. Kriz sonrası sermaye yeterliliği oranında yükselme (8,90) görülmüştür. Genel olarak Kamu Bankaları sermaye yeterliliği oranı açısından incelendiğinde 1994 ve 2008 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 2001 kriz döneminde etkilenmediği ifade edilebilir.

Özel Bankalar için sermaye yeterliliği oranı incelendiğinde (Tablo 5.5), 1994 kriz dönemine kadar yükseliş yaşandığı, 1993 yılında 10,96 değerinde olan sermaye yeterliliği oranı 1994 yılında 10,73 değerine gerilemiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak yükseliş seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 16,62 iken 2001 kriz döneminde 10,48 seviyesine yükselmiştir. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden sermaye yeterliliği oranı 2008 krizi öncesinde 13,17 iken 2008 kriz döneminde 11,40 değerine düşmüştür. Kriz sonrası sermaye yeterliliği oranında yükselme (13,38) görülmüştür. Genel olarak Kamu

Bankaları sermaye yeterliliği oranı açısından incelendiğinde 1994 ve 2008 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 2001 kriz döneminde etkilenmediği söylenebilir.

Tablo 5.6: Kamu ve Özel Bankaların Aktif Kalitesi Oranlarının Karşılaştırılması

Yıllar	Kamu Bankaları	Özel Bankalar
1992	45.82	33.74
1993	37.53	41.56
1994	30.57	33.35
1995	42.36	37.70
1996	36.30	44.87
1997	40.84	49.13
1998	25.85	44.40
1999	20.46	34.46
2000	19.92	36.80
2001	11.09	21.14
2002	9.78	29.08
2003	12.39	31.1
2004	16.45	37.99
2005	21.80	39.56
2006	28.99	46.23
2007	35.86	53.15
2008	40.04	55.24
2009	41.50	49.44
2010	49.36	54.78

Kamu Bankaları için aktif kalitesi oranı incelendiğinde (Tablo 5.6), 1994 kriz dönemine kadar düşüş yaşandığı, 1993 yılında 37,53 değerinde olan aktif kalitesi oranı 1994 yılında 30,57 değerine gerilemiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak düşüş seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 19,92 iken 2001 kriz döneminde 11,09 seviyesine gerilemiştir. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden aktif kalitesi oranı 2008 krizi öncesinde 35,86 iken 2008 kriz döneminde 40,04 değerine yükselmiştir. Kriz sonrası aktif kalitesi

oranında yükselme (41,50) görülmüştür. Genel olarak Kamu Bankaları aktif kalitesi oranı açısından incelendiğinde 1994 ve 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 2008 kriz döneminde olumsuz etkilenmediği söylenebilir.

Özel Bankalar için aktif kalitesi oranı incelendiğinde (Tablo 5.6), 1994 kriz dönemine kadar yükseliş yaşandığı, 1993 yılında 41,56 değerinde olan aktif kalitesi oranı 1994 yılında 33,70 değerine gerilemiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak dalgalı bir hareket seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 36,80 iken 2001 kriz döneminde 21,14 seviyesine düşmüştür. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden aktif kalitesi oranı 2008 krizi öncesinde 53,15 iken 2008 kriz döneminde 55,24 değerine yükselmiştir. Kriz sonrası aktif kalitesi oranında düşüş (49,44) görülmüştür. Genel olarak Özel Bankalar aktif kalitesi oranı açısından incelendiğinde 1994 ve 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 2008 kriz döneminde etkilenmediği söylenebilir.

Tablo 5.7. Kamu ve Özel Bankaların Karlılık Oranlarının Karşılaştırması

Yıllar	Kamu Bankaları	Özel Bankalar
1992	4.09	2.58
1993	3.37	4.51
1994	0.70	4.14
1995	0.85	5.08
1996	0.62	6.32
1997	0.51	6.97
1998	0.54	6.08
1999	1.07	6.16
2000	0.28	3.59
2001	-3.03	-4.73
2002	1.91	2.60
2003	2.39	2.23
2004	2.36	1.74
2005	2.36	-1.78

2006	2.71	1.64
2007	2.85	2.11
2008	2.01	1.73
2009	2.74	2.18
2010	2.60	2.17

Kamu Bankaları için karlılık oranı incelendiğinde (Tablo 5.7), 1994 kriz dönemine kadar düşüş yaşandığı, 1993 yılında 3,37 değerinde olan karlılık oranı 1994 yılında 0,70 değerine gerilemiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak dalgalı hareket seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 0,28 iken 2001 kriz döneminde -3,03 seviyesine düşmüştür. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden karlılık oranı 2008 krizi öncesinde 2,85 iken 2008 kriz döneminde 2,01 değerine gerilemiştir. Kriz sonrası karlılık oranında düşüş (2,74) görülmüştür. Genel olarak Kamu Bankaları karlılık oranı açısından incelendiğinde 1994 ve 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 2008 kriz döneminde etkilenmediği söylenebilir.

Özel Bankalar için karlılık oranı incelendiğinde (Tablo 5.7), 1994 kriz dönemine kadar yükseliş yaşandığı, 1993 yılında 4,51 değerinde olan karlılık oranı 1994 yılında 4,14 değerine gerilemiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak yükseliş seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 3,59 iken 2001 kriz döneminde -4,73 seviyesine düşmüştür. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden karlılık oranı 2008 krizi öncesinde 2,11 iken 2008 kriz döneminde 1,73 değerine düşmüştür. Kriz sonrası karlılık oranında yükseliş (2,18) görülmüştür. Genel olarak Özel Bankalar karlılık oranı açısından incelendiğinde 1994, 2001 ve 2008 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği söylenebilir.

Tablo 5.8. Kamu ve Özel Bankaların Likidite Oranlarının Karşılaştırılması

Yıllar	Kamu Bankaları	Özel Bankalar
1992	37.65	44.39
1993	40.20	52.31
1994	41.43	57.88
1995	34.23	53.99

1996	34.87	48.76
1997	27.76	45.62
1998	20.67	37.8
1999	19.05	45.75
2000	16.95	34.81
2001	15.09	32.25
2002	13.80	37.96
2003	25.19	39.34
2004	21.85	40.71
2005	30.18	43.17
2006	40.26	38.24
2007	44.00	32.32
2008	18.37	23.51
2009	24.08	29.28
2010	27.74	30.00

Kamu Bankaları için likidite oranı incelendiğinde (Tablo 5.8), 1994 kriz dönemine kadar artış yaşandığı, 1993 yılında 40,20 değerinde olan likidite oranı 1994 yılında 41,43 değerine yükselmiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak düşüş seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 16,95 iken 2001 kriz döneminde 15,09 seviyesine düşmüştür. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden likidite oranı 2008 krizi öncesinde 44,00 iken 2008 kriz döneminde 18,37 değerine gerilemiştir. Kriz sonrası likidite oranında yükseliş (24,08) görülmüştür. Genel olarak Kamu Bankaları likidite oranı açısından incelendiğinde 1994 kriz döneminde olumsuz olarak etkilenmediği, 2001 ve 2008 kriz döneminde etkilendiği söylenebilir.

Özel Bankaları için likidite oranı incelendiğinde (Tablo 5.8), 1994 kriz dönemine kadar artış yaşandığı, 1993 yılında 52,31 değerinde olan likidite oranı 1994 yılında 57,88 değerine yükselmiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak düşüş seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 34,81 iken 2001 kriz döneminde 32,25 seviyesine düşmüştür. Kriz döneminden sonra genel olarak dalgalı hareket seyreden likidite oranı 2008 krizi öncesinde 32,32 iken

2008 kriz döneminde 29,51 değerine düşmüştür. Kriz sonrası likidite oranında yükseliş (30,00) görülmüştür. Genel olarak Kamu Bankaları likidite oranı açısından incelendiğinde 1994 kriz döneminde olumsuz olarak etkilenmediği, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz etkilendiği söylenebilir.

Tablo 5.9. Kamu ve özel bankaların tüm oran ortalamalarının karşılaştırılması

Yıllar	Kamu Bankaları	Özel Bankalar
1992	24.28	22.75
1993	22.59	27.33
1994	19.70	26.52
1995	20.91	27.32
1996	19.01	28.33
1997	18.73	28.88
1998	12.75	25.71
1999	10.94	25.17
2000	10.05	22.95
2001	8.03	14.78
2002	9.06	20.56
2003	13.21	21.85
2004	12.73	24.23
2005	16.17	23.08
2006	20.50	24.19
2007	23.15	25.19
2008	17.03	22.97
2009	19.30	23.57
2010	22.31	25.04

Kamu Bankaları için uygulanan tüm cari oranlar incelendiğinde (Tablo 5.9), 1994 kriz dönemine kadar düşüş yaşandığı, 1993 yılında 22,59 değerinde olan oranlar 1994 yılında 19,70 değerine gerilemiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak düşüş seyreden oran 2001

kriz dönemi öncesinde 10,05 iken 2001 kriz döneminde 8,03 seviyesine düşmüştür. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden oranlar 2008 krizi öncesinde 23,15 iken 2008 kriz döneminde 17,03 değerine düşmüştür. Kriz sonrası oran ortalamalarında yükseliş (19,30) görülmüştür. Genel olarak Kamu Bankaları oran ortalamaları açısından incelendiğinde 1994, 2001 ve 2008 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği söylenebilir.

Özel Bankalar için uygulanan tüm cari oranlar incelendiğinde (Tablo 5.9), 1994 kriz dönemine kadar yükseliş yaşandığı, 1993 yılında 27,33 değerinde olan oranlar 1994 yılında 26,52 değerine gerilemiştir. Krizin hemen sonrasında genel olarak dalgalı hareket seyreden oran 2001 kriz dönemi öncesinde 22,95 iken 2001 kriz döneminde 14,78 seviyesine düşmüştür. Kriz döneminden sonra genel olarak yükseliş seyreden oranlar 2008 krizi öncesinde 25,19 iken 2008 kriz döneminde 22,97 değerine düşmüştür. Kriz sonrası oran ortalamalarında yükseliş (23,57) görülmüştür. Genel olarak Özel Bankalar oran ortalamaları açısından incelendiğinde 1994, 2001 ve 2008 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği söylenebilir.

SONUÇ

Finansal krizlerin çözümü, ülkedeki makroekonomik iyileşmelere ve gelecek için beklentiler dâhilinde birçok parametrenin uyumlu çalışmasına bağlıdır. Krizlerin çözümünde başarıya ulaşmak ise hükümetlerin kriz zamanlarındaki yönetim becerilerine, bu becerileri gerçekleştirmede onlara danışmanlık yapan teknik uzman konumundaki personelin varlığına bağlıdır. Kriz dönemlerinde öngörülen politikalar arasındaki tercihler ve koordinasyonun zamanında uygulanması; sisteme zarar veren uygulamaların ve karar vericilerin sosyal ve politik zorlukları çözmeye yeteneklerini değiştirmeye karar verme isteğine bağlıdır.

Bankacılık sektörü, hızlı ekonomik büyüme ve gelişmenin sağlanmasında önemli bir araçtır. Bankalar sadece parasal kontrol kanalı değil, aynı zamanda ekonominin yeniden yapılandırılmasında ve uzun vadeli sürdürülebilir makroekonomik istikrarın sağlanmasında da etkilidirler. Finansal sistemde bu kadar önemli bir yere sahip olan bankacılık sektörü, ekonomik sistemle etkileşimini daha net bir şekilde gösterebilmeli ve sağlıklı bir yapı içinde çalışabilmelidir. Bu açıdan bankalar yoğun risklerle yaşamak zorunda olan organizasyonlardır.

Bankacılık sistemi ile ilgili olarak, bankaların piyasa koşullarında serbest çalışmasının önündeki engeller kaldırılmalı, mevduatlar büyük ölçüde güvence altına alınmalı ve sistemin işleyişi sürekli ve etkin bir şekilde izlenmelidir. Ayrıca, sermaye giriş ve çıkışlarından kaynaklanan dengesizliklerin önlenmesi için bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye, tüm dünyada olduğu gibi ulusal ekonominin bankacılık sektöründeki performansının en önemli göstergesidir. Kriz dönemlerinde finansal yapıda karşılaşılan riskler ve belirsizlikler bankacılık sektörünün önemini artırmıştır. Ayrıca, sektörün finansal durumu, ülkenin kalkınmasıyla doğrudan ilişkili olduğu için, sektörün incelenmesi kamu açısından da önemlidir.

Çalışmada, TBB'nin internet sitesinde halka açık mali tablolardan alınan veri setleri ve 18 yıllık kamu ve özel bankaların sermaye yeterliliği, varlık kalitesi, karlılık ve likidite oranları hesaplanmıştır. Bu oranlar, Türk bankacılık sektörünün, kamu ve özel bankalar için finansal değişimlerini sermaye açısından, tablolar üzerinden karşılaştırmasını sağlamıştır. Aynı zamanda, sermayelerine göre gruplanan bankalar arasındaki finansal değişimler dönemlere göre izlenebilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen bankaların sermaye yeterliliği, varlık kalitesi, kârlılık ve likidite oranlarının genel ortalamaları incelenmiş ve ekonomik kriz döneminde finansal faaliyetleri canlandırmak için kullanılan kredilerin varlık kalite oranlarına etkisinin azaldığı görülmüştür.

Sermaye yeterliliği standardı, bankaların finansal yapılarının banka yönetimi ve hissedarları tarafından sağlamlık açısından incelenmesinde önemli bir araçtır. Bu oran, varlıkların özkaynaklara oranını gösterdiğinden, aktif/pasif yönetimi başarısının ölçülmesinde kullanılan önemli verileri barındırır.

Aktif kalitesi oranı, bankanın aktif durumunu gösterir. Kredilerin ve alacakların toplam aktifler içindeki payını gösteren bu oran, bankacılık sektöründeki kırılganlığın değerlendirilmesinde kullanılabilecek önemli bir orandır.

2001 krizinde birçok bankanın kaybının altında yatan likidite sorunu likidite oranı ile gözlemlenebilmektedir. Bankaların optimum likidite seviyesinde olması muhtemel krizlerden daha fazla zarara neden olacaktır. Bu noktada, 2001 krizi sonrası uygulanan politikaların olumlu sonuçları ve bankacılık sektöründeki uluslararasılaşma hareketleri bankacılık sektörüne açıkça yansımaktadır.

Sonuçlara göre;

Genel olarak sermaye yeterlilik oranı açısından incelendiğinde;

Ziraat Bankası için, 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilenmediği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilendiği, Halkbank için, 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilenmediği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilendiği, Akbank için, 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilenmediği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilendiği, Şekerbank için, 1994 kriz döneminde olumsuz olarak etkilenmediği, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilendiği, İş Bankası için, 2001 kriz döneminde olumsuz olarak

etkilenmediği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilendiği, Yapı Kredi Bankası için, 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilenmediği söylenebilir.

Kamu Bankaları için, 1994 ve 2008 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 2001 kriz döneminde etkilenmediği söylenebilir. Özel Bankalar için, 1994 ve 2008 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 2001 kriz döneminde etkilenmediği söylenebilir.

Genel olarak aktif kalitesi oranı açısından incelendiğinde;

Ziraat Bankası için, 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilenmediği, Halk Bankası için, 1994 ve 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 2008 kriz döneminde etkilenmediği, Akbank için, 1994, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz etkilendiği, Şekerbank için, 1994 ve 2001 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilendiği, 2008 kriz döneminde olumsuz etkilenmediği, İş Bankası için, 1994 ve 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 2008 kriz döneminde etkilenmediği, Yapı Kredi Bankası için, 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilenmediği söylenebilir.

Kamu Bankaları için, 1994 ve 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 2008 kriz döneminde olumsuz etkilenmediği, Özel Bankalar için, 1994 ve 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 2008 kriz döneminde etkilenmediği söylenebilir.

Genel olarak karlılık oranı açısından incelendiğinde;

Ziraat Bankası için, 1994, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinden olumsuz olarak etkilendiği, Halk Bankası için, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 kriz döneminde etkilenmediği, Akbank için, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 kriz döneminde olumsuz etkilenmediği, Şekerbank için, 1994 kriz döneminde olumsuz etkilenmediği, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilendiği, İş Bankası için, 1994 kriz döneminde olumsuz etkilenmediği, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilendiği, Yapı Kredi Bankası için, 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilenmediği söylenebilir.

Kamu Bankaları için, 1994 ve 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 2008 kriz döneminde etkilenmediği, Özel Bankalar için, 1994 kriz döneminde etkilenmediği, 2001 ve 2008 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği söylenebilir.

Genel olarak likidite oranı açısından incelendiğinde;

Ziraat Bankası için, 2001 kriz döneminde olumsuz olarak etkilenmediği, 1994 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz etkilendiği, Halk Bankası için, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 kriz döneminde olumsuz etkilenmediği, Akbank için, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 kriz döneminde etkilenmediği, Şekerbank için, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilendiği, 1994 kriz döneminde ise etkilenmediği, İş Bankası için, 1994, 2001 kriz dönemlerinde olumsuz olarak etkilenmediği, 2008 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, Yapı Kredi Bankası için, 1994 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde etkilenmediği söylenebilir.

Kamu Bankaları için, 1994 kriz döneminde olumsuz olarak etkilenmediği, 2001 ve 2008 kriz döneminde etkilendiği, Özel Bankalar için, 1994 kriz döneminde olumsuz olarak etkilenmediği, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde olumsuz etkilendiği söylenebilir.

Kamu Bankaları oran ortalamaları açısından incelendiğinde 1994, 2001 ve 2008 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği, Özel Bankalar için ise 1994, 2001 ve 2008 kriz döneminde olumsuz olarak etkilendiği söylenebilir.

Son 18 yılda, Türk bankacılık sektörünün sermaye yeterliliği, varlık kalitesi, kârlılığı ve likidite oranları, gelecek dönemlerde ortaya çıkabilecek belirsizliklerin belirlenmesinde etkili olacaktır.

Bankacılık sektöründeki riskler her dönemde her ülkede kaçınılmaz olarak yaşanabilirliği düşünüldüğünde, finansal piyasalar varlık gösterdiği sürece, risk faktörü sistemde bulunmaya devam edecektir. Ancak, bu aşamada, risklerin doğru tanımlanması ve yönetilmesi önemlidir. Bankacılık sektöründe finansal krizlerin bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini en aza indirmek için, Banka üst yönetimi kurumsal olarak alınan riskler hakkında daha fazla bilgi edinmeli ve riski yönetmek için gerekli sistemlere sahip olmalıdır. Böylece, piyasada oluşacak risklerin zararı bankacılık sektörünü asgari düzeyde etkileyecek ve kriz kaynaklı zararlar en aza indirilecektir.

KAYNAKLAR

- Akçay, M. Barış Ve Bolgün, Evren(1998). *Risk Yönetimi*, İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Akgüç, Öztin(1998). *Finansal Yönetim*, 7. B. , İstanbul: Avcıol Yayıncılık.
- Aktan, C. C., & Şen, H. (2002). Ekonomik kriz: Nedenler ve çözüm önerileri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 1, 1-9.
- Altıntaş, H. (2004). Bankacılık krizleri, nedenleri ve ekonomik maliyetleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (22).
- Arabacı, H. (2018). Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 25-42.
- Aras, O. N. (2010). *Effects of the global economic crisis on Turkish banking sector*. International Journal of Economics and Finance Studies, 2(1), 113-120.
- Ari, A., & Cergibozan, R. (2014). *The recent history of financial crises in Turkey*. The Journal of European Theoretical and Applied Studies, 2(1), 31-46.
- Aslan, H., & Özdemir, M. (2015). *Development Of The Islamic Finance In Turkey: A Questionnaire Study. Conference Paper, Kuala Lumpur International Business, Economics and Law Conference 7 (KLIBEL7)*, 29-42.
- BKM, (2018). POS, ATM, Kart Sayıları. <https://bkm.com.tr/pos-atm-kart-sayilari/>, Erişim Tarihi: 09.06.2019.
- Borsa İstanbul, (2018). Financial Services in Turkey. <http://www.invest.gov.tr/enUS/infocenter/publications/Documents/FINANCIAL.SERVICES.INDUSTRY.pdf>, Erişim Tarihi: 11.06.2019.
- Bozkurt, H. ve Dursun, G. (2006). Türkiye’de para krizinin öncü göstergeleri: erken uyarı sistemi. *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 259-284.
- Brealey, R. A. (2001). *Fundamentals of corporate finance*. McGraw Hill.
- Brealey, R. A., & Kaplanis, E. (2001). *Hedge funds and financial stability: an analysis of their factor exposures*. International Finance, 4(2), 161-187.

- Brigham, Eugene F.(1992). *Fundamentals Of Financial Management*, 6. B. ,Orlando: The Dryden Press.
- Canbaş, Serpil ve Doğukanlı, Hatice(1997). *Finansal Pazarlar*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Čerović, S. Č., Pepić, M., Petrović, P., & Čerović, S. Č. (2014). *The Impact of the Global Financial Crisis on World Trade*. Economic Themes, 52(1), 13-32.
- Ceylan, Ali.(2000).*İşletmelerde Finansal Yönetim*, 6.B., Bursa: Ekin Kitabevi,29
- Claessens, S., & Kose, M. M. A. (2013). *Financial crises explanations, types, and implications* (No. 13-28). International Monetary Fund.
- Claessens, S., & Van Horen, N. (2015). *The impact of the global financial crisis on banking globalization*. IMF Economic Review, 63(4), 868-918.
- Coşkun, M. N., Ardor, H. N., Çermikli, A. H., Eruygur, H. O., Öztürk, F., & Aykaç, A. G. D. G. (2012). Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi. *Türkiye Bankalar Birliği*, Yayın No: 280: 1-230.
- Çakmak, U. (2007). *Para krizi modellerine ilişkin bir değerlendirme*. Ekonomik Yaklaşım, 18(62), 1-31.
- Çermikli, A. Hakan ve Çolak, Ö. Faruk(1998). *Para Banka Sözlüğü*, Ankara: Alkım Yayınları.
- Çiğdem, R. (2012). *Türkiye Ekonomisinde Yaşanan 1994-2001 Ekonomik Krizlerinin ve 2008 Küresel Ekonomik Krizin İmalat Sanayi Sektörüne Etkilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi. 1-168. Tokat.
- Çolak, Ö. Faruk ve Öçal, Tezer(1999). *Finansal Sistem Ve Bankalar*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çolak, Ömer Faruk(2001). *Finansal Piyasalar Ve Para Politikası*, 3. B. , Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Danışoğlu, A. Ç. (2007). Para krizleri: Türkiye’de yaşanmış krizlerin değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 1-11.

- Darıcan, M. F. (2005). Ekonomik Krizler ve Türkiye. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 5(17), 39-46.
- Daver, G. & Küçükkocaoğlu, G. (2016). *Turkish Banking Sector Performance Analyses*. Conference Paper, 1-38.
- Delice, G. (2003). Finansal krizler: teorik ve tarihsel bir perspektif. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (20).
- Durmuş, S. (2010). Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 1(5), 31-46.
- Ekinci, E. B.(2017). History of Ottoman banking.
<https://www.dailysabah.com/feature/2017/12/01/history-of-ottoman-banking>,
Erişim Tarihi: 08.06.2019.
- Erçel, (1999), Turkish Banking System. <http://tcmb.org.tr/wps/wcm/connect/e7a0fdef-0f52-469f-99f6-80b873c228a8/09bistbs.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-e7a0fdef-0f52-469f-99f6-80b873c228a8-m3fxB4v>, Erişim Tarihi: 08.06.2019.
- Erdoğan, B. (2006). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Şubat.
- Erilli, N. A., Örez, M. K., Öner, Y., & Alakuş, K. (2012). *Kritik (Kriz) Dönem Enflasyon Hesaplamalarında Bulanık Regresyon Tahminlemesi*. Dogus University Journal, 13(2), 239–253.
- Gümüş, E. (2018). *Bankacılık Sektörünün Gelişiminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı. 1-113. Uşak.
- Haftacı, Vasfi.(2003). *İşletmelerde Finansal Çözümleme*, 3. B. , Trabzon: Derya Kitabevi.
- Karakurt, B. ve Akdemir, T. (2016). *Küresel Finansal Krizinin Devlet Borçlarına Etkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Bir Değerlendirme*. Sosyoekonomi, 24(3). 225–255.
- Kaval, Hasan.(2000). *Bankalarda Risk Yönetimi*, Ankara: Yaklaşım Yayınları.

- Kaya, Y. T. (2001). *Türk Bankacılık Sektöründe CAMELS Analizi*. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, MSPD Çalışma Raporları, 6, 1-20.
- Kesimli, I. G., & Günay, S. G. (2011). *Küresel ekonomik krizin, reel sektörün Türkiye'deki işletme sermayesi üzerindeki etkisi*. BEH - Ticari ve Ekonomik Ufuklar, Cilt 4 | Sayı 1 | Ocak | s. 52-69.
- Keskin, E., İnan, E., Mumcu, M., Erdönmez, P., Kılınç, G., Özaktan, A., & Kranda, A. (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1958-2007*. Türkiye Bankalar Birliği, 262, 1-36.
- Krugman, P. (1979). *A model of balance-of-payments crises*. *Journal of money, credit and banking*, 11(3), 311-325.
- Oktar, S. ve Yüksel, S. (2015). Bankacılık krizlerinin erken uyarı sinyalleri: Türkiye üzerine bir uygulama. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 14(28).
- Okumuş, F. ve Karamustafa, K. (2005). *Türkiye'den bir ekonomik kriz kanıtının etkisi*. Turizm araştırmalarının yıllık yayınları, 32 (4), 942-961.
- Özatay, F. (2000). Türkiye'de 1994 Döviz Krizi. *Politika Reformu Dergisi*, 3 (4), 327-352.
- Öztürk, S., & Gövdere, B. (2010). Küresel finansal kriz ve Türkiye ekonomisine etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 377-397.
- Parasız İ. (1992) *Para Banka ve Finansal Kuruluşlar* (Ezgi Kitabevi, Bursa).
- Pusti, M. (2013). *Krizlerin Anatomisi ve Türkiye'de 2001-2008 Finansal-Ekonomik Krizler Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Rose, Peter S (1999). *Commercial Bank Management*, 4. B. , Singapore: Irwin Mcgraw Hill Edition.
- Stiglitz, J. E. (2009). *The current economic crisis and lessons for economic theory*. *Eastern Economic Journal*, 35(3), 281-296.
- Şahin, Hüseyin(2002). *Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu*, 7. B. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

- Takan, Mehmet (2002); *Bankacılık Teori Uygulama Ve Yönetim*, 2. B. , Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Taşkın, F. D. (2011). *Türkiye’de ticari bankaların performansını etkileyen faktörler*. Ege Akademik Bakış, 11(2), 289-298.
- TBB (Türkiye Bankalar Birliği), (2018a). Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları, https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/989/Banka_Calisan_ve_Sube_Sayilari-Haziran_2018.pdf, Erişim Tarihi: 13.06.2019.
- TBB, (2017). Banks in Turkey 2016. June 2017. https://www.tbb.org.tr/en/Content/Upload/Dokuman/150/Banks_in_Turkey_2016.pdf, Erişim Tarihi: 05.07.2019.
- TBB, (2018b). Tüketici Kredileri ve Konut Kredileri. <https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/eylul--2018---tuketici-kredileri-ve-konut-kredileri-/3746>, Erişim Tarihi: 08.06.2019.
- TCMB, (2019). Banking History, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/EN/TCMB+EN/Main+Menu/About+The+Bank/History/Our+History/>, Erişim Tarihi: 05.07.2019.
- Temürlenk, Z. (2006). *Milliyetçilik ve kalkınma: 1929-1938 Türkiye örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TÜİK, (2011). Ekonomik Göstergeler, www.tuik.gov.tr, Erişim tarihi: 23.01.2019.
- Turgut, A. (2007). Türleri, nedenleri ve göstergeleriyle finansal krizler. TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 20(4-5), 35-46.
- Turgut, A., & Ertay, H. İ. (2016). Bankacılık sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye üzerine nedensellik analizi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4), 114-128.
- Ural, M. (2003). Finansal Krizler ve Türkiye. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 11-29.
- Uygur, E. (2001). *Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri*, Discussion Paper, No. 2001/1, Turkish Economic Association, Ankara

- Varsak, S. (2017). *Participation Banking in Turkey and Its Effects on the Turkish Financial System. Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences* Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, (03): 104-110.
- Yılmaz, Ö. (2018). Türkiye Ekonomik Göstergelerinin Alternatif Bir Analizi ve Briks Sayıları. *Avrupa Alternatif Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1): 152-163.
- Yılmaz, S. (2012a). The Impact of Technological Progress of Turkish Banking Industry on the Sector's Employment. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (62-63), 95-104.
- Yılmaz, S. (2012b). Teorik Çerçeve ve Kriz Kavramı ve Kriz Yönetimi https://www.academia.edu/22186544/Teorik_%C3%A7er%C3%A7evede_kriz_kavram%C4%B1_ve_kriz_y%C3%B6netimi, Erişim Tarihi: 22.07.2019.
- Yolcu, U. (2018). *In the Light of Crisis Theories Turkey's Economic Crisis and the Importance of 6-8 Annual Periods in Crisis*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. 1-121. İzmir.
- Yüksel A. Sait, Yüksel Aslı Ve Yüksel Ülkü(2004). *Bankacılık Hukuku Ve İşletmesi*, 10. B. , İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Zengin, S. ve Yüksel, S. (2016). Likidite riskini etkileyen faktörler: Türk bankacılık sektörü üzerine bir inceleme. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* C.15, S.29.